UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Listopad 2013 Mgr. Dalibor Ryšlavý

UNIVERZITA KARLOVA
Právnická fakulta
Katedra občanského práva

Rigorózní práce

MAJETKOVÁ PODSTATA

Assets

Konzultant: JUDr. Petr Smolík, Ph.D.

Zpracovatel: Mgr. Dalibor Ryšlavý
Slivenecká 22
Praha 5 – Hlubočepy, PSČ 152 00

V Praze dne 1. listopadu 2013

„Prohlašuji, že jsem rigorózní práci na téma „Majetková podstata“ zpracoval sám. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze, dne 1. listopadu 2013.

.....

Mgr. Dalibor Ryšlavý

Text této práce odpovídá právnímu stavu ke dni 1. 11. 2013.

„Děkuji JUDr. Petru Smolíkovi, Ph.D., za odborné vedení, rady a připomínky, které mi v průběhu zpracování této rigorózní práce poskytoval.“

Mgr. Dalibor Ryšlavý

Děkuji mým laskavým rodičům za to, že jsem a
mé ušlechtilé manželce Kateřině za to, že je se mnou.

ABSTRAKT

Cílem této rigorózní práce je zejména vymezit institut majetkové podstaty ve smyslu insolvenčního zákona. Tato práce se rovněž zabývá úlohou insolvenčního rejstříku a činností insolvenčního správce. Rigorózní práce popisuje zejména činnost a možnosti insolvenčního správce při zjišťování a soupisu majetkové podstaty. Práce se dále zabývá neplatností a neúčinností právních úkonů, které zkracují majetkovou podstatu. Součástí rigorózní práce je srovnání insolvenčního zákona a zákona o konkursu a vyrovnání a autorovi úvahy de lege ferenda. Pozornost je také věnována problematice insolvenčního řízení s evropským mezinárodním prvkem dle nařízení Rady (ES) č. 1346/2000 ze dne 29. května 2000 o úpadkovém řízení.

ABSTRACT

The aim of this thesis is mainly define Institute of assets within the meaning of the Insolvency Act. This thesis is also interested in two important terms, Insolvency register and Insolvency administrator. This Thesis deals with the activity and competencies of the insolvency administrator in the process of determination and listing the assets. This thesis also deals with invalidity and unenforceability of legal acts, which reduce the assets. This thesis deals compared Insolvency Act and the older Act on Bankruptcy and Composition and author's de lege ferenda ideas as well. Attention being paid is also insolvency proceedings with European international element contained in Council Regulation (EC) No 1346/2000 of 29 May 2000 on insolvency proceedings.

„Dluh je pro svobodného člověka trpkým otroctvím.“

Publilius Syrus, Myšlenky

„Shledáš-li u chudáka velký dluh, rozděl ho na tři díly - dva promiň a jen jediný ponech; život ti potvrdí, že je to nejlepší způsob jednání.“

Amenemope

OBSAH

Seznam použitých zkratek: ... 8

1 ÚVOD ... 9

1.1 Cíl práce ... 11
1.2 Metody a postupy ... 12

2 ZÁKLADNÍ PROBLEMATIKA INSOLVENČNÍHO ŘÍZENÍ ... 13

2.1 Insolvenční právo v České republice ... 13
2.2 Základní pojmy insolvenčního řízení ve vztahu k majetkové podstatě ... 17
2.3 Insolvenční rejstřík ... 18
2.4 Insolvenční správce a další správci v insolvenčním řízení ... 23
2.5 Odpovědnost insolvenčního správce za škodu nebo jinou újmu ... 25
2.6 Základní zásady insolvenčního řízení ... 28

3 MAJETKOVÁ PODSTATA ... 30

3.1 Rozsah majetkové podstaty ... 32
3.1.1 Majetek, který náleží do majetkové podstaty ... 37
3.1.2 Majetek, který nenáleží do majetkové podstaty ... 39
3.2 Zjišťování majetkové podstaty a poskytnutí součinnosti při jejím zjišťování ... 41
3.2.1 Součinnost dlužníka ... 43
3.2.1.1 Prohlídka bytu a jiných místností dlužníka ... 43
3.2.1.2 Prohlídka jiných prostor ... 44
3.2.1.3 Předvolání k výslechu za účelem prohlášení o majetku ... 44
3.2.2 Součinnost orgánů veřejné správy a dalších osob ... 46
3.2.3 Součinnost třetích osob, které mají u sebe dlužníkův majetek ... 49
3.2.4 Součinnost věřitelského výboru ... 49
3.3 Soupis majetkové podstaty ... 50
3.3.1 Ocenění majetku ... 52
3.3.2 Žaloba na vyloučení majetku z majetkové podstaty a vynětí majetku z majetkové podstaty ... 56
3.3.2.1 Žaloba na vyloučení majetku z majetkové podstaty ... 56
3.3.2.2 Vynětí majetku z majetkové podstaty na návrh dlužníka ... 59
3.3.2.3 Vynětí majetku z majetkové podstaty na návrh insolvenčního správce ... 60

4 NAKLÁDÁNÍ S MAJETKOVOU PODSTATOU, DISPOZIČNÍ OPRÁVNĚNÍ K MAJETKOVÉ PODSTATĚ, A JEJÍ SPRÁVA ... 62

4.1 Nakládání s majetkovou podstatou ... 64
4.2 Osoba s dispozičním oprávněním k majetkové podstatě ... 65
4.2.1 Dispoziční oprávnění k majetkové podstatě do rozhodnutí o úpadku ... 66
4.2.2 Dispoziční oprávnění k majetkové podstatě po dobu trvání moratoria ... 69
4.2.2.1 Zákaz odstoupení a vypovězení určitých smluv s dlužníkem ... 70
4.2.2.2 Zákaz započtení vzájemných pohledávek dlužníka a věřitele ... 71
4.2.3 Dispoziční oprávnění k majetkové podstatě od rozhodnutí o úpadku do rozhodnutí o způsobu řešení úpadku ... 72
4.2.4 Dispoziční oprávnění k majetkové podstatě od prohlášení konkursu ... 73
4.2.5 Dispoziční oprávnění k majetkové podstatě od povolení reorganizace ... 76
4.2.6 Dispoziční oprávnění k majetkové podstatě od povolení oddlužení ... 78
4.3 Správa majetkové podstaty ... 79

5 NEPLATNOST A NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ 82

5.1 NEPLATNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ 83
5.2 NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ 86
5.2.1 Odpůrčí žaloba 88
5.2.1.1 Neúčinnost právních úkonů bez přiměřeného protiplnění 90
5.2.1.2 Neúčinnost zvýhodňujících právních úkonů 92
5.2.1.3 Neúčinnost úmyslně zkracujících právních úkonů 94
5.2.2 Neúčinnost právních úkonů dlužníka ze zákona 94

6 INSOLVENČNÍ ŘÍZENÍ S EVROPSKÝM MEZINÁRODNÍM PRVKEM S OHLEDEM NA MAJETKOVOU PODSTATU 97

6.1 HLAVNÍ A VEDLEJŠÍ ÚPADKOVÉ ŘÍZENÍ 100
6.2 ROZHODNÉ PRÁVO – LEX CONCURSUS 103
6.2.1 Uznávání úpadkového řízení 105
6.2.2 Pravomoci správce podstaty – insolvenčního správce 107
6.2.3 Informování věřitelů a přihlašování jejich pohledávek 109

7 ÚVAHY DE LEGE FERENDA 111

8 ZÁVĚR 114

9 RESUMÉ 122

10 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ 125

10.1 MONOGRAFIE: 125
10.2 DŮVODOVÁ ZPRÁVA K INSOLVENČNÍMU ZÁKONU 125
10.3 ČASOPISECKÉ ZDROJE: 125
10.4 JUDIKATURA: 126
10.5 ELEKTRONICKÉ PRAMENY: 127
10.6 POUŽITÉ INTERNETOVÉ ODKAZY: 127
10.7 DALŠÍ INTERNETOVÉ ODKAZY: 128

11 KLÍČOVÁ SLOVA V ČESKÉM A ANGLICKÉM JAZYCE 129

Seznam použitých zkratek:

Toto je seznam, v textu této práce často použitých zkrácených označení zákonů, vyskytují-li se v této práci jen ojedinělé odkazy na právní předpisy, je tento právní předpis řádně označen přímo na místě použití.

Dnem 1. ledna 2014 nabývá účinnosti:

Občanský zákoník – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v textu této práce používám pracovní zkratku „Nový občanský zákoník“ a

Velká systémová - tzv. revizní novela insolvenčního zákona, tato novela byla provedena zákonem č. 294/2013 Sb., v textu této práce požívám pracovní zkratku „Tzv. revizní novela insolvenčního zákona“.

Zkratka	**Celý název**
Insolvenční zákon, IZ	Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), v platném znění
Zákon o konkursu a vyrovnání	Zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání
Občanský soudní řád, o.s.ř.	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění
Občanský zákoník	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění
Obchodní zákoník	Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v platném znění
Trestní zákoník	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění
Trestní řád	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), v platném znění
Zákon o insolvenčních správcích	Zákon č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správcích, v platném znění
Nařízení	Nařízení rady (ES) č. 1346/2000 z 29. května 2000 o úpadkovém řízení

1 ÚVOD

To že dlužník má více věřitelů, kterým není schopen uhradit své závazky je historicky známá skutečnost. Jakým způsobem bude řešena dlužníkova neschopnost dostát svým závazků, zaleželo vždy na sociálním a ekonomickém vývoji dané společnosti.

Úpadkové řízení je v dnešním, resp. moderním pojetí souborem procesních a hmotněprávních norem, které vycházejí z předpokladu, že pro společnost jako celek je výhodnější dlužníka, lhostejno zda právnickou či fyzickou osobu, od dluhů určitým způsobem očistit a jeho ekonomickou aktivitu ukončit nebo naopak dlužníka znovu zapojit do obvyklé ekonomické a sociální činnosti ve společnosti.

Moderní právní úpravy, které si kladou za cíl řešit úpadek dlužníka, totiž předpokládají a chápou, že dlužník se do úpadkové situace mnohdy nemusí dostat zcela jen svou vlastní vinou. Je běžné, že podnikatelská, ale i jakákoli jiná existence je ovlivňována vnějšími vlivy. Neúroda, výkyv cen, ale i ztráta zaměstnání. Proto se společnost rozhodla osobám v úpadku raději pomáhat, místo toho, aby je trestala. Tato koncepce pomoci je založena na hypotéze, že dlužníkem je osoba poctivá, která se aktivně podílí na řešení svého úpadku.

Tato práce se bude zabývat především novou úpravou úpadkového práva v České republice, která je založena právě na koncepci pomoci dlužníku a hlavní zájem bude zaměřen na majetkovou podstatu dlužníka. Téma a zaměření této práce jsem zvolil zejména z důvodu, že problematiku úpravy majetkové podstaty dlužníka považuji za klíčový pojem úpadkového řízení. Základním smyslem každého úpadkového řízení je totiž vymezit a zjistit dlužníkův majetek, uhradit z tohoto majetku náklady úpadkového řízení a alespoň částečně a zásadně poměrně uspokojit dlužníkovi věřitele, to vše pod dozorem nezávislého orgánu či orgánů.

Druhá část, tedy hned po této úvodní části, nás uvede do problematiky insolvenčního práva v České republice. Budou zejména vymezeny základní pojmy insolvenčního řízení a také budou zmíněny základní zásady této právní úpravy. Záměrem této části je zarámovat pojem majetkové podstaty do celkové problematiky a koncepce insolvenčního řízení.

Třetí část této práce se bude již věnovat přímo majetkové podstatě jako hlavnímu tématu této práce. Pozornost bude soustředěna zejména pokus o definici majetkové podstaty, na její rozsah, tedy vymezení co vše do majetkové podstaty patří a z jakého majetku budou dlužníkovi věřitelé poměrně uspokojeni. Bude také naopak vymezen majetek dlužníka, který do majetkové podstaty nepatří a zůstává tak ve výlučné dispozici dlužníka a nesmí mu odebrán. Dále bude popsána součinnosti dlužníka a dalších osob při zjišťování majetkové podstaty, to je velmi významný prvek, který slouží k dohledávání a určení dlužníkova majetku. Kapitola bude uzavřena problematikou soupisu majetkové podstaty a významu tohoto soupisu, oceněním majetku náležejícího do majetkové podstaty a dále podmínkám, za kterých může dojít k vyloučení či vynětí majetku sepsaného do soupisu majetkové podstaty z tohoto soupisu.

Čtvrtá část této práce je zaměřena na problematiku nakládání s majetkovou podstatou a dispoziční oprávnění k majetkové podstatě ve vztahu k jednotlivým způsobům řešení dlužníkova úpadku. Také se tato kapitola bude věnovat správě majetkové podstaty, protože je pro naplnění účelu insolvenčního řízení důležité, aby nedošlo k znehodnocení majetku.

Pátá část se věnuje neplatnosti a neúčinnosti právních úkonů. Jedná se o ochranná a sankční opatření, která mají za účel zabránit krácení majetkové podstaty ze strany dlužníka.

Šestá část se věnuje mezinárodnímu prvku v insolvenčním řízení. Insolvenční řízení má a bude mít jistě do budoucna taktéž stále významnější mezinárodní aspekty, proto se tato práce bude také zabývat insolvenčním řízením zejména s evropským mezinárodním prvkem.

Sedmá část se pak zabývá úvahám de lege ferenda a to s ohledem na nový občanský zákoník a tzv. revizní novelu insolvenčního zákona, jež mají nabýt účinnosti 1. ledna 2014.

1.1 Cíl práce

Pojem majetková podstata je průřezový a stěžejní institut insolvenčního zákona a současně insolvenčního řízení, který je skromně definovaný v ustanovení § 2 písm. e) insolvenčního zákona jako majetek, který je určený k uspokojení dlužníkových věřitelů.

Základním smyslem a podstatou insolvenčního řízení je uspořádat majetkové vztahy dlužníka a zároveň docílit co nejvyšší a zásadně poměrné uspokojení dlužníkových věřitelů[1]. Z tohoto výslovně vyjádřeného účelu zákona vyplývá, že předpokladem pro naplnění základního smyslu insolvenčního řízení je naprosto nezbytné především vědět, z čeho se majetková podstata skládá, jak se majetková podstata zjišťuje, jak se spravuje a dále pak také způsob jak se z majetkové podstaty uspokojí věřitelé dlužníka. Z těchto důvodů hovořím o majetkové podstatě jako o stěžejním pojmu insolvenčního řízení[2].

Základní vymezení majetkové podstaty je obsaženo zejména v hlavě VI. insolvenčního zákona, v rámci této části je upravena obecná problematika vztahující se k majetkové podstatě. Kromě základního vymezení v hlavě VI. je problematika spojená s majetkovou podstatou upravena napříč celým insolvenčním zákonem takovým způsobem, jakým je potřeba postupovat vzhledem k různým řešením dlužníkova úpadku. Proto hovořím o majetkové podstatě jako průřezovém pojmu insolvenčního zákona.

Jak je z výše uvedeného patrné cílem této práce tedy nemůže být souhrnné a vyčerpávající rozebrání problematiky majetkové podstaty.

Cílem této rigorózní práce je zejména obecně charakterizovat majetkovou podstatu dlužníka v rámci insolvenčního řízení tak, jak se jí zabývá insolvenční zákon ve své obecné části. Ve vztahu k průběhu insolvenčního řízení se tato práce bude okrajově věnovat majetkové podstatě ve fázi před rozhodnutím o úpadku, kdy insolvenční soud zajímá majetková podstata dlužníka pro zjištění, zda se dlužník nachází v úpadku či nikoliv, ale zejména se bude tato práce zajímat o fázi

[1] Blíže § 1 insolvenčního zákona.
[2] Pro naplnění smyslu insolvenčního zákona je tedy nezbytné, až na určité výjimky - např. § 144 insolvenčního zákona, aby majetková podstata dlužníka obsahovala alespoň majetek, z kterého budou uhrazeny náklady insolvenčního řízení.

insolvenčního řízení po rozhodnutí o úpadku dlužníka, kdy jsou činěny úkony ke zjištění majetkové podstaty.

Hlavní zájem této práce bude tedy zaměřen obecně na problematiku majetkové podstaty dlužníka v insolvenčním řízení. Vymezení toho pojmu, zjišťování majetkové podstaty, určení jaký majetek do majetkové podstaty náleží, dispoziční oprávnění k majetkové podstatě v průběhu insolvenčního řízení a správa majetkové podstaty.

V závěru této práce bych rád odpověděl na otázku, jaké konkrétní problémy existují při zjišťování majetkové podstaty.

1.2 Metody a postupy

V rámci výše uvedené části byl zvolen cíl této rigorózní práce. Pro jeho dosažení je nezbytné použít postupy a metody, které v závěru vyjádří predikovaný smysl a účel této práce. Metoda, která bude použita je analyticko – deskriptivní. K získání poznatků a jejich možnému třídění bude použita metoda sběru informací, které jsou pro potřeby této práce rozděleny na primární (jedná se zejména o právní předpisy) a sekundární (zde bude použita odborná literatura). Pro potřebu právní argumentace budou také použita soudní rozhodnutí (judikatura), jako objektivní názor rozhodovacího orgánu. V současné době v oblasti problematiky majetkové podstaty existuje velmi omezené množství relevantních soudních rozhodnutí, která by mohla být použita jako relevantní podklad pro tuto práci. Tento současný stav je především dán tím, že právní úprava insolvenčního práva je poměrně nová a rozhodovací činnost soudů konkrétních věcí ještě neskončila. Domnívám se ale, že vzhledem ke kontinuitě nové právní úpravy obsažené v insolvenčním zákoně je řada soudních rozhodnutí vztahujících se k předchozí právní úpravě obsažené v zákoně o konkursu a vyrovnání použitelná a využitelná i pro aplikaci insolvenčního zákona ve vztahu k majetkové podstatě.

2 ZÁKLADNÍ PROBLEMATIKA INSOLVENČNÍHO ŘÍZENÍ

Insolvenční řízení je realizováno na základě komplexního souboru právních norem, jak procesněprávních tak i hmotněprávních, upravující tuto oblast právních vztahů.

Jedná se o poměrně složitou právní úpravu, která, jak již bylo uvedeno, nahrazuje původní právní úpravu konkursu a vyrovnání a vytváří novou ucelenou právní úpravu insolvenčního práva, které je vystavěno na vlastních specifických zásadách typických pro tuto oblast práva. Mimo jiné nová právní úprava zásadním způsobem mění zavedenou právní terminologii v rámci zákonné úpravy, která je pro novou právní úpravu této oblasti nezbytná a současně způsobující interpretační pochybení v praxi.

Z důvodu složitosti problematiky považuji za nezbytné, provést alespoň stručné a přehledné představení insolvenčního řízení tak, aby základní předmět této práce, tedy majetková podstata dlužníka, nebyla zcela vytržena z kontextu celé spletitosti systému insolvenčního řízení a jeho vnitřního uspořádání.

2.1 Insolvenční právo v České republice

Úpadkové řízení lze v poměrech České republiky obecně charakterizovat jako zvláštní soudní řízení, jehož předmětem je projednání úpadku dlužníka a v zásadě poměrné uspokojení jeho věřitelů.

„Ke vzniku společenské potřeby insolvenčních řízení je třeba splnění určitých, převážně ekonomických předpokladů. Zejména je k tomu třeba rozvinuté peněžní hospodářství, odpovídající rozsah a úroveň trhu a volný pohyb obyvatelstva s možností vícestranných právních styků. V důsledku toho nelze předpokládat úpadky ve společnostech, v nichž převládá naturální hospodářství, které jsou charakteristické pro rané fáze feudalismu. Ve starověku se těmto předpokladům přiblížila římská říše v období principátu, ale nesplňovala je v jejich plné šíři; v římském právu existují určité „náběhy“ k insolvenčnímu řízení, ale jako zvláštní, samostatné řízení neexistovalo (nebyl ostatně ani znám pojem úpadku). Mnohé ukazuje na to, že insolvenční řízení vzniklo v severoitalských městech, podobně jako právo obchodní

(kupecké), právo směnečné a právo námořní. Bylo součástí tzv. statutárního práva těchto měst, které bylo zprvu právem obyčejovým.“[3]

Cílem této práce není vytvořit historický exkurs vývoje úpadkového práva, tato práce se přeci jen zabývá majetkovou podstatou, tak jak je upravena a vymezena insolvenčním zákonem. Důležitý a významný přesto zůstává zákon o konkursu a vyrovnání, a to jednak samozřejmě pro účely této práce, ale také z hlediska judikatury, kterou se nepochybně insolvenční zákon inspiroval. Tato práce je také v podstatě založena na srovnání právní úpravy obsažené v zákoně o konkursu a vyrovnání s právní úpravou obsaženou v insolvenčním zákoně.

Dne 1. 1. 2008 nabyl účinnosti zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), který ve svých závěrečných ustanoveních zrušil zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání s tím, že pro konkursní a vyrovnávací řízení zahájená před účinností insolvenčního zákona se použijí dosavadní právní předpisy[4]. Toto zákonné ustanovení pro aplikační praxi úpadkového práva znamená, že v České republice v současné době vedle sebe existují a uplatňují se dva typy úpadkového řízení.

Insolvenční zákon nahradil výše zmiňovaný zákon o konkurzu a vyrovnání, kterému byla vytýkána zejména zdlouhavost a neefektivnost řízení, poměrně slabé postavení věřitele v řízení a slabá ochrana jeho práv, a převažující likvidační řešení dlužníkova úpadku, spíše než jeho revitalizace a restrukturalizace.

Insolvenční zákon spolu se zákonem č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správcích, souborem prováděcích předpisů a s promítnutím jejich souvislostí v rámci zvláštních zákonů, vytváří novou a komplexní právní úpravu úpadkového práva.

Insolvenční zákon, ve svém celkovém pojetí, se snaží reflektovat nejnovější ekonomické a právní poznání a je inspirován úpadkovým právem v ostatních evropských zemí, avšak převážná část inspirace při tvorbě pravidel „nového“ insolvenčního pojetí právní úpravy byla čerpána z aplikační praxe uplatňované v rámci Spojených států Amerických. Zároveň insolvenční zákon navazuje a přejímá

[3] ZOULÍK, F. Vývoj insolvenčních řízení. *Právní fórum*. 2009, č. 4, s. 153.
[4] Blíže § 432 a § 433 insolvenčního zákona.

určité ověřené atributy zákona o konkurzu a vyrovnání a tímto dochází ke kontinuitě právní úpravy úpadkového práva v České republice.

Nové pojetí insolvenčního zákona vytváří jednotné insolvenční řízení, v jehož první fázi insolvenční soud zjišťuje existenci úpadku dlužníka a teprve po rozhodnutí o úpadku dlužníka je insolvenční řízení diferencováno na základě zvoleného způsobu řešení dlužníkova úpadku.

Insolvenční zákon umožňuje řešit jak existující úpadek dlužníka, tak nově také hrozící úpadek dlužníka. Podstatou řešení dlužníkova úpadku i jeho hrozícího úpadku je uspořádání majetkových vztahů k subjektům dotčených dlužníkovým úpadkem, příp. hrozícím úpadkem, sledující co možná nejvyšší a zásadně poměrné uspokojení dlužníkových věřitelů.

Zákon o konkursu a vyrovnání upravoval dvě samostatná řízení, a to řízení konkursní a řízení vyrovnávací. Nové insolvenční řízení je procesně založeno na jednotném (jediném) řízení. V rámci první fáze řízení je od zahájení insolvenčního řízení obecně zjišťováno, zda je dlužník v úpadku, či hrozícím úpadku. Tato fáze je zakončena rozhodnutím o úpadku či jiným rozhodnutím[5] a jeli rozhodnuto o úpadku dlužníka, začíná plynule druhá fáze insolvenční řízení, která směřuje k rozhodnutí, jakým způsobem bude úpadek řešen.

„Tomuto procesnímu pojetí odpovídá i systematika zákona [insolvenčního zákona]. Zákon se člení na tři části, přičemž část první, nazvaná „OBECNÁ ČÁST“, obsahuje úpravu jednotné fáze insolvenčního řízení od podání návrhu na zahájení insolvenčního řízení po rozhodnutí soudu o tomto návrhu a instituty společné všem způsobům řešení dlužníkova úpadku (základní ustanovení, procesní subjekty, ustanovení o insolvenčním řízení, projednání úpadku a rozhodnutí o něm, věřitelé a uplatňování pohledávek, majetková podstata, neplatnost a neúčinnost právních úkonů). V části druhé, nazvané „ZPŮSOBY ŘEŠENÍ ÚPADKU“, jsou obsažena zvláštní ustanovení, věnovaná jednotlivým způsobům řešení úpadku (konkurs, reorganizace, úpadek finančních institucí a oddlužení) a specifickým výlukám z působnosti zákona (zvláštní ustanovení o vyloučení účinků zákona). V části třetí, pojmenované „SPOLEČNÁ USTANOVENÍ“ jsou pak upraveny některé zvláštní

[5] Srovnej § 142 insolvenčního zákona.

otázky, které jsou společné zásadně všem způsobům řešení úpadku (insolvenční rejstřík, vztah ke státům Evropské unie a závěrečná ustanovení). Pro vztah jednotlivých částí platí, že ustanovení části první a třetí se aplikují (jen) tehdy, jestliže zvláštní úprava části druhé nestanoví pro určitý způsob řešení úpadku něco jiného.“[6]

Vedle tradičního řešení dlužníkova úpadku konkursem, který navazuje na původní právní úpravu, doplněného pro určité případy o jeho zjednodušenou formu v podobě tzv. nepatrného konkurzu, zavádí insolvenční zákon namísto institutu vyrovnání, možnost řešit úpadek podnikatelských subjektů na základě reorganizace, která spočívá na sanačním principu a pro nepodnikatelské subjekty zavádí možnost řešení jejich úpadku oddlužením, kdy dlužník splatí určitou část svých závazků a zbývající část závazků zaniká, resp. z neuhrazených závazků se po naplnění všech předpokladů stanovených insolvenčním zákonem stanou naturální závazky.

Zvláštní úprava je v insolvenčním zákoně obsažena pro řešení úpadku finančních institucí.

Insolvenční zákon ve všech fázích insolvenčního řízení zvyšuje a posiluje úlohu věřitelů, kteří se do insolvenčního řízení přihlašují podáním přihlášky pohledávky. Věřitelé dlužníka se mohou do insolvenčního řízení přihlásit již od jeho zahájení. Věřitelé mají např. vliv na výběr způsobu řešení dlužníkova úpadku, na výběr osoby insolvenčního správce, posíleno je ale také postavení věřitelského orgánu a zajištěných věřitelů. Věřitelé se tak stali pány insolvenčního řízení, jejich vůle je pro vývoj řízení rozhodující. Tím ale mají také věřitelé rozhodující odpovědnost za vlastní průběh insolvenčního řízení.

Insolvenční zákon se svým rozsahem, vnitřním uspořádáním, vlastními speciálními zásadami, ale také procesním vymezením, stal kodexem úpadkového práva v České republice.

Insolvenční zákon si klade za cíl rychlé, efektivní a transparentní řízení, za tímto účelem je zaveden institut insolvenčního rejstříku, který je elektronickým

[6] ZELENKA, J. a kol. Insolvenční zákon : (zák. č. 182/2006 Sb.) s komentářem, důvodovou zprávou a nařízením Rady ES 1346/2000. 1. vyd. Praha : Linde Praha, 2007, s. 867. ISBN 978-80-7201-657-0, s. 26.

informačním systémem a zajišťuje jednak možnost všeobecného sledování a informování o průběhu insolvenčního řízení, ale také speciální funkce, jako je například doručování.

Insolvenční zákon se tedy stal hlavní právní úpravou, která má zajistit, aby se insolvenční řízení stalo řízením, které umožní řešit úpadkovou situaci subjektů, kteří se v ní ocitli.

2.2 Základní pojmy insolvenčního řízení ve vztahu k majetkové podstatě

Procesní pojetí insolvenčního zákona je koncipováno jako jediné nebo jednotné řízení, na rozdíl od zákona o konkurzu a vyrovnání, který samostatně upravoval řízení konkursní a řízení vyrovnávací. Toto pojetí insolvenčního zákona se nutně projevilo i v zavedení nové terminologie. Některé z těchto pojmů jsou formulované v § 2 insolvenčního zákona, jedná se zejména o tyto pojmy:

Insolvenční řízení – je soudní řízení, jehož předmětem je dlužníkův úpadek nebo hrozící úpadek a způsob jeho řešení. Součástí insolvenčního řízení v širším slova smyslu jsou incidenční spory.

Insolvenční soud – je soud, před nímž probíhá insolvenční řízení. Dle § 9 odst. 4 občanského soudního řádu jsou takovými soudy krajské.

Insolvenční návrh – u insolvenčního soudu podaný návrh na zahájení insolvenčního řízení. Insolvenční řízení může být zahájeno jen na návrh, nemůže tedy soud rozhodnout, s kým zahájí insolvenční řízení.

Incidenční spor – spory vyvolané insolvenčním řízením, o kterých to stanoví insolvenční zákon, projednávané v rámci insolvenčního zákona. Výčet incidenčních sporů je uveden v § 159 odst. 1 insolvenčního zákona.

Majetková podstata - majetek určený k uspokojení dlužníkových věřitelů jakýmkoli insolvenčním zákonem předpokládaných způsobů řešení úpadku. Tento termín nahradil termín „konkursní podstata“ používaný zákonem o konkursu a vyrovnání.

Osoba s dispozičními oprávněními - osoba, které v průběhu insolvenčního řízení přísluší právo nakládat s majetkovou podstatou.

Zajištěný věřitel – je věřitel, jehož pohledávka je zajištěna majetkem, který náleží do majetkové podstaty, a to zástavním nebo zadržovacím právem, omezením převodu nemovitosti, zajišťovacím převodem práva nebo postoupením pohledávky k zajištění anebo obdobným právem podle zahraniční právní úpravy. Účelem této úpravy je zrovnoprávnit zahraniční věřitele s tuzemskými věřiteli. Tento termín nahradil obsahově takřka shodný termín „oddělený věřitel“ používaný zákonem o konkursu a vyrovnání.

Insolvenční zákon obsahuje další pojmy, které mají zásadní význam pro pochopení problematiky vztahů bezprostředně týkajících se majetkové podstaty, ale i pro pochopení podstaty a účelu insolvenčního řízení. Konkrétně se jedná o **insolvenční rejstřík** a **insolvenčního správce**.

Jedná se o základní a zásadní instituty a pojmy insolvenčního zákona v přímém vztahu k majetkové podstatě, proto je popíši v následujících podkapitolách.

2.3 Insolvenční rejstřík

Insolvenční rejstřík představuje elektronický průlom a pilotní projekt do celkové elektronizace českého soudnictví, ke kterému česká justice směřuje. Insolvenční řízení tak jak je pojato insolvenčním zákonem, má být řízením rychlým, transparentním a reflektujícím soudobé poznatky právní i technické. Insolvenčním rejstřík je projevem těchto představ o insolvenčním řízení.

Insolvenční zákon vymezuje insolvenční rejstřík ve svém § 419 jako informačním systém veřejné správy, jehož správcem je Ministerstvo spravedlnosti České republiky, veřejně přístupný, s výjimkou určitých údajů stanovených insolvenčním zákonem. Insolvenční rejstřík je veřejně přístupný přes internetové stránky Ministerstva spravedlnosti – www.justice.cz, případně přímo na internetových stránkách insolvenčního rejstříku – www.isir.justice.cz.

Insolvenční rejstřík plní pro insolvenční řízení několik rolí či funkcí[7], mezi ně patří zejména:

a) informační funkce,

b) evidenční funkce a

c) doručovací funkce.

Informační funkci insolvenční rejstřík plní tak, že prostřednictvím internetu zabezpečuje zveřejňování celého průběhu insolvenčního řízení pro širokou veřejnost, a tím podstatně zvyšuje transparentnost insolvenčního řízení. Každý má tak právo a reálnou možnost do insolvenčního rejstříku nahlížet a pořizovat si z něj kopie a výpisy.

Dle § 421 odst. 1 insolvenčního zákona se v insolvenčního rejstříku zveřejňují chronologicky s uvedením okamžiku vložení tyto písemnosti a informace:

a) rozhodnutí insolvenčního soudu vydaná v insolvenčním řízení a v incidenčních sporech,

b) veškerá podání, která se vkládají do soudního spisu vedeného insolvenčním soudem ohledně dlužníka, nestanoví-li insolvenční zákon jinak,

c) další informace, o kterých tak stanoví insolvenční zákon.

Evidenční funkce insolvenčního rejstříku spočívá dle § 419 odst. 2 insolvenčního zákona v tom, že insolvenční rejstřík obsahuje:

a) seznam insolvenčních správců,

b) seznam dlužníků a

c) elektronické insolvenční spisy.

Seznam insolvenčních správců je centrálním a jednotným registrem všech insolvenčních správců, který obsahuje identifikační údaje jednotlivých insolvenčních

[7] Srovnej http://obcanskyzakonik.justice.cz/ejustice/insolvencni-rejstrik.html [nahlíženo dne 4. 2. 2011 v 18:28hod.]

správců, jakož i údaje o vzniku, zániku či pozastavení práva vykonávat činnost insolvenčního správce. Dle právní úpravy za účinnosti zákona o konkursu a vyrovnání vedl každý jednotlivý konkursní soud svůj seznam správců konkursních podstat. Nahlížet do tohoto seznamu mohli jen věřitelé a to pouze v úředních hodinách soudu.

Seznam dlužníků, také na rozdíl od evidence úpadců[8], tj. dlužníků, na jejichž majetek byl prohlášen konkurs dle zákona o konkursu a vyrovnání, je registrem subjektů, vůči kterým již směřuje insolvenční návrh, tedy dosud není rozhodnuto o úpadku. Do seznamu dlužníků jsou zapisovány identifikační údaje dlužníků, tak aby věřitelé mohli snadno, přesně a včas své dlužníky identifikovat a přihlásit se do insolvenčního řízení.

Elektronický insolvenční spis je význačným počinem a prvním krokem k plánované elektronizaci soudních spisů. Pro účastníky insolvenčního řízení je to bezpochyby také nejpřínosnější část insolvenčního rejstříku, díky které mohou snadno a pohodlně zjistit situaci v insolvenčním řízení.

Insolvenční spis pro každé insolvenční řízení existuje současně v elektronické podobě a zároveň v papírové podobě. Tyto spisy jsou obsahově totožné.

V elektronickém spise, jako v období papírového spisu, jsou chronologicky zakládány a obsahuje tedy všechna rozhodnutí insolvenčního sodu vydaná v insolvenčním řízení, ale také v incidenčních sporech a všechna podání a další informace týkající se insolvenčního řízení. Papírový spis ale neztratil na významu, zakládají se do něj originály listin.

Insolvenční spis se dle § 215 písm. c) instrukce Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy[9], člení na pět oddílů. Jedná se dle mého názoru o přehledné a intuitivní členění, které usnadňuje orientaci ve spise a umožňuje rychlé vyhledání potřebných informací.

[8] Evidence úpadců byla a stále je přístupná na stránkách Ministerstva spravedlnosti České republiky – www.justice.cz.

[9] Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3.12.2001, č.j. 505/2001-Org, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, v platném znění.

Insolvenční spis se člení na[10]:

oddíl A, který obsahuje dokumenty týkající první fáze insolvenčního řízení, tedy dokumenty týkající se projednání insolvenčního návrhu ohraničené vydáním rozhodnutí o úpadku nebo vydáním jiného rozhodnutí o insolvenčním návrhu, včetně případného rozhodování o opravných prostředcích, v tomto oddíle budeme také případně hledat **seznam majetku**, seznam závazků a seznam zaměstnanců (§104 insolvenčního zákona),

oddíl B, který tvoří dokumenty vložené do insolvenčního spisu po rozhodnutí o úpadku, nejsou-li založeny do následujících oddílů, zde nalezneme **soupis majetkové podstaty** vypracovaný insolvenčním správcem,

oddíl C, který obsahuje dokumenty týkající se incidenčních sporů, jsou zde zveřejněny podané žaloby, rozhodnutí ve věci samé, případně dokumenty týkající se opravných prostředků, zde tedy nalezneme potřebné informace o incidenčních sporech, např. jak probíhá řízení o vyloučení majetku z majetkové podstaty nebo řízení o odpůrčí žalobě,

oddíl D, je pomocným oddílem, vkládají se do něj dokumenty pomocné procesní povahy, např. záznamy o nahlížení do spisu, pokyny a referáty soudce, jedná se o takové odkladiště pomocných dokumentů vytvořených zejména insolvenčním soudem, které nemají přímí vliv na insolvenční řízení,

oddíl P, který obsahuje všechny přihlášky pohledávek a rozhodnutí o nich, zde lze získat přehled o okruhu věřitelů, přihlášených do insolvenčního řízení, tedy věřitelů dlužníka, kteří se stali účastníky insolvenčního řízení.

Insolvenční spis je tedy výše popsaným způsobem systematicky, přehledně a intuitivně rozčleněn do oddílů, které jsou tvořeny dílčími dokumenty, navíc každý takový dokument je označen stručným názvem, který vystihuje jeho obsah a chronologicky očíslován.

[10] Členění insolvenčního spisu je detailně upraveno v § 215c instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. 12. 2001, č. 505/2001-Org – vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy v platném znění.

Doručovací funkce insolvenčního rejstříku je další významná funkce a role insolvenčního rejstříku. Obecně vychází z principu, že veškerá rozhodnutí insolvenčního rejstříku jsou zveřejněná a všeobecně přístupná na Internetu, kde se s nimi může každý, tedy i účastník insolvenčního řízení seznámit. Insolvenční zákon obsahuje vlastí úpravu doručování, která je speciální úpravou k úpravě obsažené v občanském soudním řádu.

Insolvenční rejstřík tak sehrává významnou úlohu při doručování písemností insolvenčním soudem nebo účastníků insolvenčního řízení v průběhu insolvenčního řízení. Insolvenční zákon rozlišuje dva způsoby doručení:

a) tzv. doručení vyhláškou a

b) tzv. zvláštní způsob doručení.

Doručení vyhláškou je upraveno v § 71 insolvenčního zákona tak, že písemnost je vyvěšena na úřední desku soudu a zároveň zveřejněna v insolvenčním rejstříku. Při doručování vyhláškou se písemnost považuje za doručenou okamžikem zveřejnění písemnosti v insolvenčním rejstříku.

Zvláštní způsob doručení je upraven v § 75 insolvenčního zákona a použije se v případě, že to insolvenční zákon výslovně ukládá nebo má-li být písemnost doručena do vlastních rukou. Zásadně se zvlášť doručuje písemnost v insolvenčním řízení dlužníku, insolvenčnímu správci a věřitelskému výboru.

Insolvenční řízení je na existenci a řádném fungování insolvenčního rejstříku přímo závislé a nemohlo by bez něj být ani realizováno. Jedná se v rámci České republiky o unikátní projekt elektronizace soudního řízení a tím i jeho přiblížení nejen účastníkům řízení. Má zaručit transparentnost a rychlost soudního řízení. V budoucnu se také očekává propojení insolvenčního rejstříku s obchodním rejstříkem, katastrem nemovitostí, ale také i s rejstříkem trestů.

2.4 Insolvenční správce a další správci v insolvenčním řízení

Insolvenční správce je významný a zásadní subjekt insolvenčního řízení a jeho činnost má podstatný vliv na průběh insolvenčního řízení a to zejména právě ve vztahu k zjišťování a správě majetkové podstaty. Považuji proto za nezbytné pro účely této práce tento pojem alespoň v základu vysvětlit.

Insolvenční zákon tedy zavedl nový pojem a subjekt - insolvenční správce. Postavení insolvenčního správce je také upraveno v zákoně o insolvenčních správcích.

Insolvenční správce je dle § 9 písm. d) insolvenčního zákona procesní subjekt a pokud jde o procesní postavení insolvenčního správce lze na ně aplikovat rozhodnutí Ústavního soudu České republiky, který v odůvodnění svého nálezu sp. zn. Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002, charakterizuje postavení konkursního správce: „Správce konkursní podstaty přitom není účastníkem konkursního řízení; jako zvláštní procesní subjekt má však samostatné postavení jak vůči úpadci (dlužníku), tak vůči konkursním věřitelům (insolvenčním věřitelům) a nelze jej považovat za zástupce konkursních věřitelů, ani za zástupce úpadce. Správce konkursní podstaty (insolvenčního správce) je tak třeba zařadit mezi zvláštní veřejnoprávní orgány, přičemž jeho úkolem je zajištění řádného průběhu konkursu (insolvenčního řízení).“[11]

Tato charakteristika procesního postavení konkursního správce je plně použitelná a aplikovatelná také pro procesní postavení insolvenčního správce.

Dále se k této problematice Ústavní soud vyjádřil ve svém novějším nálezu sp. zn. Pl. ÚS 14/10 ze dne 13. července 2010, kde se zabývá postavením insolvenčního správce a v čl. 23 odůvodnění nálezu uvádí: „Veřejný účel instituce insolvenčního správce rovněž nutno spatřovat v akceptaci omezeného veřejného zásahu do řešení majetkových vztahů, jež se dostaly do krizové situace. Jeho oprávnění, jež jsou zakotvena v řadě ustanovení insolvenčního zákona, vzhledem k jejich heteronomní povaze (když insolvenčního správce nelze považovat za zástupce věřitelů ani za zástupce dlužníka), pak představují výkon pravomoci (srov. kupř. právě pravomoc uznat přihlášené pohledávky, o kteroužto problematiku jde i v dané věci). Způsob jeho ustavení je dán rozhodnutím státního orgánu (soudu), a to dle § 25

[11] Nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01.

insolvenčního zákona (srov. odst. 1 větu první: „Insolvenčního správce pro insolvenční řízení ustanovuje insolvenční soud.")“[12].

Dle § 27 odst. 1 insolvenčního zákona musí být insolvenční správce ustanoven do funkce nejpozději v rozhodnutí o úpadku[13]. Před rozhodnutím o úpadku může být ustanoven jen jako předběžný správce.

Výběr osoby insolvenčního správce je jednou z hlavních, nejviditelnějších a nejprezentovanějších změn, kterou přináší insolvenční zákon. Insolvenčního správce ustanovuje do funkce zásadně insolvenční soud. Výběr konkrétní osoby je ovšem svěřen předsedovi příslušného insolvenčního soudu a nikoli insolvenčnímu soudci. Cílem této úpravy je zabránit dosazení insolvenčního správce do insolvenčního řízení jen na základě subjektivní a vůle insolvenčního soudce[14].

Insolvenční správce disponuje s právy a povinnostmi určenými jednak přímo ze zákona, jednak ale také na základě rozhodnutí insolvenčního soudu. Pokud je insolvenční správce osobou s dispozičními oprávněními, tzn., přešlo-li na insolvenčního správce oprávnění nakládat s majetkovou podstatou, jedná dle § 40 odst. 1 insolvenčního zákona svým jménem a na účet dlužníka. Za jednání insolvenčního správce považuje § 40 odst. 2 insolvenčního zákona:

a) právní úkony, jimiž insolvenční správce zpeněžuje majetkovou podstatu nebo s ní jinak nakládá,

b) úkony v incidenčních sporech,

c) úkony v dalších sporech, kterých se účastní namísto dlužníka.

Do insolvenčního řízení mohou být kromě insolvenčního správce ustanoveni také další insolvenční správci, jedná se o:

a) již zmíněného předběžného správce,

[12] Nález ústavního soudu ze dne 13. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 14/10.
[13] Srovnej § 136 insolvenčního zákona, resp. § 136 odst. 2 písm. b) insolvenčního zákona.
[14] Výjimku z tohoto pravidla tvoří situace, kdy je s rozhodnutím o úpadku spojeno rozhodnutí o povolení reorganizace podle § 148 odst. 2 insolvenčního zákona a v předloženém reorganizačním plánu je určena osoba insolvenčního správce, tak ustanoví insolvenční soud insolvenčním správcem tuto osobu. Insolvenční soud tak neučiní jen, nesplňuje-li takto určený insolvenční správce podmínky pro výkon funkce uvedené v §§ 21 až 24 insolvenčního zákona

b) zástupce insolvenčního správce,

c) zvláštního insolvenčního správce,

d) odděleného insolvenčního správce,

e) tzv. hostujícího insolvenčního správce.

Ve vztahu k majetkové podstatě je třeba zmínit zejména předběžného správce, který může být ustanoven do insolvenčního řízení ještě před rozhodnutím o úpadku. Hlavními úkoly předběžného správce bývají nejčastěji, zajištění a soupis dlužníkova majetku a kontrola dispozičních úkonů dlužníka.

2.5 Odpovědnost insolvenčního správce za škodu nebo jinou újmu

Skutečnost, že role insolvenčního správce je nesnadná a vyžadující jeho plné nasazení do problematiky každého jednotlivého insolvenčního řízení, může být také ukázáno na konstrukci odpovědnosti insolvenčního správce za škodu nebo jinou újmu[15].

Zákon o konkursu a vyrovnání upravoval ve svém § 8 odst. 2 odpovědnost správce konkursní podstaty, kdy správce konkursní podstaty odpovídal za škodu vzniklou porušením zákona nebo povinnosti uložené soudem. Jednalo se o stručnou úpravu, která byla posuzována jako odpovědnost za zavinění dle § 420 občanského zákona. Zavinění ať ve formě úmyslu či nedbalosti bylo presumováno. Správce konkursní podstaty tedy musel prokázat, že nevěděl, že svým jednáním může způsobit škodu, a ani podle okolností to předvídat neměl a nemohl, prokázal-li to, odpovědnosti za škodu se zprostil. Tolik stručně k úpravě odpovědnosti dle zákona o konkursu a vyrovnání.

Insolvenční zákon upravuje odpovědnost insolvenčního správce za škodu nebo jinou újmu v ustanovení § 37 insolvenčního zákona. Dle § 37 odst. 1 insolvenčního zákona „insolvenční správce odpovídá za škodu nebo jinou újmu, kterou dlužníku, věřitelům

15 Srovnej POHL, T., Odpovědnost za škodu podle insolvenčního zákona. Bulletin advokacie. 2010, č. 7-8, s. 33-42.

nebo třetím osobám způsobil tím, že při výkonu své funkce porušil povinnosti, které jsou mu uloženy zákonem nebo rozhodnutím soudu, jakož i tím, že při jejím výkonu nepostupoval s odbornou péčí. Této odpovědnosti se insolvenční správce zprostí, jen když prokáže, že škodě nebo jiné újmě nemohl zabránit ani při vynaložení veškerého úsilí, které po něm bylo možné spravedlivě požadovat se zřetelem k průběhu insolvenčního řízení.“

Insolvenční zákon tedy obsahuje přísnější právní úpravu než zákon o konkursu a vyrovnání, když insolvenční zákon koncipuje odpovědnost insolvenčního správce za škodu nebo újmu jako objektivní odpovědnost. Insolvenční správce bude muset prokázat, že škodě nebo jiné újmě nemohl zabránit ani při vynaložení veškerého úsilí, které po něm bylo možné spravedlivě požadovat se zřetelem k průběhu insolvenčního řízení, aby se odpovědnosti zprostil.

Insolvenční správce se tak odpovědnosti nesprostí pouhým tvrzením, že škodu nezavinil. O vyloučení odpovědnosti insolvenčního správce půjde ale v případech, kdy škodu způsobila vnější okolnost, např. živelní pohroma, které insolvenční správce nemohl zabránit ani při využití veškeré objektivně možné snahy. Každý takový skutečný případ bude ovšem nutno posuzovat s ohledem ke konkrétním okolnostem.

Škoda nebo jiná újma způsobená třetími osobami, za níž je odpovědný insolvenční správce je upravena § 37 odst. 2 insolvenčního zákona. Insolvenční správce není vždy povinen plnit své povinnosti v insolvenčním řízení osobně a ustanovení § 37 odst. 2 insolvenčního zákona tak chrání postavení poškozeného. Podle tohoto ustanovení totiž insolvenční správce odpovídá i za škodu nebo jinou újmu způsobenou:

a) osobami, kterých použil k plnění svých úkolů,

b) zaměstnanci dlužníka, kteří působí v rozsahu své dosavadní činnosti, nebo

c) jiné osoby ve smluvním vztahu s dlužníkem.

Zvláštní odpovědnost insolvenčního správce je obsažena v § 37 odst. 3 insolvenčního zákona. Dle § 37 odst. 3 insolvenčního zákona „insolvenční správce odpovídá za škodu nebo jinou újmu, která věřiteli s pohledávkou za majetkovou podstatou

vznikla tím, že nemohla být uspokojena jeho pohledávka vzniklá na základě právního úkonu insolvenčního správce; této odpovědnosti se insolvenční správce zprostí, jen když prokáže, že v době, kdy tento právní úkon činil, nemohl poznat, že majetková podstata nebude stačit k úhradě jím vzniklé pohledávky za majetkovou podstatou.“

Promlčení práva na náhradu škody nebo jiné újmy proti insolvenčnímu správci je speciálně upraveno § 37 odst. 4 insolvenčního zákona tak, že:

a) právo se promlčí do 2 let poté, kdy se poškozený dozvěděl o výši škody a odpovědnosti insolvenčního správce (jedná se o subjektivní promlčecí dobu),

b) nejpozději však do 3 let, a jde-li o škodu způsobenou úmyslným trestným činem, za který byl insolvenční správce pravomocně odsouzen, nejpozději do 10 let od skončení insolvenčního řízení (tříletá i desetiletá promlčecí doba je objektivní).

Spor o náhradu škody nebo jiné újmy dle § 37 insolvenčního zákona není v žádném případě incidenčním sporem a nelze být podřazen pod § 159 odst. 1 písm. e) insolvenčního zákona. Nejedná se totiž o nárok, který má být uspokojen z majetkové podstaty, ale o nárok směřující vůči osobě insolvenčního správce.

Bude-li tedy v řízení o náhradě škody nebo jiné újmy dle § 37 insolvenčního zákona rozhodnuto, že odpovědnost je na straně insolvenčního správce, insolvenční správce bude muset vzniklou škodu uhradit na svůj náklad. V případě, že by byla tato škoda hrazena z majetkové podstaty, institut odpovědnosti insolvenčního správce za škodu nebo jinou újmu by zcela postrádal smyslu.

Insolvenční správce je povinen dle § 23 insolvenčního zákona uzavřít na svůj náklad smlouvu o pojištění odpovědnosti za škodu, která by mohla vzniknout v souvislosti s výkonem jeho funkce nebo činností jeho zaměstnanců pro celou dobu trvání funkce insolvenčního správce.

2.6 Základní zásady insolvenčního řízení

Insolvenční zákon tvoří komplexní úpravu úpadkového práva v České republice, které je budováno na určitých zásadách, které mají pomoci naplnit smysl a podstatu insolvenčního řízení. Základní zásady jsou obsaženy zejména v § 5 insolvenčního zákona s tím, že insolvenční zákon obsahuje i další zásady.

Insolvenční řízení spočívá zejména na těchto základních zásadách:

Zásada spravedlivosti řízení - insolvenční řízení musí být vedeno tak, aby žádný z účastníků nebyl nespravedlivě poškozen nebo nedovoleně zvýhodněn a aby se dosáhlo rychlého, hospodárného a co nejvyššího uspokojení věřitelů.

Zásada rovných možností věřitelů - věřitelé, kteří mají podle insolvenčního zákona zásadně stejné nebo obdobné postavení, mají v insolvenčním řízení rovné postavení.

Zásada zachování práv věřitelů nabytých v dobré víře před zahájením insolvenčního řízení - práva věřitele nabytá v dobré víře před zahájením insolvenčního řízení nelze omezit rozhodnutím insolvenčního soudu ani postupem insolvenčního správce. Jedná se například o zachování zajišťovacích práv, zajištění věřitelé tak mají právo, aby jejich pohledávka byla uspokojena z výtěžku zpeněžení věci, práva, pohledávky nebo jiné majetkové hodnoty, jímž byla zajištěna. Podrobná úprava je pak obsažena zejména v ustanovení § 298 a 299 insolvenčního zákona.

Zákaz uspokojení věřitelů mimo insolvenční řízení - věřitelé jsou povinni zdržet se jednání, směřujícího k uspokojení jejich pohledávek mimo insolvenční řízení, ledaže to dovoluje zákon.

Zásada rychlosti a hospodárnosti insolvenčního řízení - insolvenční řízení musí být projednáno bez zbytečných průtahů a tak, aby nevznikaly další, zbytečné náklady. Ve vztahu k majetkové podstatě se jedná o významnou zásadu, kdy majetek dlužníka má být v přiměřené době zpeněžen tak, aby nevznikaly další zbytečné náklady na jeho správu.

Zásada ochrany práv třetích osob - tato zásada se uplatní v rámci insolvenčního řízení tím způsobem, že chrání osoby odlišné od osoby dlužníka tak, aby nebyl postižen jejich majetek a mohli se bránit v případě sepsání jejich majetku do soupisu

majetkové podstaty. K tomu slouží žaloba na vyloučení majetku z majetkové podstaty dle § 225 insolvenčního zákona.

Zásada společného zájmu věřitelů - je zájem nadřazený jednotlivým zájmům věřitelů, je-li jeho cílem, aby zvolený způsob řešení úpadku byl pro ně spravedlivý a výnosnější než ostatní způsoby řešení úpadku, přičemž tím není dotčeno zákonem zaručené zvláštní postavení některých věřitelů.

Tyto základní zásady tedy formulují smysl a význam insolvenčního řízení a slouží zejména jako interpretační pravidla v situaci, kdy by mohl být právě smysl insolvenčního řízení ohrožen, je nezbytné z těchto zásad vycházet při aplikaci insolvenčního zákona. „Smyslem interpretace v oblasti práva není toliko (jedině) zjištění smyslu určitých ustanovení zákonů, dalších právně významných textů apod., ale pokud možno zajistit v zásadě jednotný postup soudů a jiných orgánů aplikujících právní normy, což je důležitým atributem ústavnosti a legality. Úsilí sjednotit interpretační postupy a dosažené výsledky má za cíl omezit divergenci výsledků a závěrů. Ta totiž vede k právní nejistotě (pokud by např. každý soud vkládal zákon jinak).“[16]

[16] Gerloch, A..: Teorie práva 2. Rozšířené vydání. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2001, s. 122.

3 MAJETKOVÁ PODSTATA

Cílem této úvodní pasáže je snaha o vymezení pojmu majetková podstata tak, jak tento pojem chápe insolvenční zákon.

Majetkovou podstatu tvoří dle zákonné definice § 2 písm. e) insolvenčního zákona majetek určený k uspokojení dlužníkových věřitelů.

„Termín „majetková podstata“, který osnova zavádí, není jen pouhou terminologickou změnou (místo termínu „konkursní podstata“). Vyplývá to z toho, že při koncepci nové úpravy již nejde jen o majetek, který je určen k realizaci konkursu, ale který má vztah i k jiným způsobům řešení úpadku. Podle těchto způsobů se úprava majetkové podstaty liší, zejména pokud jde o oprávnění nakládat s ní. Naproti tomu však existují ustanovení o majetkové podstatě společná všem způsobům řešení úpadku; právě ta tvoří obsah hlavy VI. To znamená, že při uplatňování ustanovení o majetkové podstatě je třeba brát v úvahu tato obecná ustanovení a kromě toho i ustanovení týkající se jen některých způsobů řešení úpadku, která jako ustanovení zvláštní mají přednost.“[17]

Insolvenční zákon tedy zavádí termín majetková podstata namísto dosavadního termínu konkursní podstata, který používá zákon o konkurzu a vyrovnání. Insolvenční zákon umožňuje totiž řešení dlužníkova úpadku nejen konkursem, ale také reorganizací či oddlužením, je tedy potřeba zvolit obecný pojem, který vymezí majetek určený k uspokojení dlužníkových věřitelů. Tímto obecným termínem je tedy v současné právní úpravě pojem majetková podstata.

„Na majetkovou podstatu lze nazírat jako na určitý majetkový soubor. O jeho právní povaze se vedly spory. Nebylo sice pochyb o tom, že majetková podstata není samostatným právním subjektem, ale nechyběly koncepce, které s ní nakládaly, jako by právním subjektem byla; v tomto směru šlo o obdobu konstrukce tzv. „ležící pozůstalosti“ (hereditasiacens). Toto pojetí sice umožňovalo řešení některých konkrétních problémů, ale ze zásadních hledisek nemohlo obstát. Také teorie, které se vznikem podstaty spojovaly vznik zvláštního věcného práva umožňujícího

[17] Důvodová zpráva k návrhu zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), PSP, 2005, tisk 1120/0, k § 205 - 230 insolvenčního zákona.

uspokojení věřitelů, se rozcházely s obecným pojetím věcných práv. Koncepce, spatřující v majetkové podstatě účelový soubor vyčleněný z dlužníkova majetku nemohla obstát, jakmile bylo připuštěno, že do majetkové podstaty patří i věci, které vlastnicky nenáležejí dlužníkovi. Dnes převládá pojetí, podle něhož vznikem majetkové podstaty nedochází k žádné změně ve vlastnických vztazích, přičemž však s ní je oprávněn disponovat insolvenční správce, a to samostatně (nikoli jako zástupce dlužníka nebo zástupce věřitelů).“[18]

Majetková podstata je definována svým účelem, jedná se o majetek, který je určený k uspokojení dlužníkových věřitelů, což v širším slova smyslu znamená, že slouží také k uhrazení nákladů insolvenčního řízení. Podstata je vymezena pojmem majetek.

Pod pojem majetek náleží především věci, ale ve smyslu občanského a obchodního zákoníku pojem majetek vykládán šířeji.

Občanský zákoník obecně pojem majetek nedefinuje, ale používá pojem majetek v institutu společného jmění manželů. Obchodní zákoník definuje pojem obchodní majetek. Ze smyslu výše uvedených právních předpisů a právní teorie, majetek chápeme jako souhrn majetkových hodnot, které tvoří věci, pohledávky a jiná práva a penězi ocenitelné hodnoty, a které patří určitému subjektu. Obecně je tak majetek chápán jako souhrn aktiv, která patří určitému subjektu.[19] Pojem jmění je pak chápán jako souhrn majetku a závazků.[20]

Insolvenční zákon obsahuje v § 206 demonstrativní výčet majetku, který patří do majetkové podstaty. Konkrétně ustanovení § 206 písm. j) insolvenčního zákona uvádí, že majetkovou podstatu tvoří práva a jiné majetkové hodnoty, mají-li penězi ocenitelnou hodnotu. Pro insolvenční zákon, resp. pro naplnění cíle insolvenčního řízení, je tak podstatné hledisko zpeněžitelnosti majetku náležejícího do majetkové podstaty.

[18] WINTEROVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní. 5. aktualizované vyd. Praha : Linde Praha, s. 743. ISBN 978-80-7201-726-3, s. 648.
[19] Srov. např. Štenglová, I. a kol. Obchodní zákoník : komentář. 12. vyd. Praha : C. H. Beck. 2009, s 1375. ISBN 978-80-7400-055-3, s. 15.
[20] Tamtéž.

Majetková podstata totiž musí být ve svém konečném důsledku zpeněžena, aby z jejího výtěžku mohli být dlužníkovi věřitelé alespoň částečně uspokojeni. To je také ve své podstatě cílem a smyslem insolvenčního řízení.

Dle insolvenčního zákona může do majetkové podstaty patřit také majetek třetích osob, zejména se bude jednat o situace, kdy třetí osoby nabyly majetek plněním z neúčinných právních úkonů dlužníka, tedy úkonů, kdy dlužník zkracuje možnost uspokojení věřitelů či zvýhodňuje některé věřitele na úkor jiných.

Insolvenční správce zapisuje majetek náležející do majetkové podstaty do soupisu majetkové podstaty s tím, že jakmile dojte k zápisu majetku do soupisu majetkové podstaty, lze s tímto majetkem nakládat pouze způsobem stanoveným insolvenčním zákonem.

Na základě výše uvedeného a dle smyslu insolvenčního zákona můžeme majetkovou podstatu vymezit jako určitý soubor majetku (věci, pohledávky, práva, a jiné penězi ocenitelné hodnoty) ve vlastnictví dlužníka či třetích osob, který je určen k uspokojení dlužníkových věřitelů v širším slova smyslu, tedy i k uhrazení nákladů insolvenčního řízení. Tento majetek musí být sepsán v soupisu majetkové podstaty a nakládání s tímto majetkem je tak podrobeno právní úpravě obsažené v insolvenčním zákoně.

V rámci této kapitoly se tedy budeme dále věnovat zejména rozsahu majetkové podstaty, tedy tomu jaký majetek do majetkové podstaty patří a jaký majetek do majetkové podstaty nepatří, zjišťování majetkové podstaty a jejímu soupisu.

3.1 Rozsah majetkové podstaty

Rozsah majetkové podstaty je vymezen v ustanovení § 205 insolvenčního zákona a insolvenční zákon specifikuje rozsah majetkové podstaty zejména v závislosti na skutečnosti, zda bylo insolvenční řízení zahájeno na návrh dlužníka či na návrh věřitele.

Podal-li insolvenční návrh dlužník, náleží dle § 205 odst. 1 insolvenčního zákona, do majetkové podstaty:

a) Majetek, který dlužníkovi patřil ke dni zahájení insolvenčního řízení, jakož i majetek, který dlužník v průběhu insolvenčního řízení nabyl.

b) Speciálně je upravena situace, kdy úpadek dlužníka bude řešen oddlužením formou zpeněžení majetkové podstaty. V tomto případě podle § 398 odst. 2 insolvenčního zákona do majetkové podstaty nenáleží majetek, který dlužník nabyl v průběhu insolvenčního řízení poté, co nastaly účinky schválení oddlužení formou zpeněžení majetkové podstaty[21].

Podal-li insolvenční návrh věřitel, náleží do majetkové podstaty:

a) Majetek, který dlužníkovi patřil v době, kdy insolvenční soud nařídil předběžné opatření, jímž omezil právo dlužníka s majetkem nakládat[22], a majetek, který dlužník nabyl po nařízení tohoto předběžného opatření.

b) Pokud nebude po zahájení insolvenčního řízení takové předběžné opatření vydáno, patří do majetkové podstaty majetek, který dlužníkovi patřil v době, kdy bylo vydáno rozhodnutí o úpadku dlužníka, a majetek, který dlužník nabyl v průběhu insolvenčního řízení po vydání rozhodnutí o úpadku.

Smyslem tohoto časového rozdělení je zejména poskytnout ochranu dlužníkovi v případě podání tzv. šikanózního insolvenčního návrhu. „Majetková podstata definována ustanovením § 205 IZ obsahuje (totiž) odchylnou úpravu pro případ, kdy je insolvenční návrh podáván dlužníkem a pro případ podání věřitelského insolvenčního návrhu. V případě dlužnického insolvenčního návrhu je majetková podstata tvořena majetkem, který dlužníkovi patřil ke dni zahájení insolvenčního řízení, jakož i majetkem, který dlužník nabyl v průběhu insolvenčního řízení. Oproti tomu v případě insolvenčního návrhu podaného věřitelem je definicí majetkové podstaty akceptován fakt, že podaným návrhem nedochází automaticky k zablokování dispozice s majetkem dlužníka, který v obecné rovině insolvenčního zákona může se svým majetkem nadále nakládat. Majetkovou podstatu pak tvoří majetek, který dlužníkovi patřil v době, kdy insolvenční soud vydal rozhodnutí o úpadku dlužníka, a majetek, který dlužník nabyl v průběhu insolvenčního řízení po vydání těchto rozhodnutí. Insolvenční zákon však umožňuje, aby bylo právo

[21] Dle § 407 odst. 1 insolvenčního zákona účinky schválení oddlužení nastávají okamžikem zveřejnění rozhodnutí o schválení oddlužení v insolvenčním rejstříku.
[22] K tomu blíže § 113 insolvenčního zákona.

dlužníka k nakládání se svým majetkem zcela nebo zčásti omezeno předběžným opatřením nařízeným insolvenčním soudem.“[23]

Dle § 205 odst. 3 insolvenčního zákona je-li dlužník spoluvlastníkem určitého majetku, náleží do majetkové podstaty podíl dlužníka na tomto majetku.

Dále dle toho ustanovení náleží do majetkové podstaty také majetek, který je ve společném jmění dlužníka a jeho manžela**.** „Právní úprava majetkové podstaty v § 205 insolvenčního zákona stojí na zásadě, že majetek, který je ve společném jmění dlužníka a jeho manžela, náleží do majetkové podstaty, což musí dlužníkův manžel (oba manželé) respektovat také v režimu oddlužení, neboť úprava tohoto způsobu řešení dlužníkova úpadku žádný podklad pro jinou právní konstrukci majetkové podstaty nedává. Není-li zjištěn jiný stav věcí, je rozhodující zákonné vymezení SJM, z nějž soud v této věci též vychází; i v insolvenčním řízení přiměřeně platí pravidla, která v tomto ohledu stanoví občanský soudní řád (dále jen o. s. ř.) v § 262a odst. 1.“[24]

„Jde-li o oddlužení zpeněžením majetkové podstaty, zpeněžuje se všechen majetek v SJM, který patří podle výše uvedených zásad do majetkové podstaty dlužníka, bez ohledu na to, zda jako dlužníci jsou účastníky jednoho insolvenčního řízení oba manželé. Společné jmění manželů může ovšem tvořit jen majetek již nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství (ustanovení § 143 odst. 1 písm. a/ obč. zák.). Se zřetelem k tomu soudní praxe v souvislosti s postižením mzdy (platu) manžela povinného dovozuje, že mzdový nárok manžela povinného součástí společného jmění manželů (dále jen SJM) není. Naproti tomu vyplacená mzda nebo plat již je součástí SJM a podle okolností ji lze postihnout např. při výkonu rozhodnutí prodejem movité věci (soupisem peněz v hotovosti) anebo typicky přikázáním jiných majetkových práv podle § 320 o.s.ř., jestliže by již šlo o vyplacenou mzdu či plat, který má manžel povinného uložený na účtu u banky.

Ze stejných zásad je třeba vycházet při posouzení toho, zda a za jakých podmínek mohou (resp. mají být) příjmy manžela, který není dlužníkem, postiženy plněním

[23]Budín, Petr. Majetková podstata a její vymezení dle Insolvenčního zákona. Konkurs a vyrovnání - odborný ekonomický měsíčník [online]. Vydání 01/2007 [cit. 12. září 2010]. Dostupné na WWW: http://www.konkurs-vyrovnani.cz/index.php?idac=330&idb=38

[24] Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 21. 9. 2010, sp. zn. 2 VSPH 747/2010, KSHK 40 INS 5996/2010-A-13.

splátkového kalendáře. V návaznosti na výše uvedené jsou to veškeré příjmy, které náleží dlužníku, popřípadě jsou v SJM dlužníka a jeho manžela, a patří tedy do majetkové podstaty. Smysl oddlužení plněním splátkového kalendáře zadlužených rodin (domácností) je založen na tom, že manželé mohou být po splnění splátkového kalendáře osvobozeni od zbytku svých společných dluhů jedině za předpokladu, že po stanovenou dobu odevzdávali na uspokojení pohledávek věřitelů veškeré své příjmy, vyjma zákonem stanovených částek zaručujících minimální životní úroveň rodiny. Ekonomickou podmínkou úspěšného oddlužení je, že takto se nezajištěným věřitelům musí dostat minimálně 30 % jejich přihlášených a zjištěných pohledávek. Plnění splátkového kalendáře pak probíhá po zákonem stanovenou dobu pěti let, ledaže se dříve dostane věřitelům uvedeným v usnesení podle § 406 IZ plné úhrady (100 %) jejich pohledávek s příslušenstvím.“[25]

Funkční manželství, dle mého názoru, tvoří citovou, sociální, ale také ekonomickou jednotu a tomu odpovídající rovnost obou manželů. Je proto důležité, aby dlužníci, kteří jsou manželé, se pokusili svoji úpadkovou situaci ve smyslu insolvenčního zákona řešit společně. Insolvenční soudy proto také vedou dlužníky k tomu, aby bylo možné spojit věci dlužníků, kteří jsou manželé, do jednoho řízení. Insolvenční zákon na to ve své tzv. revizní novele, která by měla být účinná od 1. ledna 2014, pamatuje a upravuje ve svém § 394a nový institut společného návrhu manželů na povolení oddlužení.

Účinkem prohlášení konkursu na majetek dlužníka je dle § 268 odst. 1 insolvenčního zákona zánik společného jmění manželů. Společné jmění manželů se vypořádá způsobem a podle pravidel uvedených v §§ 269 až 276 insolvenčního zákona. Jen v případě, kdy závazky dlužníka jsou vyšší než majetek, který náleží do společného jmění manželů, vypořádání se neprovede a podle § 274 insolvenčního zákona se veškerý majetek zahrne do majetkové podstaty.

Dle § 205 odst. 4 insolvenčního zákona „majetek jiných osob než dlužníka náleží do majetkové podstaty, stanoví-li to zákon, zejména, jde-li o plnění z neúčinných právních úkonů. Pro účely zpeněžení se na takový majetek pohlíží jako na majetek

[25] Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 3. 2010, sp. zn. 1 VSPH 133/2010, KSLB 76 INS 8417/2009.

dlužníka“. Majetek třetích osob tedy bude sepsán do soupisu majetkové podstaty, jen půjde-li o plnění:

a) z právních úkonů, o jejichž neúčinnosti rozhodl soud (blíže kapitola 5.2.1), nebo

b) z právních úkonů, neúčinných přímo ze zákona (blíže kapitola 5.2.2).

Tento majetek třetích osob bude tedy insolvenční správce moci sepsat do soupisu majetkové podstaty. Dokonce nic nebrání tomu, aby jen majetek třetích osob tvořil majetkovou podstatu.

„Zásadní odchylkou ve vymezení rozsahu majetkové podstaty oproti zákonu o konkursu a vyrovnání je to, že insolvenční zákon nezahrnul do majetkové podstaty dlužníka majetek třetích osob, které svým majetkem zajišťovaly závazky dlužníka (jak tomu bylo dle ustanovení § 27 odst. 5 zákona o konkursu a vyrovnání). Uvedené vyplývá jednak z dikce ustanovení § 205 insolvenčního zákona, ale lze to dovodit i z ustanovení § 2 písm. g) insolvenčního zákona, které obsahuje následující definici zajištěného věřitele: zajištěným věřitelem je věřitel, jehož pohledávka je zajištěna majetkem, který náleží do majetkové podstaty, a to zástavním právem, zadržovacím právem, omezením převodu nemovitostí, zajišťovacím převodem práva nebo postoupením pohledávky k zajištění anebo obdobným právem podle zahraniční právní úpravy. Majetek výše vymezených třetích osob sice nebude zahrnut do majetkové podstaty dlužníka, avšak uvedené nic nemění na tom, že věřitelé dlužníka se i v průběhu insolvenčního řízení budou moci z něj uspokojit. Věřitelé, kteří mají svoji pohledávku zajištěnou majetkem ve vlastnictví třetí osoby, postupují odlišně, než tomu bylo dle zákona o konkursu a vyrovnání. Věřitelé se musí domáhat svého uspokojení ze zajištění zcela mimo insolvenční řízení. Svou pohledávku (jako podmíněnou) jsou oprávnění přihlásit i do insolvenčního řízení vedeného na majetek osobního dlužníka. Za situace, kdy v průběhu insolvenčního řízení budou uspokojeni mimo insolvenční řízení z majetku zástavního dlužníka, mohou vzít svou přihlášku v příslušném rozsahu zpět. Pokud tak neučiní, insolvenční soud postupem dle

ustanovení § 186 odst. 1 insolvenčního zákona jejich účast v insolvenčním řízení ukončí.“[26]

Speciální úprava rozsahu majetkové podstaty pro oddlužení je upravena v § 398 insolvenčního zákona, kdy jsou dlužníkovi nezajištění věřitelé uspokojeni buď zpeněžením majetku (majetkové podstaty) anebo měsíčními splátkami (splátkovým kalendářem).

Rozsah majetkové podstaty dlužníka při řešení úpadku oddlužením je odlišný v situaci, kdy je:

a) oddlužení dlužníka řešeno formou zpeněžení majetkové podstaty, v tomto případě se majetek získaný dlužníkem po schválení oddlužení nestává součástí majetkové podstaty[27],

b) oddlužení dlužníka řešeno plněním splátkového kalendáře, v tomto případě se majetek získaný dlužníkem po schválení oddlužení stane součástí majetkové podstaty[28]. Jednat se bude zejména o dědictví a dary a jejich výtěžek, stejně jako jiné mimořádné příjmy dlužníka.

3.1.1 Majetek, který náleží do majetkové podstaty

Ustanovení § 206 odst. 1 insolvenčního zákona tvoří demonstrativní výčet a specifikaci majetku náležejícího do majetkové podstaty. Dle § 206 odst. 1 insolvenčního zákona majetkovou podstatu tvoří zejména:

a) peněžní prostředky,

b) věci movité a nemovité,

c) podnik,

d) soubor věcí a věci hromadné,

[26] Prudilová Koníčková, Zdeňka. Majetková podstata a její vymezení dle Insolvenčního zákona. Právnické fórum [online]. 2010, 8. červenec [cit. 12. září 2010]. Dostupné na WWW:http://www.pravnickeforum.cz/z-pravni-praxe/detail/articleid-461-majetkova-podstata-a-jeji-vymezeni-dle-insolvencniho-zakona/

[27] Srovnej § 408 odst. 1 insolvenčního zákona.

[28] Srovnej § 412 odst. 2 písm. b/ insolvenčního zákona.

e) vkladní knížky, vkladní listy a jiné formy vkladů,

f) akcie, směnky, šeky nebo jiné cenné papíry anebo jiné listiny, jejichž předložení je nutné k uplatnění práva,

g) obchodní podíl,

h) dlužníkovy peněžité i nepeněžité pohledávky, včetně pohledávek podmíněných a pohledávek, které dosud nejsou splatné,

i) dlužníkova mzda nebo plat, jeho pracovní odměna jako člena družstva a příjmy, které dlužníkovi nahrazují odměnu za práci, zejména důchod, nemocenské, peněžitá pomoc v mateřství, stipendia, náhrady ucházejícího výdělku, náhrady poskytované za výkon společenských funkcí, podpora v nezaměstnanosti a podpora při rekvalifikaci,

j) další práva a jiné majetkové hodnoty, mají-li penězi ocenitelnou hodnotu.

k) Dle § 206 odst. 2 insolvenčního zákona do majetkové podstaty bude patřit příslušenství, přírůstky, plody a užitky majetku uvedeného shora.

Insolvenční zákon tedy na rozdíl od zákona o konkursu a vyrovnání uvádí demonstrativní výčet majetku, který tvoří majetkovou podstatu. Dle mého názoru se tak jedná o významnou a přínosnou změnu.

Důvodová zpráva k insolvenčnímu zákonu, dle mého názoru zbytečně skromně, uvádí: „I když nejde o výčet taxativní, spočívá jeho význam v tom, že čelí chápání majetkové podstaty zúženě jen na některé hodnoty.“ [29] Domnívám se totiž, že demonstrativní výčet má dát velmi jasný signál, že potencionální majetek, který by měl patřit do majetkové podstaty, musí být ve smyslu insolvenčního zákona chápán a vymezen co možná nejobecněji a co možná nejšířeji. U taxativního výčtu by hrozilo riziko, že by mohl být nějaký potenciální majetek v zákonné úpravě opomenut. Považuji proto dále téměř za samozřejmé, že také insolvenční zákon zcela jasně vymezuje, který majetek do majetkové podstaty nepatří, a to z důvodu ochrany dlužníka, která mu dává určitou právní jistotu.

[29] Důvodová zpráva k návrhu zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), PSP, 2005, tisk 1120/0, k § 206 insolvenčního zákona.

3.1.2 Majetek, který nenáleží do majetkové podstaty

Insolvenční zákon obsahuje negativní vymezení majetkové podstaty, tj. výslovně vymezuje majetek, který do majetkové podstaty nepatří. „Při úpravě majetku, který nepatří do podstaty, jsou rozlišeny případy, kdy určité hodnoty do podstaty nepatří jako ty, jež nejsou (za žádných podmínek) postižitelné výkonem rozhodnutí nebo exekucí (§ 207 návrhu), od případů, kdy určitý majetek nenáleží do majetkové podstaty pro své účelové určení (§ 208). Tím jsou kryty i případy, ohledně nichž bylo navrhováno omezení osobní působnosti zákona v § 6 (jde např. o majetek státu spravovaný příspěvkovými organizacemi). Další rozšíření majetku, který nepatří do podstaty (např. o majetek zabavený při výkonu rozhodnutí nebo exekuci) však není na místě, protože by tím neúměrně klesala možnost uspokojení věřitelů.“[30]

Dle § 207 odst. 1 insolvenčního zákona do majetkové podstaty nepatří majetek, který nelze postihnout výkonem rozhodnutí nebo exekucí[31], ale věci sloužící k podnikání dlužníka však z majetkové podstaty vyloučeny nejsou. Především tak nebude do majetkové podstaty zahrnut majetek dlužníka, který nezbytně potřebuje uspokojování hmotných potřeb svých a své rodiny nebo věci, jejichž prodej by byl v rozporu s morálními pravidly. Jednat se bude zejména o:

a) běžné oděvní součásti a obvyklé vybavení domácnosti,

b) snubní prsten a jiné předměty podobné povahy,

c) zdravotnické potřeby a jiné věci, které dlužník potřebuje vzhledem ke své nemoci nebo tělesné vadě,

d) hotové peníze do částky odpovídající dvojnásobku životního minima jednotlivce podle zvláštního právního předpisu[32]. Tato částka je aktuálně 6820,-Kč.

Dále dle § 207 odst. 2 insolvenčního zákona náleží do majetkové podstaty příjmy dlužníka ve stejném rozsahu, v jakém z nich mohou být při výkonu rozhodnutí nebo

[30] Důvodová zpráva k návrhu zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), PSP, 2005, tisk 1120/0, k § 207 a 208 insolvenčního zákona.
[31] Například § 321, § 322 odst. 1 a 2 občanského soudního řádu.
[32] § 2 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

při exekuci uspokojeny přednostní pohledávky[33]. To znamená, že příjmy dlužníka nad rámec vypočteného zabavitelného příjmu již nesmí být dlužníku odebrán, nepatří do majetkové podstaty. Rozsah srážek, resp. výpočet výše zabavitelné části příjmu je upraven v § 276 až §279 občanského soudního řádu. Pro představu zhruba 2/3 příjmu budou patřit do majetkové podstaty a 1/3 příjmu bude sloužit k uspokojení potřeb dlužníka a ta mu nesmí být tedy zabavena.

V návaznosti a pro doplnění výše uvedeného dle ustanovení § 279 odst. 2 občanského soudního řádu přednostními pohledávkami jsou:

a) pohledávky výživného,

b) pohledávky náhrady újmy způsobené poškozenému ublížením na zdraví,

c) pohledávky náhrady újmy způsobené úmyslnými trestnými činy,

d) pohledávky daní, poplatků a jiných obdobných peněžitých plnění,

e) pohledávky náhrady přeplatků na dávkách nemocenského pojištění, důchodového pojištění a úrazového pojištění,

f) pohledávky pojistného na sociální zabezpečení a pohledávky pojistného na veřejné zdravotní pojištění,

g) příspěvek na úhradu potřeb dítěte svěřeného do pěstounské péče,

h) pohledávky náhrady přeplatků na podpoře v nezaměstnanosti a podpoře při rekvalifikaci,

i) pohledávky náhrady přeplatků na dávkách státní sociální podpory,

j) pohledávky regresní náhrady podle zákona o nemocenském pojištění,

k) pohledávky náhrady mzdy, platu nebo odměny a sníženého platu nebo snížené odměny, poskytované v období prvních 14 kalendářních dnů a od 1. ledna 2011 do 31. prosince 2013 v období prvních 21 kalendářních dnů dočasné pracovní neschopnosti nebo karantény.

[33] § 279 odst. 2 občanského soudního řádu.

Závěrem k majetku, který nepatří do majetkové podstaty. Dle § 208 insolvenčního zákona do majetkové podstaty nepatří též

a) majetek, se kterým lze podle zvláštního právního předpisu naložit pouze způsobem, k němuž byl určen, zejména

b) účelové dotace a návratné výpomoci ze státního rozpočtu, z Národního fondu, z rozpočtu územního samosprávního celku nebo státního fondu,

c) finanční rezervy vytvářené podle zvláštních právních předpisů[34],

d) majetek České národní banky, který byl na základě zvláštních dohod svěřen do správy jiné osobě,

e) zboží propuštěné celním úřadem k dočasnému použití a majetek státu v rozsahu stanoveném zvláštním právním předpisem[35]. Z majetkové podstaty tedy bude vyloučen majetek, který dlužník získal dle zvláštního právního předpisu za konkrétním účelem a pro tento účel musí být také majetek použit.

3.2 Zjišťování majetkové podstaty a poskytnutí součinnosti při jejím zjišťování

Dle § 209 odst. 1 insolvenčního zákona je zjištění majetkové podstaty úkolem insolvenčního správce, příp. předběžného insolvenčního správce. Dle mého názoru se jedná o klíčovou činnost insolvenčního správce v celém průběhu insolvenčního řízení, která má zásadní dopad na konečné a celkové uspokojení dlužníkových věřitelů, tedy celkový úspěch insolvenčního řízení.

Insolvenční správce je povinen se při zjišťování majetkové podstaty řídit pokyny insolvenčního soudu s tím, že jsou pro něj závažné. To ovšem insolvenčnímu správci zásadně nebrání vyvinout vlastní aktivitu. Insolvenční soud také obvykle tyto pokyny neukládá, děje se tak zpravidla na žádost správce. Jedná se například o žádost

[34] Například § 31 odst. 6 a § 37a zákona č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), ve znění pozdějších předpisů.
[35] Zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů.

insolvenčního správce o předvolání dlužníka k výslechu před insolvenčním soudem za účelem prohlášení o majetku.

Při zjišťování majetkové podstaty bude insolvenční správce zejména vycházet ze seznamu majetku, který je dlužník povinen předložit soudu s návrhem na zahájení insolvenčního řízení a to dle § 104 odst. 1 insolvenčního zákona a neučiní-li tak dlužník ani přes výzvu soudu bude takový návrh soudem dle § 128 odst. 3 insolvenčního zákona odmítnut. Insolvenční řízení tak bude skončeno před rozhodnutím o úpadku. Podal-li návrh na zahájení insolvenčního řízení věřitel, bude vyzván dlužník k předložení seznamu majetku podle § 128 odst. 3 insolvenčního zákona nebo v rozhodnutí o úpadku podle § 136 odst. 2 písm. h) insolvenčního zákona.

U insolvenčních návrhů spojených s návrhem na oddlužení nebo u řízení v kterých dlužník podá návrh na oddlužení po výzvě soudu dle § 390 odst. 1 insolvenčního zákona, poskytují dlužníci v řízení zpravidla potřebnou součinnost. Je v jejich zájmu v řízení spolupracovat.

V praxi se však u insolvenčních návrhů podaných věřitelem velmi často stává, že dlužník, i přes všechny výzvy, seznam majetku soudu ani insolvenčnímu správci nepředloží.

Insolvenční správce je proto povinen provádět v průběhu insolvenčního řízení také vlastní zjišťování o majetkové podstatě dlužníka. K tomu jsou mu dle insolvenčního zákona povinni poskytnout součinnost tyto subjekty:

a) dlužník, statutární orgány a jejich členové a likvidátor (§ 210 odst. 2 insolvenčního zákona),

b) orgány veřejné správy, příp. jiné orány a instituce uvedené v § 43 odst. 1 insolvenčního zákona,

c) subjekty, které mají u sebe majetek náležející do majetkové podstaty (§213 insolvenčního zákona) a

d) věřitelské orgány (§ 210 odst. 2 insolvenčního zákona).

3.2.1 Součinnost dlužníka

Podle § 210 odst. 1 insolvenčního zákona je dlužník povinen poskytnout insolvenčnímu správci nebo předběžnému správci při zjišťování majetkové podstaty všestrannou součinnost, přitom je povinen dbát pokynů správce. Povinnost poskytnout všestrannou součinnost za dlužníka mají:

a) jeho statutární orgány, přitom správce je oprávněn obrátit se na kteréhokoliv člena statutárního orgánu s tím, že tuto povinnost mají i v případě, že jejich postavení zaniklo v posledních 3 měsících před zahájením insolvenčního řízení,

b) likvidátor, je-li dlužník právnickou osobou v likvidaci,

c) společníci, zaměstnanci nebo členové právnické osoby, a to v rozsahu jejich oprávnění za dlužníka jednat.

Jak bylo uvedeno výše, dlužník často v průběhu insolvenčního řízení neposkytuje insolvenčnímu správci potřebnou součinnost. Insolvenční zákon proto upravuje instituty, které slouží zejména k tomu, aby i přes to insolvenční správce měl možnost zjistit majetek dlužníka.

3.2.1.1 Prohlídka bytu a jiných místností dlužníka

Jestliže dlužník neposkytuje insolvenčnímu správci při zjišťování majetku potřebnou součinnost, dle § 212 odst. 2 insolvenčního zákona může insolvenční soud na návrh insolvenčního správce nařídit prohlídku bytu, sídla, místa podnikání a jiných místností dlužníka a schránek v nich umístěných.

Dále toto ustanovení říká, že písemné vyhotovení rozhodnutí o nařízení prohlídky bytu, sídla, místa podnikání a jiných místností dlužníka a schránek v nich umístěných nemusí obsahovat odůvodnění a není proti němu přípustné odvolání. Toto rozhodnutí soud doručí insolvenčnímu správci spolu se stejnopisem, který má být doručen dlužníku. Insolvenční správce doručí rozhodnutí dlužníkovi při prohlídce místností, resp. míst, jichž se rozhodnutí konkrétně týká. Nezdaří-li se insolvenčnímu správci

doručit rozhodnutí dlužníku tímto způsobem, vrátí je k doručení příslušnému insolvenčnímu soudu.

Tento postup je logický, dlužník by neměl dopředu vědět o tomto opatření. Mohl by tak být zmařen účel tohoto institutu a dlužník by měl prostor pro manipulaci se svým majetkem. Proto se také, ač o tom insolvenční zákon přímo nehovoří, předmětné dokumenty a rozhodnutí insolvenčního soudu nezveřejňují v insolvenčním rejstříku.

3.2.1.2 Prohlídka jiných prostor

Dle § 212 odst. 4 insolvenčního zákona jsou všechny třetí osoby, v jejichž objektech má dlužník svůj byt, sídlo, místo podnikání nebo jiné své místnosti, povinny umožnit prohlídku těchto prostor insolvenčnímu správci. Dále dle § 212 odst. 5 insolvenčního zákona může insolvenční správce k prohlídce přibrat vhodnou osobu, podle možností zástupce orgánu obce.

Tento postup je v zájmu insolvenčního správce zvolit vždy, protože je vhodné, aby insolvenční správce měl vždy při prohlídce nezávislou osobu jako svědka pro případ, že by proti insolvenčnímu správci byla uplatňována např. škoda nebo jiná újma dle § 37 insolvenčního zákona. O provedení prohlídky sepíše insolvenční správce protokol, v němž musí být uveden majetek, který byl zjištěn, a majetek, který byl zajištěn. Takto popsaný postup a pravomoci jsou v podstatě srovnatelné s postupem dle § 325a a 325b občanského soudního řádu při výkonu rozhodnutí a oprávněním soudního vykonavatele.

3.2.1.3 Předvolání k výslechu za účelem prohlášení o majetku

Domnívá-li se insolvenční správce nebo věřitelský orgán, že dlužník neposkytuje dostatečnou součinnost, soud na jejich návrh předvolá dlužníka nebo osoby jednající za dlužníka podle § 214 odst. 1 insolvenčního zákona k výslechu za účelem prohlášení o majetku.

Domnívám se, že soud má také dle odkazu na občanský soudní řád v § 7 odst. 1 insolvenčního zákona, také možnost předvolat dle § 126a občanského soudního řádu

fyzickou osobu, která byla dlužníkovým statutárním orgánem nebo členem tohoto orgánu. Účelem předvolání těchto osob nemůže být prohlášení o majetku dlužníka ve smyslu insolvenčního zákona, ale může jím být ozřejmění určitých okolností, které předcházely úpadkové situaci dlužníka.

Předvolání k výslechu za účelem prohlášení o majetku dle § 214 odst. 1 a 2 insolvenčního zákona musí být předvolané osobě doručeno nejméně 10 dnů před výslechem, musí obsahovat účel předvolání a poučení o následcích odmítnutí prohlášení nebo uvedení nepravdivých, neúplných nebo hrubě zkreslujících údajů. Předvolaný je povinen dostavit se k výslechu osobně, a neučiní-li tak bez včasné a důvodné omluvy, může být k výslechu předveden. O tom musí být předvolaný také poučen.

V prohlášení o majetku musí dlužník sdělit, který majetek patří do majetkové podstaty a konkrétně je dle § 215 insolvenčního zákona povinen uvést:

a) plátce mzdy dlužníka nebo jiného jeho příjmu postižitelného srážkami ze mzdy a výši této pohledávky,

b) banky, pobočky zahraničních bank a spořitelní a úvěrní družstva, u kterých má dlužník účty, výši pohledávek a čísla účtů,

c) dlužníky, u nichž má dlužník jiné peněžité pohledávky, důvod a výši těchto pohledávek,

d) osoby, vůči nimž má dlužník jiná majetková práva nebo majetkové hodnoty, jejich důvod a hodnotu,

e) movité věci dlužníka nebo spoluvlastnický podíl na nich, a kde, popřípadě u koho se nacházejí; totéž platí o vkladních knížkách, vkladních listech a jiných formách vkladů, akciích, směnkách, šecích nebo jiných listinných cenných papírech anebo o jiných listinách, jejichž předložení je nutné k uplatnění práva, jakož i o zaknihovaných a imobilizovaných cenných papírech dlužníka,

f) nemovitosti dlužníka nebo spoluvlastnický podíl na nich,

g) podnik dlužníka a jeho části, a kde se nachází,

h) další práva a jiné majetkové hodnoty, mají-li penězi ocenitelnou hodnotu.

O výslechu insolvenční soud vyrozumí insolvenčního správce a věřitelský výbor. Dle § 216 odst. 2 insolvenčního zákona mají insolvenční správce a věřitelský orgán právo klást předvolanému otázky. O prohlášení o majetku sepíše insolvenční soud protokol s náležitostmi dle § 216 insolvenčního zákona.

Odmítne-li dlužník splnit zákonnou povinnost učinit prohlášení o svém majetku nebo o majetku právnické osoby, za kterou je oprávněn jednat, nebo se této povinnosti vyhýbá nebo v prohlášení uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslující údaje, může být potrestán dle § 227 trestního zákoníku.

3.2.2 Součinnost orgánů veřejné správy a dalších osob

Insolvenční zákon samozřejmě také opravňuje insolvenčního správce, aby se mohl obrátit na orgány veřejné správy a další osoby s písemnou žádostí o poskytnutí součinnosti potřebné k řádnému zjištění majetku a jeho následné správě a tyto orgány jsou povinny k součinnosti bez zbytečného odkladu. Insolvenční zákon ve svém § 43 odst. 1 uvádí demonstrativní výčet orgánů veřejné správy a osob, jedná se zejména o:

a) katastrální úřady,

b) orgány evidující motorová vozidla,

c) jiné správní úřady,

d) notáři,

e) soudní exekutoři,

f) osoby vedoucí evidenci cenných papírů,

g) finanční instituce,

h) provozovatelé telekomunikačních služeb,

i) provozovatelé poštovních služeb,

j) jiné osoby zabývající se přepravou zásilek,

k) vydavatelé tisku a

l) dopravci.

K takovéto žádosti o součinnost je insolvenční správce povinen, požádá-li o to dožadovaný subjekt k součinnosti, přiložit listinu, kterou insolvenční správce doloží své ustanovení do funkce.

V praxi nastává občas problém, že takováto listina nenabyla dosud právní moci, ale tato je účinná již zveřejněním v insolvenčním rejstříku[36]. Orgány státní správy, ale i jiné osoby (zejména banky) ovšem sveřepě a zřejmě ze stereotypu, trvají na doložce právní moci na této listině. Takové subjekty jsou tedy často, v zájmu rychlosti, požádány přímo insolvenčním soudem o součinnost dle § 128 občanského soudního řádu.

Insolvenčním správcem takto oslovené orgány veřejné správy, příp. jiné osoby, jsou povinny dle § 43 odst. 2 insolvenčního zákona:

a) poskytnout insolvenčnímu správci potřebné údaje o majetku dlužníka a také údaje, které jsou pro správu dlužníkova majetku nezbytné, a to ve stejném rozsahu, v jakém by je poskytly přímo dlužníkovi,

b) zapůjčit nebo vydat listiny nebo jiné věci, které mohou sloužit ke zjištění dlužníkova majetku.

c) Insolvenční zákon ve svém § 44 odst. 1 demonstrativně uvádí formy součinnosti tím způsobem, že součinnost se poskytuje zejména tak, že:

[36] Srovnej § 89 odst. 1 insolvenčního zákona, dle kterého není-li dále stanoveno jinak, rozhodnutí insolvenčního soudu vydaná v insolvenčním řízení jsou účinná okamžikem jejich zveřejnění v insolvenčním rejstříku. Insolvenční zákon odlišně stanoví účinnost rozhodnutí insolvenčního soudu vydaného v insolvenčním řízení například v § 352, kdy účinnost reorganizačního plánu vztahuje k okamžiku nabytí právní moci jeho schválení.

d) osoby vedoucí evidenci cenných papírů sdělí insolvenčnímu správci údaje o tam evidovaných cenných papírech, které náleží do majetku dlužníka,

e) banky, spořitelní a úvěrní družstva a pobočky zahraničních bank sdělí insolvenčnímu správci čísla dlužníkových účtů, informují jej o stavech těchto účtů a pohybech peněžních prostředků na nich a podají mu informace o dlužníkových úsporách a vkladních knížkách,

f) provozovatelé poštovních služeb a jiné osoby, které se zabývají přepravou zásilek, informují insolvenčního správce o dlužníkových doručovacích místech, rozsahu a povaze doručovaných zásilek a úhrnu peněžních prostředků, které dlužník přijímá jejich prostřednictvím,

g) poskytovatelé služeb elektronických komunikací oznámí insolvenčnímu správci údaje o dlužníkových telefonních, dálnopisných telefaxových a jiných elektronických stanicích a adresách, které nejsou uvedeny v dostupných seznamech,

h) pojišťovny sdělí insolvenčnímu správci údaje o dlužníkových pojistných smlouvách a pojistných plněních,

i) vydavatelé tisku sdělí insolvenčnímu správci údaje o inzerci, která se týká majetkové podstaty,

j) dopravci sdělí insolvenčnímu správci údaje o přepravovaných dlužníkových věcech a jejich příjemci.

Součinnost se insolvenčnímu správci poskytuje bezplatně. Nejde-li o orgán veřejné správy, přísluší poskytovateli vyžadované součinnosti právo na náhradu hotových výdajů se součinností spojených.

Odpovědnost za škodu nebo jinou újmu upravuje § 44 odst. 3 insolvenčního zákona. Pokud by tedy orgány nebo osoby, které jsou povinny poskytnout insolvenčnímu soudu nebo insolvenčnímu správci součinnost, tuto součinnost řádně a v čas neposkytnou, odpovídají za škodu nebo jinou újmu, kterou způsobily. Jedná se o odpovědnost za škodu porušením právní povinnosti a bude posuzována dle § 420 a

násl. občanského zákoníku. Odpovědnosti se orgán nebo osoba zbaví, prokáže-li, že škodu a nezavinila, a tím nezpůsobila.

Trestněprávní odpovědnost je upravena v § 225 trestního zákoníku, který upravuje skutkovou podstatu trestného činu porušení povinnosti v insolvenčním řízení. Dle § 225 trestního zákoníku kdo v insolvenčním řízení maří nebo hrubě ztěžuje výkon funkce insolvenčního správce, a tím ohrozí účel insolvenčního řízení, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo zákazem činnosti.

3.2.3 Součinnost třetích osob, které mají u sebe dlužníkův majetek

Insolvenční zákon dále ukládá oznamovací povinnost držiteli dlužníkova majetku. Dle § 213 insolvenčního zákona je ten, kdo má u sebe dlužníků majetek náležející do majetkové podstaty, je povinen to oznámit insolvenčnímu správci nebo předběžnému správci, jakmile se dozví o vydání rozhodnutí o úpadku, a uvést právní důvod, na jehož základě má tento majetek u sebe. Na výzvu insolvenčního správce je tato osoba povinna umožnit mu prohlídku a ocenění tohoto majetku.

V případě, že osoba, která má u sebe dlužníkův majetek neposkytne insolvenčnímu správci potřebnou součinnost, může se insolvenční správce obrátit na soud, aby ten učinil výzvu a zabezpečil součinnost na základě § 228 občanského soudního řádu.

Trestněprávní odpovědnost upravuje § 222 odst. 2 písm. a) tak, že kdo, byť i jen částečně, zmaří uspokojení věřitele jiné osoby tím, že zničí, poškodí, zatají, zcizí, učiní neupotřebitelnou nebo odstraní, byť i jen část majetku dlužníka a způsobí tím na cizím majetku škodu nikoli malou, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazu činnosti. Dále je v § 222 odst. 3 a 4 trestního zákoníku upravena výše trestu v závislosti na rozsahu škody a prospěchu pachatele.

3.2.4 Součinnost věřitelského výboru

Věřitelský výbor je dle § 58 odst. 1 insolvenčního zákona povinen chránit společný zájem věřitelů a v součinnosti s insolvenčním správcem přispívá k naplnění účelu insolvenčního řízení. Dále je dle § 58 odst. 2 písm. b) insolvenčního zákona

věřitelský výbor povinen poskytovat insolvenčnímu správci podporu při jeho činnosti. Věřitelský výbor je tvořen věřiteli, leckdy i odbornými zaměstnanci dlužníka, kteří mají dobré povědomí o chování a nakládání s majetkem dlužníka nejen v období těsně před jeho úpadkem.

Insolvenční správce je oprávněn požadovat potřebnou součinnost při zjišťování majetkové podstaty od věřitelského orgánu na základě § 211 odst. 2 insolvenčního zákona.

3.3 Soupis majetkové podstaty

Snaha insolvenčního správce při zjišťování majetkové podstaty vyúsťuje k sepsání soupisu majetkové podstaty. Ustanovení § 217 až § 224 insolvenčního zákona se detailně věnují problematice postupu při soupisu majetkové podstaty a významu tohoto soupisu.

Dle § 217 insolvenčního zákona uvádí, že „Soupis majetkové podstaty (dále jen "soupis") je listinou, do níž se zapisuje majetek náležející do majetkové podstaty. Jakmile dojde k zápisu do soupisu, lze se zapsanými majetkovými hodnotami nakládat jen způsobem stanoveným tímto zákonem; učinit tak může jen osoba s dispozičními oprávněními. Soupis provádí a soustavně doplňuje insolvenční správce v průběhu insolvenčního řízení, a to podle pokynů insolvenčního soudu a za součinnosti věřitelského výboru. Tato jeho povinnost nezaniká uplynutím doby“.

Z výše uvedeného vymezení soupisu majetkové podstaty vyplývá, že soupis musí být vyhotoven a proveden insolvenčním správcem, v listinné podobě a zápis majetku do soupisu majetkové podstaty není časově omezen.

Soupis majetkové podstaty musí dále dle § 14 vyhlášky o jednacím řádu pro insolvenční řízení obsahovat tyto náležitosti:

a) označení insolvenčního soudu a spisovou značku, pod níž je insolvenční řízení vedeno,

b) označení dlužníka,

c) označení insolvenčního správce,

d) pořadové číslo položky sepisovaného majetku,

e) údaje sloužící k identifikaci sepisovaného majetku, nejde-li o majetek nepatrné hodnoty; podnik nebo jiná hromadná věc a soubory věcí se zapisují jedinou položkou, ze které však musí být zřejmé, co do podniku nebo souboru věcí náleží v den zápisu,

f) ocenění sepisovaného majetku nebo informace, že od ocenění bylo upuštěno,

g) údaje o osobě, která provedla ocenění sepisovaného majetku,

h) údaje o osobě, která k sepisovanému majetku uplatňuje své právo, údaje o osobě, které sepisovaný majetek náleží, nebo údaje o osobě, která tvrdí, že je tu jiný důvod, pro který by položka majetku neměla být zahrnuta do soupisu,

i) důvod zapsání sepisovaného majetku do soupisu nebo důvod jeho vyloučení ze soupisu,

j) den zapsání položky sepisovaného majetku a den jejího vyloučení nebo vynětí.

Dále dle § 220 insolvenčního zákona „vedle označení sepisovaného majetku, jeho ocenění a uvedení dne, kdy byla příslušná položka sepsána, musí být v soupisu vždy uveden i důvod soupisu, případně den a důvod vyloučení sepsaného majetku ze soupisu. V pochybnostech se má za to, že insolvenční správce příslušnou položku sepsal nebo ji ze soupisu vyloučil v den, kdy tuto skutečnost oznámil insolvenčnímu soudu“. Soupis majetkové podstaty je závažným úkonem, kdy okamžik sepsání či vyloučení majetku ze soupisu se váže na dispoziční oprávnění.

Majetek, který náleží do majetkové podstaty, se dle § 218 odst. 1 insolvenčního zákona zapisuje pod samostatnými položkami, tak aby byl jednoznačně identifikován. Takto nemusí insolvenční správce postupovat, jedná-li se o majetek nepatrné hodnoty. Dále také může nastat určitá překážka, kdy nebude moci být majetek dočasně a řádně identifikován, po jejím odpadnutí insolvenční správce neprodleně doplní označení. Toto se například často stává u hromadně uskladněných

různých a mnohdy také drobných náhradních dílů. Je třeba si také uvědomit, že do majetkové podstaty může patřit celá škála věcí, které nejsou běžně insolvenčním správcům známi, např. právě zmíněné náhradní díly, rozličné rozpracované zakázky nebo různý materiál. Bez potřebné součinnosti je pro insolvenčního správce velmi náročné u těchto specifických věcí provést řádnou identifikaci. Velkým přínosem a praktickým řešením tak bývá ustanovení zaměstnance dlužníka do věřitelského orgánu, který poskytne insolvenčnímu správci při identifikaci věcí potřebnou výpomoc.

Jako jediná položka se dle § 218 odst. insolvenčního zákona zapisuje podnik[37], jiná hromadná věc a soubory věcí, z takto zapsané položky však musí být patrno, co vše do podniku nebo souboru věcí náleží.

Insolvenční zákon nadále umožňuje zcela upustit od soupisu nebo ocenění sepsaného majetku. Umožňuje to v rámci ustanovení § 223 insolvenčního zákona, a to v případech stanovených zákonem a na základě rozhodnutí soudu. Děje se tak často v řízeních, kde má majetková podstata evidentně zanedbatelnou hodnotu a majetek je neprodejný.

3.3.1 Ocenění majetku

Je-li v majetkové podstatě ale určitý majetek, musí být také řádně oceněn, nejen sepsán. Ocenění majetku upravuje § 219 insolvenčního zákona. Dle uvedeného ustanovení tedy může být sepsaný majetek oceněn:

1) Insolvenčním správcem, insolvenční správce přitom vychází zejména z údajů v účetnictví dlužníka nebo evidenci vedené dle zákona č. 586/1992 sb., o daních z příjmů, v platném znění a dalších dostupných informací. Oblíbený, bezplatný a praktický způsob insolvenčních správců, je v případě nemovitostí, zajít do několika realitních kanceláří a optat se kolik by asi tak stála ta a ta nemovitost, obdobně postupují i v případě vozů v autobazarech. Insolvenční správce oceňuje majetek v rámci své odměny.

[37] Blíže § 5 obchodního zákoníku.

2) Znalcem, kterého ustanoví insolvenční správce. Insolvenční správce znalce ustanoví v případě, že:

   a) o to požádá a finančně zajistí věřitelský výbor, nebo

   b) jedná-li se o obtížně ocenitelný majetek, může tak učinit i bez žádosti věřitelského výboru, takto ale nebude postupováno v případě, že by náklady na ocenění majetku znalcem byly vyšší než přínos pro majetkovou podstatu získaný tímto způsobem jeho ocenění,

   c) je uplatněno právo na uspokojení přihlášené pohledávky ze zajištění, tedy předmětem ocenění bude věc, právo či jiná majetková hodnota, která slouží jako zajištění

   d) má-li být dlužníkův podnik zpeněžen dle § 290 insolvenčního zákona, tedy jedinou smlouvou

   e) celá majetková podstata má být zpeněžena dle § 292 insolvenčního zákona, také rovněž jedinou smlouvou.

3) Znalcem, ustanoveným soudem dle § 153 odst. 1 insolvenčního zákona:

   a) v případě, že insolvenční soud rozhodne, že způsoben řešení dlužníkova úpadku bude reorganizace, zároveň ustanoví insolvenční soud rovněž znalce a to za účelem ocenění majetkové podstaty,

   b) v případě, že schůze věřitelů rozhodne o tom, že způsobem řešení dlužníkova úpadku bude konkurs a zároveň doporučí zpeněžit majetkovou podstatu § 290 insolvenčního zákona jedinou smlouvou.

4) Znalcem, ustanoveným soudem dle § 153 odst. 2 insolvenčního zákona, tedy když:

   a) schůze věřitelů, která přijme usnesení o způsobu řešení úpadku reorganizací, nebo

   b) schůze věřitelů, která vedle usnesení o způsobu řešení úpadku dlužníka konkursem přijme rovněž usnesení, kterým doporučuje zpeněžení majetkové podstaty podle § 290 insolvenčního zákona.

Majetek se oceňuje dle § 219 odst. 5 insolvenčního zákona obvyklou cenou.

V insolvenčním řízení může nastat situace, kdy insolvenční správce sepíše dle § 224 insolvenčního zákona do majetkové podstaty:

a) majetek, který nenáleží dlužníku, bude jednat zejména o majetek, který třetí osoby získali na základě neplatných či neúčinných úkonů, nebo

b) majetek, jehož zahrnutí do majetkové podstaty je sporné, zvláště když, k němu třetí osoba uplatňuje práva, která to vylučují.

Insolvenční správce do soupisu majetkové podstaty tedy poznamená, komu majetek náleží, nebo kdo k tomuto majetku uplatňuje své právo. O tomto, že insolvenční správce zahrnul či sepsal takovýto majetek do soupisu majetkové podstaty, musí písemně vyrozumět příslušné osoby. Toto vyrozumění je podstatné pro běh lhůty k podání žaloby na vyloučení majetku z majetkové podstaty dle § 225 odst. 2 insolvenčního zákona. Lhůta začne běžet právě doručením vyrozumění o soupisu majetku, k němuž příslušná osoba uplatňuje právo a činí 30 dnů. Nevyrozumí-li však insolvenční správce tuto příslušnou osobu či nevyrozumí-li ji řádně, bude ji muset insolvenční soud posoudit jako včasnou, i když by byla podána po uplynutí 30 denní lhůty. Byla-li ale příslušná osoba insolvenčním správcem řádně a včas vyrozuměna o soupisu majetkové podstaty, a tato osoba nepodala vylučovací žalobu, nastane nevyvratitelná domněnka o oprávněném zápisu majetku do soupisu majetkové podstaty.

Insolvenční zákon ale doposud nestanoví konkrétní obsahové náležitosti takového vyrozumění o soupisu majetku. Vzhledem k výše uvedenému, tedy zejména k běhu lhůty k podání vylučovací žaloby a domněnce oprávněného zápisu, musí taková výzva obsahovat zejména alespoň označení insolvenčního soudu, u kterého probíhá řízení, poučení o lhůtě k podání vylučovací žaloby a následcích, bude-li tato lhůta zmeškána a uvedení důvodu soupisu, tedy proč se insolvenční správce domnívá, že má předmětný majetek náležet do majetkové podstaty. Na takovéto podání již může příslušná osoba patřičně reagovat, tedy rozhodnout se o svém dalším postupu. Nebude-li však vyrozumění o soupisu majetku obsahovat alespoň výše uvedené údaje, domnívám se, že by bylo na místě, aby insolvenční soud také v tomto případě posoudil vylučovací žalobu jako včasnou, i kdyby byla podána po uplynutí 30 denní

lhůty. Nově insolvenční zákoník v § 224 odst. 2 v rámci tzv. „revizní novely“, která by měla nabýt účinnosti dne 1. ledna 2014, již upravuje, že vyrozumění o soupisu musí obsahovat poučení o možnosti podat vylučovací žalobu a o následcích zmeškání lhůty k podání vylučovací žaloby.

Insolvenční správce je také povinen dle § 224 odst. 1 a 2 insolvenčního zákona vyrozumět:

a) příslušné katastrální pracoviště, a to o zapsání nemovitosti, která není ve vlastnictví dlužníka, do soupisu majetkové podstaty,

b) Notářskou komoru, v případě, že do soupisu majetkové podstaty insolvenční správce zapíše věc, která podle Rejstříku zástav není ve vlastnictví dlužníka,

c) subjekt, který vede jiné veřejné či neveřejné seznamy, jestliže podle zvláštních právních předpisů se osvědčuje zápisem do těchto seznamů vlastnictví nebo jiná věcná práva, např. evidence cenných papírů evidovaných u střediska cenných papírů,

d) ministerstvo kultury České republiky, bude-li do soupisu majetkové podstaty zapsána kulturní památka, sbírka muzejní povahy nebo předmět kulturní hodnoty.

Dle § 221 insolvenčního zákona „Jestliže o to insolvenční správce požádá, je dlužník povinen písemně potvrdit úplnost a správnost soupisu. Prohlášení o správnosti soupisu nebo jeho části může dlužník písemně odmítnout, jen jestliže současně písemně uvede důvody, pro které soupis nebo jeho část nepovažuje za správný“. Jedná se o ustanovení, které posiluje postavení insolvenčního správce při soupisu majetkové podstaty tak, že jasně stanovuje povinnost dlužníka učinit prohlášení o správnosti a úplnosti tohoto soupisu.

Soupis majetkové podstaty, případně doplněný soupis, je zveřejněn v insolvenčním rejstříku, každý se tak může seznámit s jeho obsahem.

3.3.2 Žaloba na vyloučení majetku z majetkové podstaty a vynětí majetku z majetkové podstaty

Jak vyplývá z názvu kapitoly, majetek může být z majetkové podstaty:

1) vyloučen,
a to na základě pravomocného rozsudku ve věci žaloby na vyloučení majetku z majetkové podstaty (označuje se tedy též vylučovací žaloba či excindační žaloba) podle § 225 insolvenčního zákona,

2) vyňat, a to buď:

   a) na návrh dlužníka dle § 226 insolvenčního zákona či

   b) na základě rozhodnutí insolvenčního správce se souhlasem věřitelského orgánu a insolvenčního soudu dle § 227 insolvenčního zákona.

3.3.2.1 Žaloba na vyloučení majetku z majetkové podstaty

Soupis majetkové podstaty může vyvolat ve třetích osobách negativní reakce v případě, že do soupisu majetkové podstaty byl insolvenčním správcem zahrnut majetek, o kterém tyto třetí osoby tvrdí, že byl sepsán do majetkové podstaty neoprávněně s tím, že k němu uplatňují právo. Tyto osoby musí postupovat aktivně a podat žalobu na vyloučení určitého majetku z majetkové podstaty. Takovou osobu insolvenční správce písemně vyrozumí o soupisu majetku do majetkové podstaty (viz výše).

Žaloba na vyloučení majetku z majetkové podstaty je upravena v § 225 insolvenčního zákona. Je třeba poznamenat, že se jedná o incidenční spor dle § 159 odst. 1 písm. b) insolvenčního zákona.

K povaze vylučovací žaloby se vyjádřil Nejvyšší soud. „Vylučovací žaloba je procesní žalobou, jejímž prostřednictvím se pro dobu trvání konkursu (insolvenčního řízení) konečným způsobem vymezuje příslušnost určitého majetku k majetkové podstatě a ve které se soud o právu založeném předpisy práva hmotného vyjadřuje jen jako o otázce předběžné. V řízení o této žalobě jde o to, zda je dán (jakýkoli) důvod, pro který má být dotčený majetek ze soupisu vyloučen, nebo zda je zde

(jakýkoli) důvod, jenž vyloučení majetku ze soupisu ve vztahu ke konkrétnímu vylučovateli brání.“[38]

Předpoklady pro vyloučení majetku ze soupisu majetkové podstaty, resp. závěry rozhodnutí Nejvyššího soudu[39] z roku 2002 o tom, kdy soud může vyhovět žalobě o vyloučení určitého majetku ze soupisu majetkové podstaty, jsou použitelné nejen v rámci původního konkursního řízení, ale i v rámci insolvenčního řízení. Jedná se tedy o následující předpoklady:

a) majetek byl do soupisu majetkové podstaty skutečně pojat,

b) žaloba byla podána osobou odlišnou od dlužníka,

c) žaloba došla insolvenčnímu soudu nejpozději poslední den lhůty určené pro podání žaloby,

d) žalovanou osobou je insolvenční správce,

e) v době rozhodování soudu je předmětný majetek stále sepsán v soupisu majetkové podstaty a

f) osoba, která se žalobou domáhá vyloučení majetku z majetkové podstaty, prokáže, že věc neměla být so soupisu sepsána a zároveň, že právo, které vylučuje sepsání majetku do soupisu, svědčí jí.

Osobou oprávněnou podat žalobu je dle § 225 odst. 1 insolvenčního zákona osoba, která se domnívá, že majetek označený v soupisu majetkové podstaty neměl být do tohoto soupisu zahrnut proto, že to vylučuje její právo k majetku nebo že tu je jiný důvod, pro který neměl být majetek zahrnut do soupisu. Tato osoba se tedy může domáhat toho, aby insolvenční soud rozhodl, že se určitý majetek vylučuje z majetkové podstaty. Touto osobou však nemůže být dlužník, dlužník bude muset posupovat a řídit se úpravou o vynětí majetku z majetkové podstaty na základě § 226 insolvenčního zákona.

Žalobu na vyloučení majetku z majetkové podstaty je nutné podat ve lhůtě 30 dnů od doručení vyrozumění o soupisu majetkové podstaty. Tato lhůta je lhůtou propadnou

[38] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 6. 2006, sp. zn. 29 Odo 51/2005.
[39] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2002, sp. zn. 29 Odo 2086/2000.

(prekluzivní) a hmotněprávní, to znamená, že žaloba musí být podána včas, jinak právo podat žalobu zanikne a včas bude podána, když bude nejpozději posledního dne lhůty podána u příslušného insolvenčního soudu.

Nevyvratitelná domněnka, že majetek byl do soupisu majetkové podstaty pojat oprávněně, se uplatní v případě, že

a) žaloba nebyla podána včas,

b) insolvenční soud žalobu zamítl,

c) insolvenční soud řízení o žalobě zastavil,

d) insolvenční soud žalobu odmítl.

Důležité je také zmínit nakládání s majetkem, který je či může být předmětem žaloby během běhu lhůty k podání žaloby a v průběhu řízení. Právní úprava této problematiky je obsažena v ustanovení § 225 odst. 2 a 3 insolvenčního zákona. Platí tedy, že během lhůty k podání žaloby a v průběhu řízení až do jeho pravomocného skončení nesmí insolvenční správce zpeněžit majetek, který je předmětem žaloby, ani s ním nesmí jinak nakládat, ledaže tím odvrací újmu tomuto majetku bezprostředně hrozící nebo jestliže tak po podání žaloby činí se souhlasem žalobce.

Před pravomocným skončením řízení o žalobě, může insolvenční správce ke zpeněžení nebo jinému nakládání s majetkem přistoupit, jestliže insolvenční soud v prvním stupni žalobu zamítl, řízení o ní zastavil nebo ji odmítl.

Z výtěžku zpeněžení nebo jiného nakládání s takovým majetkem mohou být ale věřitelé uspokojeni jen až po pravomocném skončení řízení o žalobě. Bude-li totiž nakonec žalobce v řízení úspěšný a dojde-li zároveň již ke zpeněžení majetku, má žalobce (tedy soudem uznaný vlastník) samozřejmě právo na vydání výtěžku zpeněžení s tím, že právo na náhradu škody tím není dotčeno.

3.3.2.2 Vynětí majetku z majetkové podstaty na návrh dlužníka

Vynětí majetku z majetkové podstaty na návrh dlužníka je upraven v § 226 insolvenčního zákona. Dlužník se však může domáhat vynětí ze soupisu majetkové podstaty, jen jedná-li se o:

a) majetek, který nelze postihnout výkonem rozhodnutí nebo exekucí (§ 207 insolvenčního zákona) nebo

b) majetek, se kterým lze podle zvláštního právního předpisu naložit pouze způsobem, k němuž byl určen, zejména účelové dotace a návratné výpomoci ze státního rozpočtu (§ 208 insolvenčního zákona).

c) Dlužníku musí uplatnit vynětí majetku ze soupisu majetkové podstaty u insolvenčního správce, a to bez zbytečného odkladu poté, co se dozvěděl nebo při náležité pečlivosti měl dozvědět, že došlo k zahrnutí výše uvedeného majetku do soupisu majetkové podstaty.

Řádný návrh na vynětí majetku ze soupisu majetkové podstaty musí obsahovat:

a) obecné náležitosti podání (§ 42 odst. 4 občanského soudního řádu),

b) označení věci, práva, pohledávky nebo jiné majetkové hodnoty, o jejíž vynětí ze soupisu se jedná,

c) skutečnosti, ze kterých vyplývá, že takový majetek neměl být sepsán do soupisu majetkové podstaty.

Nebude-li dlužníkův návrh bezvadný, vyzve insolvenční správce dlužníka, aby jej opravil nebo doplnil, určí mu k tomu přiměřenou lhůtu a poučí jej jak návrh opravit či doplnit. Rovněž insolvenční správce poučí dlužníka, že nebude-li návrh přes výzvu řádně opraven nebo doplněn, insolvenční správce návrh předloží insolvenčním soudu k odmítnutí.

Bezvadný návrh insolvenční správce předloží věřitelskému výboru, aby se k návrhu v určené lhůtě vyjádřil a po uplynutí lhůty insolvenční správce může návrhu dlužníka na vyloučení majetku vyhovět nebo jej předloží insolvenčnímu soudu, se zprávou o důvodech proč návrhu nevyhověl, aby insolvenční soud o návrhu rozhodl.

O návrhu dlužníka na vynětí majetku ze soupisu majetkové podstaty rozhoduje insolvenční soud v rámci své dohlédací činnosti, to znamená, že se nejedná o incidenční spor, a návrh nebude tedy ani projednáván jako incidenční žaloba. Soud o návrhu rozhodne usnesením, proti kterému je odvolání přípustné.

O nakládání s majetkem od podání návrhu na jeho vynětí ze soupisu majetkové podstaty do rozhodnutí o tomto návrhu, platí obdobně právní úprava týkající se tohoto období v řízení o žalobě na vyloučení majetku z majetkové podstaty upravené v § 225 odst. 4 a 5 insolvenčního zákona, tedy insolvenční správce nesmí majetek zpeněžit.

3.3.2.3 Vynětí majetku z majetkové podstaty na návrh insolvenčního správce

Vynětí majetku z majetkové podstaty na návrh insolvenčního správce je upraven v § 227 insolvenčního zákona. Insolvenční správce má také možnost vyjmout z majetkové podstaty majetek, který nemůže sloužit k uspokojení věřitelů. Jako příklad dává insolvenční zákon neprodejné věci a nedobytné pohledávky. Bude se tedy o majetek, který nemůže být pro majetkovou podstatu žádným velkým přínosem. Může se samozřejmě jednat o majetek, který bude i prodejný, ale ve vztahu k nákladům na jeho správu či náklady prodeje, je takový majetek pro majetkovou podstatu spíše přítěží. Typickým příkladem jsou např. staré ojeté automobily, u nichž se za převod platí tzv. ekologická daň, která ve své podstatě tyto automobily činí neprodejnými, což je ostatně smyslem této daně. U pohledávek hraje důležitou roli jednak to, zda insolvenční správce má dostatek podkladů, a často právě nemá, aby mohl být ve sporu o pohledávku úspěšný, a dále také osoba dlužníka, od které má být pohledávka vymáhána, tedy zejména jestli lze očekávat, že tato osoba má prostředky, aby zaplatila pohledávku. Insolvenční správce tedy musí důkladně zhodnotit procesní strategii a zvážit délku a úspěšnost úkonů, které mají vést k zaplacení pohledávky.

Insolvenční správce na úvahy na to, zda vyjmout majetek z majetkové podstaty ale není sám. Insolvenční správce navrhne sice vyjmutí majetku z majetkové podstaty, ale s tímto úkonem musí souhlasit věřitelský orgán a insolvenční soud. V praxi se také často stává, že právě věřitelský orgán sám požádá insolvenčního správce, aby

postupoval tak, jak je to uvedeno výše, tedy aby učinil kroky k vynětí určité majetku z majetkové podstaty.

Vyňatý majetek z majetkové podstaty se vrací do dispoziční sféry dlužníka.

K problematice vynětí majetku z majetkové podstaty na návrh insolvenčního správce dle § 227 insolvenčního zákona doplňuji rozhodnutí Nejvyššího, dle kterého „Usnesení, jímž insolvenční soud udělil předchozí souhlas s tím, aby insolvenční správce vyňal z majetkové podstaty věc, která nemůže sloužit k uspokojení věřitelů (§ 227 věta druhá insolvenčního zákona), je opatřením, které insolvenční soud činí coby potřebné k zajištění účelu insolvenčního řízení při výkonu dohlédací činnosti; proti takovému usnesení není odvolání přípustné“[40].

Tzv. revizní novela insolvenčního zákona, která by měla být účinná od 1. ledna 2013, upravuje v § 217 odst. 2 také nově možnost insolvenčního správce vyřadit ze soupisu majetkové hodnoty, o kterých v průběhu insolvenčního řízení vyjde najevo, že nenáleží do majetkové podstaty s tím, že tak může učinit bez zřetele k tomu, že v době vyřazení se již osoba, která má z vyřazení prospěch, nemůže domáhat vyloučení těchto majetkových hodnot z majetkové podstaty. Insolvenční správce může takto vyřadit majetek po projednání s věřitelským výborem a poté, co vyrozumí insolvenční soud. Tímto postupem není vyloučena možnost opětovného soupisu vyřazených majetkových hodnot do majetkové podstaty.

[40] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 1. 2010, sp. zn. KSHK 42 INS 1063/2008, 29 NSČR 37/2009-B-54.

4 NAKLÁDÁNÍ S MAJETKOVOU PODSTATOU, DISPOZIČNÍ OPRÁVNĚNÍ K MAJETKOVÉ PODSTATĚ, A JEJÍ SPRÁVA

V rámci insolvenčního řízení a této práce je nejen zajímavé určit co je obsahem majetkové podstaty, ale také určit, jakým způsobem se má s majetkovou podstatou nakládat, kdo s ohledem na aktuální fázi insolvenčního řízení má vlastně k majetkové podstatě dispoziční oprávnění, a jak se má majetková podstata spravovat.

Ustanovení § 229 odst. 1 insolvenčního zákona uvozuje tuto problematiku tak, že insolvenční zákon stanoví v závislosti na průběhu řízení, způsobech řešení úpadku a vlastnictví majetku náležejícího do majetkové podstaty, kdo je ve vztahu k majetkové podstatě osobou s dispozičními oprávněními, případně komu přísluší právo nakládat s majetkovou podstatou ohledně části těchto oprávnění nebo pouze ohledně některých z nich.

Dále dle § 229 odst. 2 insolvenčního zákona je-li majetek náležející do majetkové podstaty ve vlastnictví jiné osoby než dlužníka, lze právo této osoby s takovým majetkem nakládat omezit jen zákonem nebo rozhodnutím insolvenčního soudu. Toto ustanovení je však nutno vykládat v souvislosti s § 217 insolvenčního zákona, který upravuje nakládání s majetkem, který je zapsán do soupisu majetkové podstaty tak, že jakmile dojde k zápisu majetku do soupisu majetkové podstaty, může s těmito majetkovými hodnotami nakládat jen osoba s dispozičním oprávněním. Osobou s dispozičními oprávněními může být buď insolvenční správce nebo dlužník a to zejména v souvislosti na zvoleném způsobu řešení úpadku dlužníka. Z uvedeného vyplývá, že s majetkem nebude moci disponovat třetí osoba, v jejímž vlastnictví majetek je.

Cílem této kapitoly je tedy vymezit pojem nakládání s majetkovou a kdy má dispoziční oprávnění k majetkové podstatě insolvenční správce a kdy dlužník. Nedílnou součástí této problematiky je také správa majetkové podstaty.

Vyjdeme-li obecně z oprávnění vlastníka podle § 123 občanského zákoníku[41], tak vlastnické právo je realizováno zejména těmito dílčími oprávněními vlastníka:

[41] Blíže k vlastnickým oprávněním např. Knapp, V., Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné 1, 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 524, ISBN 80-7357-127-7, s. 334 a násl.

a) oprávnění věc držet (ius possidendi) je základním předpokladem pro realizaci ostatních oprávnění,

b) oprávnění věc užívat (ius utendi) je využitím užitných vlastností věci a to za účelem uspokojení potřeb či zájmů vlastníka věci nebo i jiných osob,

c) oprávnění věc požívat (ius fruendi) je oprávnění brát z věci plody nebo její užitky,

d) oprávnění s věcí nakládat (ius disponeni) je realizováno prostřednictvím právních úkonů.

Bylo již řečeno, že insolvenční zákon v § 217 stanoví, že jakmile dojde k zápisu majetku do soupisu majetkové podstaty, lze se zapsaným majetkem nakládat jen způsobem stanoveným insolvenčním zákonem a nakládat s majetkem zapsaným v soupisu majetkové podstaty může jen osoba s dispozičními oprávněními.

Má-li dispoziční oprávnění k majetkové podstatě insolvenční správce, je jeho primární povinností nakládat s majetkovou podstatou s péčí řádného hospodáře[42]. To znamená, že bude nakládat s majetkovou podstatou odpovědně a svědomitě tak, jako kdyby šlo o jeho vlastní majetek.

Při vedení sporů o vyloučení majetku z majetkové podstaty dle § 225 insolvenčního zákona může dojít k situaci, kdy insolvenční správce nemá možnost fakticky nakládat s určitým majetkem sepsaným v majetkové podstatě. V takovém případě insolvenční správce nenese odpovědnost za tento majetek.

Má-li dispoziční oprávnění k majetkové podstatě dlužník, je z logiky věci ve svých oprávněních insolvenčním zákonem nebo rozhodnutím insolvenčního soudu značně omezen s tím, že smyslem je zejména chránit majetkovou podstatu (k tomu blíže jednotlivé kapitoly o dispozičních oprávněních).

[42] Srov. § 32 a § 40 insolvenčního zákona.

4.1 Nakládání s majetkovou podstatou

Insolvenční zákon vymezuje nakládání s majetkovou podstatou demonstrativním výčtem v ustanovení § 228 insolvenčního zákona, jedná se tedy zejména o tyto způsoby nakládání:

a) právní úkony, které se týkají majetku náležejícího do majetkové podstaty,

b) výkon práv a povinností akcionáře ohledně akcií zahrnutých do majetkové podstaty, včetně práva hlasovat na valné hromadě akciové společnosti,

c) výkon práv a povinností společníka jiné obchodní společnosti spojených s obchodním podílem dlužníka zahrnutým do majetkové podstaty, včetně práva hlasovat na valné hromadě obchodní společnosti,

d) výkon členských práv a povinností člena družstva,

e) rozhodování o výrobních, provozních a obchodních záležitostech podniku v majetkové podstatě, včetně úvěrového financování a jiných úkonů potřebných k zajištění financování podniku,

f) výkon práv a povinností zaměstnavatele ohledně zaměstnanců dlužníka,

g) výkon průmyslový práv,

h) rozhodování o obchodním tajemství a jiné povinnosti mlčenlivosti,

i) plnění povinností podle předpisů o daních, poplatcích a clech, jako i podle předpisů o sociálním zabezpečení a veřejném zdravotním pojištění,

j) vedení účetnictví,

k) plnění evidenčních povinností,

l) výkon dalších práv a povinností, jestliže se týkají majetkové podstaty.

Důvodová zpráva k insolvenčnímu zákonu uvádí, co se rozumí nakládáním s majetkovou podstatou: „Jde o vymezení obecné povahy, když kasuistický výčet činností, jež lze těmto pojmům přiřadit, by nutně též musel být demonstrativní. Proto se nepřebírá např. ustanovení obdobné tomu, jež se dosud nacházelo v ustanovení § 8

odst. 3 větě druhé ZKV, ve znění zákona č. 499/2004. Plněním povinností ve smyslu ustanovení § 228 písm. i/ osnovy není plnění uhrazovacích povinností, neplyne–li takový postup z ustanovení, jež se týkají uspokojování pohledávek věřitelů v průběhu insolvenčního řízení. Ustanovení o nakládání s majetkovou podstatou je dále doplněno ustanovením § 229, které obecně charakterizuje dispoziční oprávnění a možnost jejich omezení.“[43]

Demonstrativní výčet byl zvolen proto, aby usnadnil případnou interpretaci. V podstatě zásadní definice pojmu nakládání s majetkovou podstatou vymezuje § 228 písm. a) insolvenčního zákona tak, že se jedná o právní úkony, které se týkají majetku náležejícího do majetkové podstaty.

Ustanovení § 228 insolvenčního zákona navazuje také na konstantní závěry judikatury, které byly učiněny při aplikaci zákona o konkursu a vyrovnání.

4.2 Osoba s dispozičním oprávněním k majetkové podstatě

V průběhu insolvenčního řízení je dlužník jako vlastník majetku, který náleží do majetkové podstaty, ve svém dispozičním oprávnění k tomuto majetku omezen.

Rozsah omezení se liší podle stádia insolvenčního řízení, jeho průběhu, podle způsobu řešení úpadku a vlastnictví majetku náležejícího do majetkové podstaty.

V rámci insolvenčního řízení je prvním rozhodným okamžikem k určení, resp. omezení dispozičního oprávnění, již zahájení insolvenčního řízení.

Dlužník jako vlastník majetku, který tvoří majetkovou podstatu, je ve svém dispozičním oprávnění omezen z důvodu ochrany majetkové podstaty, a to zejména proto, aby nedošlo k zmenšení majetku tvořící majetkovou podstatu či zvýhodňujícímu uspokojení některého věřitele na úkor dalších věřitelů. Majetek tvořící majetkovou podstatu vyžaduje ochranu, aby mohla být uskutečněna zásada poměrného uspokojení věřitelů.

[43] Důvodová zpráva k návrhu zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), PSP, 2005, tisk 1120/0, k § 228 až 230.

Dle § 229 odst. 3 insolvenčního zákona obecně platí, že osobou s dispozičními oprávněními ve vztahu k majetkové podstatě je

a) dlužník v době do rozhodnutí o úpadku,

b) insolvenční správce v době od prohlášení konkursu,

c) dlužník od povolení reorganizace a

d) dlužník v obě od povolení oddlužení.

Insolvenční zákon také výslovně upravuje ve svém § 229 odst. 2, že je-li majetek náležející do majetkové podstaty ve vlastnictví jiné osoby než dlužníka, lze právo této osoby s takovým majetkem nakládat omezit jen na základě insolvenčního zákona nebo rozhodnutím insolvenčního soudu.

4.2.1 Dispoziční oprávnění k majetkové podstatě do rozhodnutí o úpadku

Jak již bylo zmíněno, k prvnímu omezení dispozičních dlužníka k majetkové podstatě nastane okamžikem zahájení insolvenčního řízení. Nerozhodne-li totiž insolvenční soud jinak je podle § 111 insolvenčního zákona je dlužník povinen zdržet se nakládání s majetkovou podstatou a s majetkem, který do ní může náležet, pokud by mělo jít o podstatné změny ve skladbě, využití nebo určení tohoto majetku anebo o jeho nikoli zanedbatelné zmenšení. Právní úkony, které by dlužník učinil v rozporu s tímto ustanovením, by byly vůči věřitelům neúčinné. Dlužník je ale oprávněn plnit své peněžité závazky vzniklé před zahájením insolvenčního řízení jen v rozsahu a za podmínek stanovených insolvenčním zákonem. Tato omezení dlužníka se netýkají úkonů nutných:

a) ke splnění povinností stanovených zvláštními právními předpisy,

b) k provozování podniku v rámci obvyklého hospodaření,

c) k odvrácení hrozící škody,

d) k plnění zákonné vyživovací povinnosti a

e) ke splnění procesních sankcí.

Jedná se o taxativní výčet úkonů, které je dlužník oprávněn učinit, aniž by byly vůči věřitelům neúčinné.

Omezení dispoziční oprávnění dlužníka na základě rozhodnutí insolvenčního soudu je upraveno v ustanovení § 113 insolvenčního zákona. Insolvenční soud může i bez návrhu rozhodnout, že je pro další zdárný průběh insolvenčního řízení účelné, aby byla dlužníkova dispoziční oprávnění omezena nad rámec § 111 insolvenčního zákona.

Insolvenční soud tedy dle § 113 insolvenčního zákona rozhodne formou předběžného opatření, kterým může dlužníkovi uložit, aby nenakládal s určitými věcmi nebo právy náležejícími do majetkové podstaty, nebo rozhode, že dlužník může nakládat s majetkovou podstatou nebo její částí pouze se souhlasem předběžného správce. Insolvenční soud může též nařídit, aby osoby, které mají závazky vůči dlužníkovi, napříště plnění neposkytovaly dlužníkovi, ale předběžnému správci. Současně ustanoví předběžného správce, pokud tak již neučinil dříve. K předběžnému opatření existují (přinejmenším) dvě zajímavá rozhodnutí

Nejprve zmíním rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 8. února 2010, sp. zn. MSPH 96 INS 5317/2008, 3 VSPH 17/2010-B-12, z kterého vyplývá, že usnesení, jímž insolvenční soud nařizuje předběžné opatření podle § 113 insolvenčního zákona, musí být vždy odůvodněno. V odůvodnění tohoto rozhodnutí Vrchní soud v Praze zejména uvádí „Bez zřetele k tomu, jakými skutečnostmi je odůvodňován návrh na vydání předběžného opatření podle § 113 IZ, či bez zřetele k tomu, zda je takový návrh vůbec podán, je úkolem insolvenčního soudu zasáhnout ve prospěch ochrany oprávněných zájmů věřitelů předběžným opatřením, jestliže je třeba dlužníka omezit v jeho dispozičních oprávněních. K takovému zásahu soud přistoupí po pečlivé úvaze tehdy, když nepostačí omezení spojená s účinky, jež vyvolává zahájení insolvenčního řízení (a ve stejném rozsahu rozhodnutí o úpadku), v jejichž důsledku je dlužníku umožněno jen tzv. běžné nakládání s majetkovou podstatou (v závislosti na tom, zda řízení bylo zahájeno insolvenčním návrhem věřitele nebo insolvenčním návrhem dlužníka). Takové rozhodnutí soudu nemůže být závislé jen na osvědčení skutečností rozhodných pro uložení konkrétního předběžného opatření, jež je jinak

vydáváno na riziko navrhovatele, jak to předpokládá ustanovení § 75c odst. 1 písm. a) o. s. ř. Jelikož jde o omezení dispozičních oprávnění dlužníka, která jsou mu podle zákona zásadně zachována s výjimkou prohlášení konkursu, nebude zpravidla možné, aby soud vydal předběžné opatření podle § 113 IZ bez slyšení dlužníka, popřípadě bez dokazování. Pak je z povahy věci, že rozhodnutí, kterým insolvenční soud významně zasáhne do oprávnění nakládat s majetkovou podstatou a jež je ve svých důsledcích pravidelně spojeno s omezením vlastnického práva, musí být také náležitě odůvodněno, tak jak stanoví § 157 odst. 2 o. s. ř., jehož úprava se přiměřeně užije i na odůvodňování usnesení. V odůvodnění usnesení podle § 113 IZ proto insolvenční soud zejména uvede, které skutečnosti, jež odůvodňují závěr, že je nutné uložit dlužníku některá z omezení podle odstavce prvního, má za prokázány, popřípadě osvědčeny a na základě jakých důkazů. Dále v něm insolvenční soud musí uvést, která konkrétní omezení uložil a z jakých důvodů a proč je toho třeba (že dochází ke změnám v rozsahu majetkové podstaty) k ochraně věřitelů. Přitom není, jde-li o vymezení rozhodných skutečností, vázán návrhem toho, kdo žádá vydání předběžného opatření“.[44]

Druhé rozhodnutí, tedy rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23. září 2008, sp. zn. 29 Cdo 3137/2007 se věnuje odpovědnosti za škodu, kdy „Za škodu nebo jinou újmu způsobenou předběžným opatřením, které bylo zrušeno z jiného důvodu než proto, že návrhu ve věci samé bylo vyhověno, nebo proto, že právo navrhovatele bylo uspokojeno, odpovídá navrhovatel předběžného opatření, i když předběžné opatření bylo změněno nebo zrušeno odvolacím soudem; odpovědnost státu za škodu způsobenou předběžným opatřením podle zákona č. 82/1998 Sb., ve znění pozdějších předpisů, je vyloučena. To platí i tehdy, jestliže odvolací soud změnil předběžné opatření tak, že návrh na jeho nařízení odmítl“.[45]

Dispoziční oprávnění dlužníka po dobu trvání moratoria, upravuje § 122 insolvenčního zákona a to tak, že závazky bezprostředně související se zachováním provozu podniku vzniklé v posledních 30 dnech před vyhlášením moratoria nebo po něm je dlužník oprávněn po dobu moratoria hradit přednostně před dříve splatnými závazky. Jedná se o zajímavou a insolvenčním zákonem podrobně upravenou problematiku, proto se jí bude věnovat následující kapitola.

[44] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 2. 2010, sp. zn. MSPH 96 INS 5317/2008, 3 VSPH 17/2010.
[45] Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23. září 2008, sp. zn. 29 Cdo 3137/2007.

4.2.2 Dispoziční oprávnění k majetkové podstatě po dobu trvání moratoria

Institut moratoria dává dlužníku v podstatě poslední možnost jak překlenout své ekonomické potíže. Základním smyslem moratoria je jednak poskytnout dlužníkovy určitý ohraničený časový prostor a zároveň zákonné garance a možnosti k uskutečnění záchranných a zajišťujících úkonů před případným úpadkem. Po dobu trvání účinků moratoria má dispoziční oprávnění k majetkové podstatě stále dlužník, ale v § 122 insolvenčního zákona je obsažena speciální úprava nakládání s majetkovou podstatou a jedná se o tato opatření:

a) dlužník je oprávněn přednostně hradit klíčové závazky pro zabezpečení fungování jeho podniku,

b) věřitelům je zakázáno odstoupit či vypovědět určité smlouvy, které jsou opět významné pro zachování provozu dlužníkova podniku,

c) zákaz započtení vzájemných pohledávek dlužníka a věřitele.

d) Přednostní hrazení klíčových závazků.

Ustanovení § 122 odst. 1 insolvenčního zákona dlužníku umožňuje, aby po dobu trvání moratoria přednostně hradil závazky bezprostředně související se zachováním provozu dlužníkova provozu. Tyto závazky musejí vzniknout v posledních 30 dnech před vyhlášením moratoria nebo po jeho vyhlášení. Dlužník je tedy oprávněn tyto závazky uhradit před dříve splatnými závazky.

Tyto úkony dlužníka nejsou vůči věřitelům ani insolvenčnímu správci neúčinné dle § 241 odst. 5 písm. c) insolvenčního zákona.

Dále tyto úkony není také možné ani trestně postihnout a nelze tedy za uvedených podmínek považovat toto hrazení závazků dlužníkem za trestný čin zvýhodnění věřitele dle § 223 trestního zákoníku.

Smyslem moratoria je poskytnout dlužníku podporu při překonávání úpadkové situace. Proto vymezení závazků, které bezprostředně související se zachováním provozu dlužníkova může činit jisté problémy. Za tyto závazky je totiž v podstatě možné považovat většinu dlužníkových závazků. Klaním se proto spíše k restriktivnímu výkladu tohoto pojmu. Bezpochyby půjde o úhradu závazků za

dodávky energií, úhradu za surovin, zboží a služeb, které jsou nutné k zachování výroby či dokončení rozpracovaných zakázek.

4.2.2.1 Zákaz odstoupení a vypovězení určitých smluv s dlužníkem

Výše bylo uvedeno, že dlužník je oprávněn hradit závazky, které bezprostředně souvisejí se zachováním provozu podniku před dříve splatnými závazky. V souvislosti s tímto se dle § 122 odst. 2 insolvenčního zákona zakazuje věřitelům dlužníka odstoupit nebo vypovědět smlouvy na dodávky energií, surovin, zboží či služeb, které ke dni prohlášení moratoria trvaly alespoň po dobu 3 měsíců. Takovéto smlouvy nemohou být tedy vypovězeny nebo druhý účastník nesmí od nich odstoupit a to z následujících důvodů:

a) prodlení dlužníka s placením úhrady za zboží nebo služby, ke kterému došlo před vyhlášením moratoria, nebo

b) zhoršení majetkové situace dlužníka.

Zákaz vypovědět výše uvedené smlouvy platí pro věřitele pouze tehdy, jestliže dlužník hradil řádně a včas alespoň závazky bezprostředně související s provozem dlužníkova podniku vzniklé v posledních 30 dnech před vyhlášením moratoria nebo po něm.

Jedná se o poměrně přísnou právní úpravu vůči určitým věřitelům dlužníka, která je v podstatě vtahuje do určitého rizika a nutí je setrvat ve smluvním vztahu, aniž by bylo řádně plněno. Proto insolvenční zákon počítá s jejich ochranou či následným zvýhodněním.

Pohledávky věřitelů z těchto smluv vzniklé za trvání moratoria jsou dle § 168 odst. písm. d) insolvenčního zákona pohledávkami za majetkovou podstatou.

Dále pak jsou pohledávky z výše uvedených smluv vzniklé za trvání moratoria vyhlášeného před zahájením insolvenčního řízení, bylo-li insolvenční řízení zahájeno ve lhůtě 1 roku od zániku moratoria dle § 169 odst. 1 písm. g) insolvenčního zákona pohledávkami postavenými na roveň pohledávkám za majetkovou podstatou.

Pohledávky za majetkovou podstatou a pohledávky postavené na roveň pohledávkám za majetkovou podstatou se uspokojují v plné výši kdykoli po rozhodnutí o úpadku[46].

Věřitelé, kteří se cítí ohroženi účinky moratoria, mají také další možnosti. Jednak předně nemusí s vyhlášením moratoria souhlasit dle § 116 odst. 2 insolvenčního zákona a je-li moratorium vyhlášeno, mohou podat návrh na předběžného insolvenčního správce dle § 123 odst. 1 insolvenčního zákona, ale také mohou navrhnout zrušení moratoria dle § 124 odst. 2 písm. a) insolvenčního zákona.

4.2.2.2 Zákaz započtení vzájemných pohledávek dlužníka a věřitele

Novelou insolvenčního zákona provedenou zákonem č. 217/2009 Sb., účinnou od 20. července 2009 byl doplněn § 122 insolvenčního zákona o speciální úpravu započtení v průběhu moratoria. Započtení je způsob zániku pohledávek dlužníka a věřitele za splnění určitých podmínek. Obecná úprava započtení je upravena v § 580 a § 581 občanského zákoníku, speciální úprava pro obchodně závazkové vztahy je pak upravena v §§ 358 až 364 obchodního zákoníku. Insolvenční zákon upravuje speciální podmínky pro započtení v § 140 v souvislosti s účinky rozhodnutí o úpadku. Speciální úprava vztahující se k moratoriu je po výše uvedené novela upravena také v § 122 odst. 3 insolvenčního zákona.

Ustanovení § 122 odst. 3 insolvenčního zákona výslovně zakazuje započtení vzájemných pohledávek dlužníka a věřitele v průběhu moratoria. Účelem této právní úpravy je ochránit dlužníka a jeho likviditu, když zejména jednostranné započítávání pohledávek, právě v průběhu moratoria, může způsobit odčerpání potřebných finančních prostředků a zmaření úsilí o překonání úpadku.

Zákaz započtení platí, i pokud byly zákonné podmínky započtení splněny před vyhlášením moratoria. Obdobná právní úprava platí i pro reorganizaci.[47]

Nicméně insolvenční zákon upravuje výjimku z tohoto pravidla, takže zákaz započtení neplatí absolutně. Insolvenční soud může dle § 82 odst. 3 písm. a) insolvenčního zákona udělit souhlas se započtením pohledávek dlužníka a věřitele i

[46] K tomu srovnej §§ 168 odst. 3 a 169 odst. 2 insolvenčního zákona.
[47] Srovnej rovněž novelizovaný § 324 odst. 3 insolvenčního zákona.

v době trvání moratoria, a to za předpokladu, že toto započtení neodporuje společnému zájmu věřitelů.

4.2.3 Dispoziční oprávnění k majetkové podstatě od rozhodnutí o úpadku do rozhodnutí o způsobu řešení úpadku

Období mezi rozhodnutím insolvenčního soudu o úpadku dlužníka a rozhodnutím o způsobu řešení dlužníkova úpadku může trvat dle § 149 odst. 1 insolvenčního zákona maximálně tři měsíce a zároveň nesmí ovšem insolvenční soud rozhodnout o způsobu řešení dlužníkova úpadku dříve než po skončení schůze věřitelů svolané v rozhodnutí o úpadku dlužníka. Výjimku z tohoto pravidla upravuje § 149 odst. 2 insolvenčního zákona, kdy dlužník podal návrh na povolení oddlužení v insolvenčním řízení zahájeném na základě insolvenčního návrhu dlužníkova věřitele, v tomto případě musí insolvenční soud rozhodnout o způsobu řešení dlužníkova úpadku samostatným rozhodnutím vydaným do 30 dnů po rozhodnutí o úpadku.

Dispoziční oprávnění k majetku dlužníka v tomto období insolvenční zákon výslovně neupravuje, jak je také zřejmé i z § 229 odst. 3 insolvenčního zákona. K tomuto problému se vyjádřila expertní skupina Ministerstva spravedlnosti České republiky S 22 ve svém výkladovém stanovisku č. 1, ze dne 10. ledna 2010 v tom smyslu, že dlužník je ve vztahu k majetkové podstatě osobou s dispozičními oprávněními i v době od rozhodnutí o úpadku do rozhodnutí o způsobu řešení úpadku.

Své stanovisko odůvodnila expertní skupina S 22 tak, že „Insolvenční zákon si současně klade za cíl podpořit (je-li to podle stavu dlužníkova majetku možné) jiné způsoby řešení dlužníkova úpadku než je konkurs (jako likvidační forma řešení úpadku), a to u podnikatelů reorganizací a u nepodnikatelských subjektů oddlužením. U těchto „jiných" způsobů řešení úpadku se dispoziční oprávnění ponechávají (na rozdíl od konkursu) dlužníku (srov. § 229 odst. 3 písm. c/ a d/ insolvenčního zákona). Filosofii této úpravy by však odporovalo pojetí, podle kterého by dlužník rozhodnutím o úpadku o dispoziční oprávnění nejprve přišel (a insolvenční správce by je nabyl) a po rozhodnutí podle § 229 odst. 3 písm. c/ nebo d/ insolvenčního zákona by je případně opět nabyl (a insolvenční správce by je pozbyl). Ustanovení

insolvenčního správce jako osoby s dispozičními oprávněními již při rozhodnutí o úpadku by oslabilo nelikvidační formy řešení úpadku a v mnohých případech by je zcela znemožnilo. Tímto způsobem by došlo ke zmaření účelu zavedení jednotného řízení podle insolvenčního zákona. Druhý argument vychází z toho, jak jsou pojata omezení dlužníkových dispozičních oprávnění v ustanoveních § 111 a § 140 insolvenčního zákona. Podle insolvenčního zákona dochází k základním (zákonným) omezením dlužníkových dispozičních oprávnění, jakmile nastanou účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení (zveřejněním vyhlášky o zahájení insolvenčního řízení v insolvenčním rejstříku do 2 hodin od podání insolvenčního návrhu - srov. § 101 insolvenčního zákona). Rozsah těchto zákonných omezení pojmenovává ustanovení § 111 insolvenčního zákona. K dalším omezením dlužníkových dispozičních oprávnění může insolvenční soud před rozhodnutím o úpadku přistoupit formou předběžného opatření (jsou-li splněny podmínky formulované v § 113 insolvenčního zákona). Ustanovení § 140 odst. 1 insolvenčního zákona pak určuje, že i po rozhodnutí o úpadku trvají účinky spojené s předběžným opatřením nařízeným insolvenčním soudem; insolvenční soud však může i bez návrhu změnit své rozhodnutí o předběžném opatření. V rozsahu, ve kterém není dlužník oprávněn nakládat s majetkovou podstatou, přechází toto právo rozhodnutím o úpadku na insolvenčního správce. O rozsahu zákonných omezení dlužníkových dispozičních oprávnění ve prospěch insolvenčního správce nad rámec uvedený v § 111 insolvenčního zákona insolvenční zákon nic neuvádí“[48].

4.2.4 Dispoziční oprávnění k majetkové podstatě od prohlášení konkursu

Okamžikem zveřejnění rozhodnutí o prohlášení konkursu na majetek dlužníka v insolvenčním rejstříku dojde k podstatnému omezení dispozičních oprávnění dlužníka k majetku patřícímu do majetkové podstaty.[49]

---

[48] Výkladové stanovisko č. 1 ze zasedání expertní pracovní skupiny pro insolvenční právo ze dne 10. ledna 2008. K otázce dispozičních oprávnění k majetkové podstatě v mezidobí od rozhodnutí o úpadku do rozhodnutí o způsobu řešení úpadku [cit. 10. prosince 2010]. Dostupné na WWW:http://insolvencni-zakon.justice.cz/expertni-skupina-s22/vykladova-stanoviska-expertni-skupiny/vykladove-stanovisko-1.html

[49] K tomu srovnej § 245 insolvenčního zákona, který upravuje účinky prohlášení konkursu.

V souvislosti s dispozičními oprávněními po prohlášení konkursu je v této souvislosti poučné výkladové stanovisko č. 3 expertní skupiny S 22 Ministerstva spravedlnosti České republiky ze dne 1. června 2010 „K otázce vlivu ustanovení insolvenčního správce, příp. správce konkursní podstaty, a přechodu dispozičních oprávnění k majetku dlužníka na insolvenčního správce na postavení statutárního orgánu, případně jiných osob jako subjektů oprávněných k přístupu do datové schránky právnické osoby. Ustanovení insolvenčního správce či konkursního správce ani přechod dispozičních oprávnění k majetku dlužníka na insolvenčního správce nemá vliv na přístup dlužníka do jeho datové schránky. Oprávnění k přístupu do datové schránky dlužníka přísluší nadále pouze dlužníkovi“[50].

Podle § 246 odst. 1 insolvenčního zákona prohlášením konkursu přechází na insolvenčního správce oprávnění nakládat s majetkovou podstatou, jakož i výkon práv a povinností, které přísluší dlužníku, pokud souvisí s majetkovou podstatou. Insolvenční správce zejména:

a) vykonává akcionářská práva spojená s akciemi zahrnutými do majetkové podstaty,

b) rozhoduje o obchodním tajemství a jiné mlčenlivosti,

c) vystupuje vůči dlužníkovým zaměstnancům jako zaměstnavatel,

d) zajišťuje provoz dlužníkova podniku,

e) zajišťuje vedení účetnictví a plnění daňových povinností.

Jedná se o demonstrativní výčet obecně upravených oprávnění, která dle § 246 odst. 1 insolvenčního zákona přecházejí okamžikem prohlášením konkursu na insolvenčního správce.

[50] Výkladové stanovisko č. 3 ze zasedání Expertní pracovní skupiny pro insolvenční právo ze dne 1. června 2010. K otázce vlivu ustanovení insolvenčního správce, příp. správce konkursní podstaty, a přechodu dispozičních oprávnění k majetku dlužníka na insolvenčního správce na postavení statutárního orgánu, případně jiných osob jako subjektů oprávněných k přístupu do datové schránky právnické osoby. [cit. 10. prosince 2010]. Dostupné na WWW: http://insolvencni-zakon.justice.cz/expertni-skupina-s22/vykladova-stanoviska-expertni_skupiny/vykladove-stanovisko-3.html

Jestliže dlužník nebude respektovat účinky prohlášení konkursu, kdy oprávnění nakládat s majetkovou podstatou přešlo na insolvenčního správce, a učiní právní úkony týkající se majetkové podstaty, jsou tyto úkony dle § 246 odst. 2 insolvenčního zákona proti jeho věřitelům neúčinné.

Nastane-li takováto situace, insolvenční správce majetek, který je předmětem takového neúčinného právního úkonu, sepíše do majetkové podstaty a bude požadovat dlužníkem poskytnuté plnění nazpět do majetkové podstaty.

Doplňuji k tomuto výrokovou část z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 11. 11. 1998, sp. zn. 31 Cdo 542/98, který je použitelný i pro současnou právní úpravu: „I. Skutečnost, že úpadce po prohlášení konkursu učinil právní úkon týkající se majetku patřícího do konkursní podstaty, nemá sama o sobě za následek neplatnost tohoto právního úkonu podle § 39 obč. zák. Tyto právní úkony jsou neúčinné vůči konkursním věřitelům [§ 14 odst. 1 písm. a) zákona č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů], a to jen tehdy, jestliže poškozují podstatu; mají-li za následek rozmnožení konkursní podstaty, jsou vůči konkursním věřitelům také účinné. II. Dospěje-li správce konkursní podstaty k závěru, že právní úkon není neúčinný nebo rozhodne-li se neúčinnost právního úkonu neuplatnit, je oprávněn požadovat, aby bylo vydáno plnění, které patří do konkursní podstaty; toto plnění může požadovat jak od druhého účastníka právního úkonu, tak i od úpadce (obdržel-li sjednané plnění) nebo od jiných osob, kterým bylo plnění podle právního úkonu poskytnuto“.[51]

Nakládá-li pak dlužník s majetkovou podstatou v den, kdy se rozhodnutí o konkursu stalo účinným, má se v pochybnostech dle § 246 odst. 3 insolvenčního zákona za to, že tak dlužník učinil poté, co oprávnění nakládat s majetkovou podstatou přešlo na insolvenčního správce, pokud insolvenční zákon nestanoví jinak. Jedná se o ustanovení, které usnadňuje insolvenčnímu správci důkazní břemeno.

Podle § 246 odst. 4 insolvenčního zákona jsou neplatné právní úkony dlužníka, kterými po prohlášení konkursu bez souhlasu insolvenčního správce:

a) odmítne přijetí daru,

b) odmítne dědictví,

[51] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 11. 1998, sp. zn. 31 Cdo 542/98.

c) uzavře dohodu o vypořádání dědictví, podle které má z dědictví obdržet méně, než činí jeho dědický podíl.

K platnosti těchto právních úkonů učiněných dlužníkem je tedy nepostradatelný souhlas insolvenčního správce. Jedná se o ochranné ustanovení, které brání navýšení hodnot v majetkové podstatě.

Dlužníku se do dispoziční sféry navrátí majetek, když:

a) majetek byl postupem na základě § 226 insolvenčního zákona vyňat insolvenčním správcem nebo insolvenčním soudem k návrhu dlužníka z majetkové podstaty (*blíže kapitola 3.3.2*),

b) dojde k vyloučení majetku na základě pravomocného rozsudku v řízení o žalobě na vyloučení majetku z majetkové podstaty dle postupu na základě § 225 insolvenčního zákona,

c) insolvenční správce sám vyloučí majetek z majetkové podstaty po odchozím souhlasu věřitelského orgánu postupem dle § 227, kdy majetek nemůže sloužit k uspokojení věřitelů, zejména jedná-li se o neprodejné věci a nedobytné pohledávky.

4.2.5 Dispoziční oprávnění k majetkové podstatě od povolení reorganizace

V této kapitole je důležité rozlišit a vymezit si následující období:

a) od povolení reorganizace (resp. právní moci rozhodnutí o povolení reorganizace) do rozhodnutí o schválení reorganizačního plánu (resp. právní moci rozhodnutí o schválení reorganizačního plánu)

b) a období, kdy je reorganizační plán schválen anebo

c) bude rozhodnuto o přeměně reorganizace v konkurs dle § 336 insolvenčního zákona.

Podle § 330 odst. 2 insolvenčního zákona se právní mocí rozhodnutí o povolení reorganizace ruší omezení dispozičních oprávnění dlužníka, ke kterým došlo ze

zákona nebo rozhodnutím insolvenčního soudu v dosavadním průběhu insolvenčního řízení, ledaže insolvenční soud rozhodne podle § 332 insolvenčního zákona jinak.

Právní mocí rozhodnutí o povolení reorganizace tedy dojde k zrušení omezení dispozičních omezení nastalých jednak v důsledku zahájení insolvenčního řízení podle § 111 insolvenčního zákona, a dále pak z rozhodnutí insolvenčního soudu (předběžného opatření) vydaného podle § 113 insolvenčního zákona nebo rozhodnutí insolvenčního soudu vydaného v souvislosti s rozhodnutím o úpadku podle § 140 odst. 1 insolvenčního zákona.

Dále dle § 330 odst. 3 insolvenčního zákona právní úkony, které mají z hlediska nakládání s majetkovou podstatou a její správou zásadní význam, činí dlužník s dispozičními oprávněními jen se souhlasem věřitelského výboru. V případě, že dlužník tuto povinnost poruší, odpovídá věřitelům nebo třetím osobám za škodu, členové statutárního orgánu dlužníka za způsobenou škodu ručí společně a nerozdílně.

Za právní úkony, které mají tento zásadní význam, se považují úkony, jejichž důsledkem se významně změní:

a) hodnota majetkové podstaty,

b) postavení věřitelů,

c) míra uspokojení věřitelů.

Insolvenční soud může také dle § 332 odst. 1 insolvenčního zákona na návrh insolvenčního správce nebo na návrh věřitelského orgánu anebo i bez návrhu, zakázat dlužníkovi nakládat s majetkovou podstatou nebo může dlužníkovo dispoziční oprávnění omezit. Insolvenční soud tak učiní v zájmu věřitelů zejména tehdy, vzniknou-li pochybnosti o poctivém jednání nebo odborné způsobilosti dlužníka nebo osob jednajících jeho jménem. Dispoziční oprávnění pak dle § 338 odst. 3 insolvenčního zákona přejdou na insolvenčního správce.

V okamžiku, kdy nabude právní moci rozhodnutí o schválení reorganizačního plánu, je dle § 353 insolvenčního zákona opět oprávněn nakládat s majetkovou podstatou dlužník, všechna omezení dlužníka v jeho dispozičních oprávněních, ke kterým došlo

ze zákona či rozhodnutím insolvenčního soudu zanikají. Dlužník může být ve svých dispozičních oprávněních omezen ve prospěch jiných osob jedině reorganizačním plánem.

Jestliže ovšem insolvenční soud rozhodne na základě § 363 insolvenčního zákona o přeměně reorganizace v konkurs, nastanou tak účinky spojené s prohlášením konkursu a o dispozičních oprávněních bude platit výše uvedené v minulé podkapitole.

4.2.6 Dispoziční oprávnění k majetkové podstatě od povolení oddlužení

Od zahájení insolvenčního řízení je opět dispoziční oprávnění dlužníka omezeno dle § 111 insolvenčního zákona, případně rozhodnutím soudu o nařízení předběžného opatření dle § 113 insolvenčního zákona.

Podáním návrhu na povolení oddlužení ani rozhodnutím insolvenčního soudu o povolení oddlužení nevznikají účinky, které by měly vliv na dispoziční oprávnění dlužníka, k žádným změnám v dispozičním omezení dlužníka tedy nedochází. V tomto ohledu spojuje insolvenční zákon účinky teprve se schválením oddlužení.

Z hlediska dispozičního oprávnění k majetkové podstatě je podstatné, bylo-li oddlužení schváleno plněním splátkového kalendáře či bylo-li oddlužení schváleno zpeněžením majetkové podstaty.

Bude-li oddlužení řešeno plněním splátkového kalendáře, pak dle § 407 odst. 2 insolvenčního zákona se právní mocí rozhodnutí o schválení oddlužení ruší omezení dispozičních oprávnění dlužníka, ke kterým došlo před jeho vydáním v dosavadním průběhu insolvenčního řízení ze zákona (§ 111 insolvenčního zákona) nebo rozhodnutím insolvenčního soudu. Dispoziční oprávnění k majetku náležejícímu do majetkové podstaty má tedy dlužník. Výjimku tvoří dispoziční oprávnění k majetku, který slouží k zajištění pohledávky. Dále dle § 409 má dlužník rovněž dispoziční oprávnění k příjmům, které získá po schválení oddlužení a je povinen s nimi naložit způsobem stanoveným v rozhodnutí o schválení oddlužení.

K majetku, který slouží jako zajištění pohledávek, má ale dispoziční oprávnění insolvenční správce. Výtěžek zpeněžení tohoto majetku vydá zajištěnému věřiteli.

Bude-li oddlužení řešeno zpeněžením majetkové podstaty, pak do majetkové podstaty nebude dle § 408 odst. 1 insolvenčního zákona patřit majetek, který nabude poté, co nastaly účinky schválení oddlužení zpeněžením majetku, tedy poté, co bylo toto rozhodnutí zveřejněno v insolvenčním rejstříku. Jinak dispoziční oprávnění k majetku patřícímu do majetkové podstaty přechází v celém rozsahu na insolvenčního správce. Insolvenční správce bude postupovat při soupisu, ocenění a zpeněžení majetkové podstaty obdobně jako při řešení dlužníkova úpadku konkursem.

Pokud nastanou důvody uvedené v § 418 insolvenčního zákona, insolvenční soud schválené oddlužení zruší a současně rozhodne o způsobu řešení dlužníkova úpadku konkursem, o dispozičních oprávněních pak bude platit kapitola 4.2.4.

4.3 Správa majetkové podstaty

Nejvyšší soud již v rámci konkursního řízení vymezil pojem správy konkursní podstaty tak, že: „Správou konkursní podstaty se přitom rozumí zejména činnost (včetně právních úkonů a opatření z ní vyplývajících), která směřuje k tomu, aby nedocházelo ke znehodnocení konkursní podstaty, zejména aby nedošlo k odstranění, zničení, poškození nebo odcizení majetku, který do ní patří, aby majetek patřící do konkursní podstaty byl využíván v souladu se svým určením, jestliže tomu nebrání jiné okolnosti a aby se konkursní podstata rozmnožila, lze-li takovou činnost rozumně očekávat se zřetelem k jejímu stavu a k obvyklým obchodním příležitostem.“[52]

Insolvenční zákon ve věci správy majetkové podstaty navazuje na konstantní judikaturu Nejvyššího soudu, když ve svém § 230 odst. 1 vymezuje správu majetkové podstaty tak, že se jí rozumí především činnosti, jakož i právní úkony a opatření z nich vyplývající, pokud směřují k tomu, aby

[52] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30.6.2004sp. zn. 29 Odo 197/2003.

a) nedocházelo ke znehodnocení majetkové podstaty, zejména aby nedošlo k odstranění, zničení, poškození nebo odcizení majetku, který do ní náleží,

b) majetek náležející do majetkové podstaty byl využíván v souladu se svým určením, pokud tomu nebrání jiné okolnosti,

c) se majetková podstata rozmnožila, lze-li takovou činnost rozumně očekávat se zřetelem ke stavu majetkové podstaty a obvyklým obchodním příležitostem,

d) byly vymoženy pohledávky dlužníka včetně plnění z neplatných právních úkonů.

Jedná se opět o demonstrativní výčet úkonů, které insolvenční zákon prezentuje jako správu majetku v majetkové podstatě dlužníka. Jedná se o úkony, které mají chránit a uchránit hodnotu majetkové podstaty.

Bude se jednat zejména například o zajištění údržby, ostrahy, bezpečné uložení či uskladnění majetku, dále může být také majetek pojištěn, pronajat, může se jednat o úroky z vkladu peněžních prostředků u peněžního ústavu, ale také může jít o další provozování podniku dlužníka.

Insolvenční správce musí v souladu s § 36 insolvenčního zákona při správě majetkové podstaty postupovat svědomitě a s odbornou péčí.

Dle § 168 odst. 2 písm. b) insolvenčního zákona jsou náklady spojené s udržováním a správou majetkové podstaty dlužníka pohledávkami za majetkovou podstatou. Je třeba si proto uvědomit, že tyto náklady mají určité privilegované postavení a uspokojují se v plné výši kdykoli po rozhodnutí o úpadku.

Ustanovení § 230 odst. 2 insolvenčního zákona upravuje situaci, kdy insolvenční správce spravuje v majetkové podstatě majetek, který slouží k zajištění pohledávky.

Insolvenční správce je v takovém případě vázán pokyny tohoto zajištěného věřitele směřujícími k řádné správě a jeli zajištěných věřitelů více, mohou udělovat pokyny insolvenčnímu správci pouze společně. Má-li insolvenční správce za to, že pokyny zajištěných věřitelů nesměřují k řádné správě, může tyto pokyny odmítnout a požádá

insolvenční soud o jejich přezkoumání v rámci dohlédací činnosti. Náklady spojené s plněním pokynů zajištěného věřitele nese dle § 230 odst. 3 insolvenčního zákona zajištěný věřitel ze svého.

5 NEPLATNOST A NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ

Neplatnost a neúčinnost právních úkonů je upravena v hlavě VII, dílu prvém v § 231 - § 234, resp. dílu druhém v § 235 - § 243 insolvenčního zákona.

Jedná se o ochranná a sankční opatření, která mají za účel zabránit krácení majetkové podstaty ze strany dlužníka.

„Co svět světem stojí, podléhají dlužníci příležitostně pocitu, že mnohem lépe než ponechat svůj majetek k uspokojení věřitelům bude převést jej na někoho jiného, zpravidla (nikoli však nutně) na někoho, kdo je jejich srdci poněkud bližší.“[53]

Je důležité také vymezit vztah mezi platností a neúčinností právních úkonů. „Při srovnání neplatnosti právních úkonů s jejich neúčinností je třeba především konstatovat, že neplatnost má obecnou povahu, že k ní tedy dochází ve všech případech splnění jejich podmínek, aniž by ji zákon musil výslovně uvést jako sankci (pokud tak činí, je to nadbytečné). Naproti tomu neúčinnost má povahu zvláštní, a jako sankce musí být v zákoně výslovně uvedena; obecně je uvedena § 42a OZ jako důsledek úspěšné odporovatelnosti právního úkonu, ale v insolvenčním zákoně je výslovně spojena vždy s určitými právními úkony.“[54]

Dále dle § 234 insolvenčního zákona, dle kterého byla-li zjištěna neplatnost právního úkonu týkajícího se majetku nebo závazků dlužníka, který lze současně považovat za neúčinný, postupuje se dle § 233 insolvenčního zákona, tedy tak, že takový úkon bude považován za neplatný. Dle § 234 insolvenčního zákona má tedy neplatnost přednost před neúčinností. Insolvenční zákon tak vychází se ze zásady, že pouze platný právní úkon může být neúčinný. Na druhou stranu dle ust. § 236 odst. 1 insolvenčního zákona také platí, že neúčinností právního úkonu není dotčena jeho platnost.

[53] RICHTER, T. Insolvenční právo. 1. vyd. Praha : ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 472. ISBN 978-80-7357-329-4, s. 318.
[54] WINTEROVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní. 5. aktualizované vyd. Praha : Linde Praha, s. 743. ISBN 978-80-7201-726-3, s. 651.

5.1 Neplatnost právních úkonů

Insolvenční zákon v ustanovení § 231 a násl. zavádí zvláštní úpravu neplatnosti právních úkonů. „Zákon o konkursu a vyrovnání nemá zvláštní ustanovení o neplatnosti právních úkonů, které mají vliv na řešení úpadku. Používá se proto obecných ustanovení o neplatnosti podle občanského zákoníku. Podle těchto ustanovení má zjištění neplatnosti deklaratorní povahu, a to i v případě relativní neplatnosti, neboť ta je specifická pouze zúžením žalobní legitimace. Deklaratornost těchto zjištění umožňuje, aby neplatnost byla uznána i mimo soudní řízení (dohodou účastníků nebo i jednostranným úkonem). Pro řešení úpadku má deklaratorní povaha neplatnosti negativní vliv, neboť umožňuje, aby se určité hodnoty dostaly mimo insolvenční řízení, ačkoli do něho patří. Insolvenční zákon proto zařazuje ustanovení § 231 až 234, která je třeba považovat za ustanovení zvláštní (vůči obecným ustanovením o neplatnosti právních úkonů). Jejich cílem je řešit zjištění neplatnosti takovým způsobem, který by vylučoval neodůvodněné zkracování majetkové podstaty. Tato zvláštní ustanovení, obsažená v osnově, rovněž vycházejí z toho, že neplatnost se zjišťuje (deklaruje), avšak vyžadují, aby toto zjištění provedl jedině insolvenční soud, a to buď rozhodnutím v incidenčním sporu, jehož předmětem je jen tato otázka, nebo jako řešení předběžné otázky v insolvenčním řízení anebo v jakémkoli jiném incidenčním sporu (§ 231 odst. 2 insolvenčního zákona).“[55]

Obecně rozlišujeme absolutní neplatnost právních úkonů a relativní neplatnost právních úkonů.

Absolutně neplatný úkon považujeme dle § 37 až § 40 občanského zákoníku takový úkon

a) který nebyl učiněn svobodně, vážně, určitě a srozumitelně,

b) jehož předmětem je plnění nemožné,

c) byl-li učiněn osobou, která nemá způsobilost k právním úkonům,

[55] Důvodová zpráva k návrhu zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), PSP, 2005, tisk 1120/0, k § 231 - 234 insolvenčního zákona (Díl 1: Neplatnost právních úkonů).

d) učiněný osobou jednající v duševní poruše, jež činí tuto osobu k takovému úkonu neschopnou,

e) který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se příčí dobrým mravům,

f) nebyl-li učiněn ve formě, kterou předepisuje zákon nebo dohoda účastníků.

K absolutní neplatnosti právního úkonu soud přihlíží z úřední povinnosti. Účastníci řízení tedy nemusí sami takovou neplatnost právního úkonu namítat ani není zapotřebí nějakého soudního rozhodnutí k vyslovení absolutní neplatnosti právního úkonu.

Relativně neplatné právní úkony jsou postihnuty méně závažnou vadou, z toho důvodu se ponechává na vůli účastníků takového právního úkonu, zda se budou relativní neplatnosti dovolávat, či nikoli.

Podle § 40a občanského zákoníku se považuje právní úkon za platný až do té doby, než je namítnuta jeho neplatnost a to z taxativně uvedených důvodů.

Relativní neplatnost právního úkonu může namítnout jen ten, kdo ji sám nezpůsobil. Je-li relativní neplatnost účinně namítnuta, působí od počátku.

Právo namítnout neplatnost právního úkonu se promlčí v obecné tříleté promlčecí lhůtě. Pokud tedy nebyla námitka neplatnosti vznesena nebo byla vznesena po promlčení, právní úkon sice trpí vadou, ale je nutno na něj hledět jako na platný právní úkon.

Majetek nabytý na základě neplatných právních úkonů náleží do majetkové podstaty. Od okamžiku zahájení insolvenčního řízení je povolán pouze insolvenční soud, aby posoudil neplatnost právního úkonu, který se týká majetku či závazků dlužníka.

Neplatnost insolvenční soud posoudí buď:

a) jako předběžnou otázku v souvisejícím sporném řízení nebo

b) v samostatném incidenčním sporu.

Také dle § 231 odst. 1 insolvenčního zákona insolvenční soud není vázán rozhodnutím jiného soudu či jiného orgánu, kterým v průběhu insolvenčního řízení došlo ke zjištění neplatnosti právního úkonu týkajícího se majetku nebo závazků dlužníka. Ovšem pokud neplatnost právního úkonu týkajícího se majetku či závazků dlužníka byla zjištěna rozhodnutím soudu a právní moc takového rozhodnutí nabyla před zahájením insolvenčního řízení, je tento úkon považován za neplatný také v insolvenčním řízení.

Bude-li třeba tedy posoudit otázku platnosti právního úkonu, kdy již bylo insolvenční řízení zahájeno, bude tuto otázku řešit insolvenční soud. Insolvenční soud posoudí neplatnosti dle § 231 odst. 2 insolvenčního zákona buď jako otázku předběžnou, nebo v incidenčním sporu, jehož předmětem bude otázka neplatnosti právního úkonu. K podání takové incidenční žaloby je oprávněn:

a) věřitel, který je účastníkem insolvenčního řízení (věřitel, který přihlásil svou pohledávku do insolvenčního řízení),

b) dlužník, je-li osobou s dispozičním oprávněním,

c) insolvenční správce,

d) příp. státní zastupitelství.

Insolvenční správce musí být vždy účastníkem takového incidenčního řízení, buď na straně žalobce, nebo na straně žalovaného. Dále dle § 231 odst. 3 insolvenčního zákona je-li k platnosti právního úkonu nutné, aby ten, kdo je takovým úkonem dotčen, se jeho neplatnosti dovolal, může tak učinit i insolvenční správce.

Obecně platí, že je-li pravomocným rozhodnutím zjištěna neplatnost právního úkonu, jsou si účastníci takového právního úkonu povinni plnění navzájem vrátit. Ustanovení § 233 odst. 1 insolvenčního zákona dává insolvenčnímu správci možnost, takový postup mohl odmítnout, a to případě, že neplatným právním úkonem nedošlo k obohacení majetkové podstaty nebo je-li požadováno více, než činí předmětné obohacení.

Ustanovení § 233 insolvenčního zákona obsahuje dále také postup uplatnění nároku na vydání majetkového prospěchu získaného plněním z neplatného právního úkonu.

A to tak, že osoba, která požaduje vydání majetkového prospěchu, nejprve požádá o toto vydání insolvenčního správce. Insolvenční správce posoudí situaci dle § 233 odst. 1 insolvenčního zákona a buď plnění žadateli vydá, nebo učiní písemné vyrozumění o odmítnutí žádosti. Od doručení tohoto vyrozumění běží žadateli 30 denní lhůta k podání vylučovací žaloby.

Může nastat také situace, kdy insolvenční správce zpeněží plnění, o kterém se následně ukáže, že jej dlužník získal na základě neplatného právního úkonu. Platnost takového právního úkonu může být napadena žalobou podanou u insolvenčního soudu a to ve lhůtě nejpozději do skončení insolvenčního řízení. Tuto žalobu insolvenční soud projedná právě v rámci insolvenčního řízení jako incidenční spor.

5.2 Neúčinnost právních úkonů

Dle § 235 odst. 1 insolvenčního zákona neúčinnými jsou právními úkony, kterými dlužník zkracuje možnost uspokojení věřitelů nebo zvýhodňuje některé věřitele na úkor jiných. Za právní úkon se dle insolvenčního zákona považuje také dlužníkovo opomenutí.

Upřímně mě těší, že mnohdy přehlížené úpadkové právo dalo vzniknout tak důležitému institutu jako je neúčinnost právních úkonů. V komentářích k občanskému zákoníku se o této skutečnosti většinou mlčí.

„Institut neúčinnosti právních úkonů v průběhu právního vývoje vznikl na půdě insolvenčního práva (teprve následně byl převzat i obecnou úpravou) a má v něm stále široké uplatnění. Právní úprava z roku 1931 (Řády konkursní, vyrovnací a odpůrčí, zákon č. 64/1931 Sb.), která jej spojovala s odpůrčí žalobou, mu věnovala značnou pozornost (jak ostatně vyplývá již z jejího názvu), a to zcela důvodně, protože efektivnost každého konkursu spočívala do značné míry na tom, jak dalece se podařilo odporovat dlužníkovým úkonům, jimiž zkracoval věřitele. Platná právní úprava převzala neúčinnost zprvu jen jako důsledek odporovatelnosti avšak novelou z roku 1996 (zákon č. 94/1996 Sb.) byla zavedena i neúčinnost ze zákona. Obě tyto formy neúčinnosti se liší tím, že neúčinnost na základě odporovatelnosti se zakládá na soudním rozhodnutí, které má konstitutivní povahu, kdežto neúčinnost na základě

zákona se zjišťuje, deklaruje. Nevýhodou platné právní úpravy je její přílišná stručnost, pro kterou je dosažení neúčinnosti chápáno jako určitá možnost, které však není důsledně a náležitě využíváno.“[56]

Dále dle § 235 odst. 2 insolvenčního zákona se neúčinnost dlužníkových právních úkonů zakládá zásadně rozhodnutím insolvenčního soudu o odpůrčí žalobě insolvenčního správce. S výjimkou případů, kdy nastane neúčinnost právních úkonů dlužníka ze zákona. Insolvenční zákon tuto možnost, byť nepřímo, také upravuje.

„Insolvenční zákon rozlišuje neúčinnost právních úkonů na základě odporovatelnosti a neúčinnost právních úkonů ze zákona. Tyto formy neúčinnosti se liší tím, že neúčinnost na základě odporovatelnosti se zakládá soudním rozhodnutím, které má konstitutivní povahu, kdežto neúčinnost na základě zákona se zjišťuje, deklaruje.

Při neúčinnosti na základě odporovatelnosti lze příslušný majetek zahrnout do majetkové podstaty dlužníka (vzhledem ke konstitutivní povaze tohoto rozhodnutí) až po právní moci rozhodnutí o neúčinnosti (ust. § 235 odst. 2 insolvenčního zákona), kdežto plnění z právních úkonů neúčinných ze zákona zahrne správce do soupisu majetkové podstaty bez dalšího s tím, že se soupisu lze bránit jen vylučovací žalobou.“[57]

Insolvenční zákon tři speciální skutkové podstaty neúčinnosti. Jedná se o:

a) úkony bez přiměřeného protiplnění (§240 insolvenčního zákona),

b) úkony zvýhodňující některého věřitele na úkor jiných (§241 insolvenčního zákona),

c) podvodně či úmyslně zkracující úkony (§242 insolvenčního zákona).

[56] Důvodová zpráva k návrhu zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), PSP, 2005, tisk 1120/0, K § 235 - 239 insolvenčního zákona (Díl 2: Neúčinnost právních úkonů) a k § 240 - 243 insolvenčního zákona (Díl 3: Odporovatelnost právním úkonům).
[57] Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 14. 6. 2012 sp. zn. VSPH 82/2012-45, 36 ICm 1696/2011 102 VSPH 82/2012-45 (KSPH 36 INS 9884/2010 – oddíl C).

5.2.1 Odpůrčí žaloba

Odpůrčí je dle § 235 odst. 2 insolvenčního zákona žalobou, kterou insolvenční správce odporuje dlužníkovým právním úkonům. Jedná se o incidenční žalobu a typově se jedná o žalobu určovací.

Zákon o konkursu a vyrovnání umožňoval podat odpůrčí žalobu správci konkursní podstaty, ale také jakémkoli úpadcovu věřiteli. Dle § 239 odst. insolvenčního zákona může odporovat právním úkonům dlužníka pouze insolvenční správce.

Aktivně legitimován k podání odpůrčí žaloby je v rámci insolvenčního řízení výhradně insolvenční správce.

Věřitelský výbor ale také může také rozhodnout, že by bylo vhodné podat odpůrčí žalobu a může tak insolvenčnímu správci uložit povinnost podat odpůrčí žalobu. Není-li ovšem v majetkové podstatě dostatek peněžních prostředků pro krytí tohoto incidenčního sporu, může insolvenční správce podmínit podání odpůrčí žaloby či další vedení incidenčního sporu tím, aby mu věřitelé poskytli na úhradu nutných nákladů přiměřenou zálohu. Skončí-li incidenční spor úspěchem, majetková podstat získá prospěch a věřitelé, kteří poskytli zálohu, mohou požadovat její náhradu jako pohledávku za majetkovou podstatou. V případě neúspěch incidenčního sporu majetková podstata sice nic nezíská, ale také nebude zatížena, protože náklady insolvenčního správce budou hrazeny ze zálohy.

Pasivní legitimace, tedy osobou žalovanou může být jakýkoli subjekt, který má povinnost vydat dlužníkovo plnění z neúčinných právních úkonů do majetkové podstaty. Podle § 237 odst. 1 insolvenčního zákona se jedná o osoby, v jejichž prospěch byl neúčinný právní úkon učiněn nebo které měly z neúčinného právního úkonu dlužníka prospěch.

Dědici nebo právní nástupci těchto osob mají povinnost vydat plnění do majetkové podstaty jen pokud:

a) v době, kdy toto plnění nabyli, jim musely být známy okolnosti, které odůvodňují právo dovolávat se neúčinnosti vůči jejich předchůdcům nebo

b) jde o osoby, které tvoří s dlužníkem koncern[58] nebo osoby dlužníkovi blízké[59].

Jestliže bude v době zahájení insolvenčního řízení probíhat odpůrčí řízení na základě jiné osoby než insolvenčního správce, tedy jestliže věřitel dlužníka podal odpůrčí žalobu u obecného soudu před zahájením insolvenčního řízení, bude toto odpůrčí řízení ze zákona přerušeno.

Pokud se ale dlužníkův věřitel domohl před právní mocí rozhodnutí o úpadku postupem podle § 42a občanského zákoníku pravomocného soudního rozhodnutí o neúčinnosti právního úkonu dlužníka, může se podle § 243 insolvenčního zákona domáhat toho, aby mu až do výše jeho pohledávky bylo vydáno plnění z tohoto neúčinného úkonu s tím, že toto plnění nemusí vydat do majetkové podstaty.

Odpůrčí žalobu může podat insolvenční správce ve lhůtě jednoho roku ode dne, kdy nastaly účinky rozhodnutí o úpadku. Jedná se o prekluzivní lhůtu, jestliže insolvenční správce nepodá ve lhůtě odpůrčí žalobu, odpůrčí nárok zanikne. Tato lhůta má zajistit ochranu práv třetích osob, ale zároveň klade na insolvenčního správce poměrně značné nároky, aby odporovatelné úkony včas zjistil a zažaloval. V praxi se často stává, že po rozhodnutí o úpadku dlužník neposkytuje insolvenčnímu správci potřebnou součinnost ke zjištění majetkové podstaty.

Dlužník často nepředá seznam majetku, nepředá účetnictví, požádá o odročení jednání k prohlášení o majetku dlužníka a roční lhůta k podání odpůrčí žaloby marně uplyne. Proto se domnívám, že by insolvenční správce neměl být k podání odpůrčí žaloby omezen, případně aby tato lhůta byla alespoň tříletá.

Podle § 239 odst. 4 IZ náleží dlužníkovo plnění z neúčinných právních úkonů do majetkové podstaty až právní mocí rozhodnutí, kterým bylo odpůrčí žalobě vyhověno.

---

[58] Koncern vymezuje § 66a odst. 7 obchodního zákoníku následně: *Jestliže jsou jedna nebo více osob podrobeny jednotnému řízení (dále jen "řízená osoba") jinou osobou (dále jen "řídící osoba"), tvoří tyto osoby s řídící osobou koncern (holding) a jejich podniky včetně podniku řídící osoby jsou koncernovými podniky. Není-li prokázán opak, má se za to, že ovládající osoba a osoby jí ovládané tvoří koncern.*

[59] Osobu blízkou vymezuje § 116 občanského zákoníku následně: *Jedná o příbuzné v řadě přímé, sourozence, manžela a partnera podle zák. č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství.*

Aby tedy insolvenční správce mohl získat zpět plnění, které sice náleží do majetkové podstaty dlužníka, ale odporovatelným úkonem v majetkové podstatě fakticky není, bude se muset nejprve insolvenční správce úspěšně dovolat neúčinnosti žalobou a teprve poté plnění do majetkové podstaty sepsat.

Následné podání vylučovací žaloby není přípustné, insolvenční zákon toto výslovně vylučuje.

Pokud ale není plnění z neúčinného právního úkonu vydáno do majetkové podstaty dobrovolně, bude se muset insolvenční správce domáhat tohoto plnění soudní cestou. Takový spor ovšem již není incidenčním sporem. K tomu postupu se také vyjádřil Vrchní soud v Praze: „Teprve pravomocným rozhodnutím, kterým insolvenční soud vyhoví odpůrčí žalobě, se zakládá neúčinnost dlužníkova právního úkonu a dnem právní moci rozhodnutí insolvenčního soudu náleží dlužníkovo plnění do majetkové podstaty (§ 239 odst. 4 IZ).

Na základě pravomocného rozhodnutí insolvenčního soudu o neúčinnosti dlužníkova právního úkonu insolvenční správce zapíše dlužníkovo plnění do soupisu majetkové podstaty. O zápisu vyrozumí osobu, která byla žalovaným v incidenčním sporu v odpůrčí žalobě, neboť tato osoba má povinnost vydat dlužníkovo plnění do majetkové podstaty. Nesplní-li tato osoba svou povinnost dobrovolně, insolvenční správce se domáhá žalobou podle § 294 odst. 1 IZ vydání plnění do majetkové podstaty (v dané věci žalobou na zaplacení). Tento spor rovněž není incidenčním sporem; pro určení věcné příslušnosti soudu se v těchto sporech se rovněž nepoužije ustanovení § 9 odst. 4 OSŘ.“[60]

5.2.1.1 Neúčinnost právních úkonů bez přiměřeného protiplnění

Insolvenční zákon ve svém § 240 detailně popisuje podmínky a předpoklady pro rozhodnutí o neúčinnosti právního úkonu dlužníka bez přiměřeného plnění. Dle této právní úpravy je rozhodující, aby byly tyto podmínky a předpoklady objektivně

[60] Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 18. 11. 2010 sp.zn. Ncp 2311/2010.

splněny a takový právní úkon dlužníka bude pokládán za neúčinný bez přiměřeného protiplnění, aniž by byl zkoumán úmysl dlužníka zkrátit majetkovou podstatu.

Neúčinným právním úkonem dlužníka bez přiměřeného protiplnění bude tedy dle § 240 insolvenčního zákona takový právní úkon dlužníka, který bude splňovat tyto předpoklady:

a) dlužník se zavázal poskytnout plnění bezúplatně nebo za protiplnění, jehož obvyklá cena je podstatně nižší než obvyklá cena plnění, k němuž se dlužník zavázal.

b) Tento úkon dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo se jednalo o úkon, který k úpadku dlužníka vedl. Přitom se předpokládá, že právní úkon bez přiměřeného protiplnění učiněný ve prospěch osoby dlužníku blízké[61] nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern[62], je úkonem, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku.

c) Tento úkon byl učiněn v posledních 3 letech před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, anebo v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch jiné osoby.

Typickým a v praxi častým příkladem neúčinného právního úkonu bez přiměřeného protiplnění bude prodej tzv. pod cenou, za nápadně nevýhodný podmínek.

Insolvenční zákon také upravuje výjimky, kdy i za předpokladu splnění výše uvedených podmínek, se nebude jednat o neúčinný právní úkon. Dle § 240 odst. 1 insolvenčního zákona nepůjde o neúčinný právní úkon bez přiměřeného protiplnění v případě, že se bude jednat:

a) plnění uložené právním předpisem,

b) příležitostný dar v přiměřené výši,

c) poskytnutí plnění, kterým bylo vyhověno ohledům slušnosti, nebo

[61] K pojmu „osoba blízká“ blíže § 116 Občanského zákoníku nebo výše.
[62] K pojmu „koncern“ blíže § 66a Obchodního zákoníku nebo výše.

d) právní úkon, o kterém dlužník se zřetelem ke všem okolnostem důvodně předpokládal, že z něj bude mít přiměřený prospěch, a to za předpokladu, že nešlo o úkon učiněný ve prospěch osoby dlužníkovi blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, a že osoba, v jejíž prospěch byl úkon učiněn, nemohla ani při náležité pečlivosti poznat, že dlužník je v úpadku, nebo že by tento úkon mohl vést k úpadku dlužníka.

Insolvenční správce může sepsat do soupisu majetkové podstaty dlužníkovo plnění a případné protiplnění dle § 237 odst. 4 insolvenčního zákona vrátí, až potom co se neúčinného prvního úkonu bez přiměřeného protiplnění dovolá.

5.2.1.2 Neúčinnost zvýhodňujících právních úkonů

Zvýhodňující právní úkon je vymezen dle § 241 odst. 1 insolvenčního zákona jako „právní úkon, v jehož důsledku se některému věřiteli dostane na úkor ostatních věřitelů vyššího uspokojení, než jaké by mu jinak náleželo v konkursu“.

Rovněž v případě zvýhodňujících právních úkonů není podmínkou úmysl dlužníka. Aby bylo rozhodnuto o tom, že dlužníkův úkon je neúčinný z důvodu zvýhodnění, bude stačit, budou-li objektivně splněny níže uvedené podmínky.

Demonstrativní výčet takovýchto úkonů je uveden v § 241 odst. 3 insolvenčního zákona, jedná se tedy zejména o úkony, kterými dlužník:

a) splnil dluh dříve, než se stal splatným,

b) dohodl změnu nebo nahrazení závazku ve svůj neprospěch,

c) prominul svému dlužníku splnění dluhu nebo jinak dohodl anebo umožnil zánik či nesplnění svého práva,

d) poskytl svůj majetek k zajištění již existujícího závazku, ledaže jde o vznik zajištění v důsledku změn vnitřního obsahu zastavené věci hromadné.

Také pro posouzení právního úkonu, který je možno považovat za zvýhodňující, z hlediska času je důležité a insolvenční zákon upravuje a udává kritéria. Dle § 241

odst. 2 insolvenčního zákona musí být úkon dlužníkem učiněn v době, kdy byl v úpadku, nebo se jednalo o úkon, který vedl k dlužníkovu úpadku. Přitom se má opět za to, že právní úkon bez přiměřeného protiplnění učiněný ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, je úkonem, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku.

Insolvenční správce může účinně odporovat zvýhodňující právní úkon dle § 241 odst. 4 insolvenčního zákona, byl-li úkon učiněn v těchto lhůtách:

a) v posledních 3 letech před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, anebo

b) v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch jiné osoby.

Insolvenční zákon také opět upravuje výjimky a dle § 241 odst. 5 insolvenčního zákona „zvýhodňujícím právním úkonem není:

a) zřízení zajištění závazku dlužníka, obdržel-li za ně dlužník současně přiměřenou protihodnotu,

b) právní úkon učiněný za podmínek obvyklých v obchodním styku, na základě kterého dlužník obdržel přiměřené protiplnění nebo jiný přiměřený majetkový prospěch, a to za předpokladu, že nešlo o úkon učiněný ve prospěch osoby dlužníkovi blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, a že osoba, v jejíž prospěch byl úkon učiněn, nemohla ani při náležité pečlivosti poznat, že dlužník je v úpadku, nebo že by tento úkon mohl vést k úpadku dlužníka,

c) právní úkon, který dlužník učinil za trvání moratoria nebo po zahájení insolvenčního řízení za podmínek stanovených tímto zákonem.

Je také vhodné upozornit na trestněprávní stránku, resp. trestní odpovědnost dlužníka v souvislosti se zvýhodňujícími neúčinnými právními úkony. Dlužník se může dopustit následujících trestných činů:

a) trestného činu zvýhodňování věřitele dle § 223 trestního zákoníku,

b) trestného činu poškozování věřitele dle § 222 odst. 1 písm. d) trestního zákoníku,

c) trestného činu způsobení úpadku dle 224 odst. 2 trestního zákoníku.

5.2.1.3 Neúčinnost úmyslně zkracujících právních úkonů

Jestliže v případě právních úkonů bez přiměřeného protiplnění a v případě zvýhodňujících právních úkonů dlužníka se pro zjištění jejich neúčinnosti nevyžaduje úmysl dlužníka snížit hodnotu majetkové podstaty a zkrátit tak uspokojení věřitelů, tak v případě neúčinnosti úmyslně zkracujících právních úkonů je úmysl dlužníka požadován.

Dle § 242 odst. 1 insolvenčního zákona insolvenční správce může odporovat právnímu úkonu, kterým dlužník úmyslně zkrátil uspokojení věřitele, za podmínky, že:

a) tento úmysl byl druhé straně znám nebo

b) jí se zřetelem ke všem okolnostem znám být musel.

Insolvenční zákon opět vyváří domněnku, kdy u úmyslně zkracujícího právního úkonu učiněného ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, byl dlužníkův úmysl této osobě znám.

Insolvenční správce má dle § 241 odst. 3 insolvenčního zákona relativně dlouhou lhůtu 5 let před zahájením insolvenčního zákona, aby mohl odporovat úmyslně zkracující právní úkony dlužníka.

5.2.2 Neúčinnost právních úkonů dlužníka ze zákona

Bylo řečeno, že neúčinnost dlužníkových právních úkonů se zakládá zásadně rozhodnutím insolvenčního soudu o odpůrčí žalobě insolvenčního správce.

A protože z každé zásady existuje nějaká výjimka, je tomu tak i v tomto případě. Insolvenční zákon totiž upravuje několik konkrétních případů, kdy pokládá úkony

dlužníka, případně jiných osob, jsou-li splněny stanovené podmínky, za neúčinné přímo ze zákona, aniž by se neúčinnosti musel insolvenční správce dovolávat. Jedná se tedy o tyto následující případy:

1) § 111 insolvenčního zákona

Dle § 111 insolvenčního zákona je dlužník povinen zdržet se od okamžiku, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, nakládání s majetkovou podstatou a s majetkem, který do ní může náležet, pokud by mělo jít o podstatné změny ve skladbě, využití nebo určení tohoto majetku anebo o jeho nikoli zanedbatelné zmenšení. Právní úkony, které učinil dlužník v rozporu s těmito omezeními, jsou vůči věřitelům neúčinné. Insolvenční správce je bez dalšího oprávněn majetek, se kterým dlužník nakládal v rozporu s § 111 insolvenčního zákona sepsat do majetkové podstaty a poté zpeněžit.

2) § 246 insolvenčního zákona

Dle § 246 insolvenčního zákona přechází prohlášením konkursu na insolvenčního správce oprávnění nakládat s majetkovou podstatou, jakož i výkon práv a plnění povinností, které příslušejí dlužníku, pokud souvisejí s majetkovou podstatou. Insolvenční správce vykonává zejména akcionářská práva spojená s akciemi zahrnutými do majetkové podstaty, rozhoduje o obchodním tajemství a jiné mlčenlivosti, vystupuje vůči dlužníkovým zaměstnancům jako zaměstnavatel, zajišťuje provoz dlužníkova podniku, vedení účetnictví a plnění daňových povinností. Právní úkony, které učinil dlužník poté, kdy oprávnění nakládat s majetkovou podstatou přešlo na insolvenčního správce, jsou vůči dlužníkovým věřitelům opět neúčinné ze zákona.

3) § 248 odst. 2 insolvenčního zákona

Dle § 248 odst. 2 insolvenčního zákona platí, že byl-li na majetek dlužníka prohlášen konkurs, stávají se neúčinnými práva na uspokojení ze zajištění, která se týkají majetkové podstaty a která dlužníkovi věřitelé získali poté, co nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení; to platí i pro zřízení soudcovského zástavního práva na nemovitostech. Byl-li majetek sloužící k zajištění v této době také zpeněžen, náleží do majetkové podstaty výtěžek získaný zpeněžením a jeho nabyvatel je povinen jej do ní vydat na výzvu insolvenčního správce.

4) § 248 odst. 3 insolvenčního zákona

Dále dle § 248 odst. 3 insolvenčního zákona platí, že věcná břemena zatěžující majetkovou podstatu, která vznikla za nápadně nevýhodných podmínek poté, co nastaly účinky spojené se zahájení insolvenčního řízení, se prohlášením konkursu stávají v insolvenčním řízení neúčinnými.

Bude-li v průběhu insolvenčního řízení zjištěn právní úkon, který je neúčinný přímo ze zákona, na základě kterého byla zkrácena majetková podstata, není třeba, aby insolvenční správce podával odpůrčí žalobu. Insolvenční správce sepíše bez dalšího uniklý majetek do soupisu majetkové podstaty.

Obranou proti takovému sepsání do soupisu majetkové podstaty je vylučovací žaloba (blíže kapitola 3.3.2.1). K tomu usnesení vrchního soudu v Praze: „Právní úkon, který dlužník učinil v rozporu s omezeními stanovenými v důsledku účinků spojených se zahájením insolvenčního řízení, je vůči věřitelům neúčinný ze zákona (ust. § 111 odst. 3 IZ). Plnění z neúčinného právního úkonu dle ust. § 111 odst. 3 IZ zahrne správce do soupisu majetkové podstaty, aniž by se této neúčinnosti musel (měl) dovolávat odpůrčí žalobou. Proti soupisu se lze bránit jen vylučovací žalobou.“[63]

[63] Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 15. Září 2011 sp.zn. 38 ICm 1348/2010, 102 VSPH 90/2011 (KSPH 38 INS 3926/2009 – oddíl C)

6 INSOLVENČNÍ ŘÍZENÍ S EVROPSKÝM MEZINÁRODNÍM PRVKEM S OHLEDEM NA MAJETKOVOU PODSTATU

Evropská ekonomická realita vyjádřená principy vnitřního trhu, tedy volným pohybem zboží, osob, služeb a kapitálu v rámci Evropské unie, jejímž členem je Česká republika, přináší také potřebu řešit i případné úpadkové projevy subjektů, které mají mnohdy přeshraniční charakter.

Potřeba řešit mezinárodněprávní problematiku úpadkového řízení není samozřejmě jen problematika evropského prostoru, ale mezinárodního a snahy tuto problematiku řešit sahají hluboko do historie[64]. Proto bych také rád zmínil Vzorový insolvenční zákon UNCITRAL Komise OSN pro mezinárodní obchodní právo. Jedná se o významný právní předpis pro sjednocování mezinárodní úpadkové úpravy. Česká republika jej dosud nepřijala, proto nebyl začleněn do úpravy úpadkového práva provedené insolvenčním zákonem[65]. V rámci mezinárodní úpadkové problematiky proto budou muset být aplikovány dvoustranné či vícestranné úmluvy vztahující se k právní pomoci a vzájemnému uznávání soudních a jiných úředních rozhodnutí.

Pro úpadkové řízení, resp. insolvenční řízení s evropským mezinárodním prvkem je upravena působnost, mezinárodní pravomoc, rozhodné právo a vzájemné uznávání rozhodnutí obsažena v Nařízení rady (ES) č. 1346/2000 z 29. Května 2000 o úpadkovém řízení (dále též jen Nařízení), které je pro jednotlivé členské státy Evropské unie (s výjimkou Dánska) přímo závazné, to znamená, že nemusí být implementována do právního řádu jednotlivých členských státu Evropské unie.

Co se rozumí evropským mezinárodním prvkem, nalezneme v insolvenčním zákoně, jehož část třetí, hlava II (§ 426 až § 430) se věnuje vztahu ke státům Evropské unie. Ustanovení § 426 odst. 2 insolvenčního zákona vymezuje evropský mezinárodní prvek v souladu s Nařízením jako skutečnost, kdy:

a) hlavní zájmy dlužníka jsou soustředěny v některém členském státu Evropské unie (s výjimkou Dánska) a zároveň

[64] Srovnej Bělohlávek str. 1
[65] Blíže např. UNCITRAL - Komise OSN pro mezinárodní obchodní právo. [cit. 11. listopadu 2010] Dostupné na WWW: http://insolvencni-zakon.justice.cz/mezinarodni-insolvence/uncitral.html

b) alespoň jeden věřitel nebo část majetkové podstaty se nachází v jiném členském státě Evropské unie (opět s výjimkou Dánska).

Jsou-li tedy splněny tyto výše uvedené skutečnosti, hovoříme o insolvenčním řízení s evropským mezinárodním prvkem.

Územní působnost Nařízení se vztahuje na členské státy Evropské unie s výjimkou Dánska (čl. 33 preambule Nařízení) a individuální výhrady učinilo Portugalsko a Velká Británie.

Věcná působnost Nařízení se vztahuje na kolektivní úpadková řízení, která zahrnují částečné nebo úplné zajištění dlužníkova majetku a jmenování správce podstaty. Věcná působnost Nařízení je konkrétně vymezena v čl. 1 a v přílohách k tomuto Nařízení. Z věcné působnosti Nařízení jsou vyloučena úpadková řízení, která se týkají úvěrových institucí, pojišťoven, investičních společností a podniků kolektivního investování. Úpadek těchto subjektů je právně upraven na evropské úrovni 1) směrnicí Evropského parlamentu a Rady č. 2001/24/ES ze dne 4. dubna 2001 o reorganizaci a likvidaci úvěrových institucí a 2) směrnicí Evropského parlamentu a Rady č. 2001/17/ES ze dne 19. března 2001 o reorganizaci a likvidaci pojišťoven. Jelikož se jedná o směrnice, které nejsou určeny k přímé aplikaci jako nařízení, musejí být implementovány do právního řádu každého členského státu Evropské unie. Výše uvedené směrnice jsou implementovány do IV. Hlavě druhé části insolvenčního zákona.

Časová působnost Nařízení je upravena v čl. 43 a čl. 47 Nařízení. Nařízení je účinné od 31. května 2002. Nařízení bude tedy aplikováno na úpadková řízení, která byla zahájena po tomto datu. Nařízení bude dále aplikováno na řízení zahájená po vstupu nového členského státu do Evropské unie, Nařízení se tedy stalo součástí našeho právního řádu dnem vstupu České republiky do Evropské unie dne 1. května 2004. Úkony, které dlužník učinil před účinností Nařízení, se i nadále řídí právem, které se na ně vztahovalo v době, kdy byly učiněny.

Nařízení si klade za cíl zejména zajištění řádného fungování vnitřního trhu Evropské unie tím, že zjednodušuje a urychluje úpadková řízení s evropským mezinárodním prvkem.

Preambule Nařízení obsahuje další zájmy a cíle, které mají být aplikací Nařízení naplněny a chráněny. Obecně se jedná o zajištění úpadkového řízení a koordinaci právních úprav členských států Evropské unie, aby byla spravedlivě zajištěna práva věřitelů i dlužníka a vztahy k majetkové podstatě, protože jen tak lze naplnit účel a podstatu úpadkového řízení tedy v zásadě poměrné uspokojení věřitelů.

Na základě vytýčených cílů a jejich dosažení Nařízení tedy především upravuje:

a) definici základních pojmů,

b) mezinárodní příslušnost k zahájení úpadkového řízení,

c) úpravu hlavního a vedlejšího úpadkového řízení a jejich koordinace,

d) práva a povinnosti dlužníka, věřitelů, správce podstaty a orgánů, které mají o úpadku rozhodovat,

e) bezprostřední uznání rozhodnutí,

f) kolizní normy pro určení práva rozhodného.

„Nařízení se prakticky vztahuje pouze na řešení úpadku likvidační cestou. Připouští sice, aby pod pojem „likvidační řízení“ bylo zahrnuto i vyrovnávací řízení a zamítnutí návrhu pro nedostatek prostředků, ale nemá ustanovení, která by blíže rozváděla postup v těchto případech.

Nařízení je vlastně první norma upravující přeshraniční konkursy. To způsobuje její zásadně kladné hodnocení; současně však jde o normu, která dosud nebyla dostatečně prověřena právní praxí. To opravňuje k tomu, aby úprava v něm obsažená byla považována za určitý vývojový stupeň úpravy konkursního práva.“[66]

[66] WINTEROVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní. 5. aktualizované vyd. Praha : Linde Praha, s. 743. ISBN 978-80-7201-726-3, s. 671.

6.1 Hlavní a vedlejší úpadkové řízení

Mezi členskými státy Evropské unie existují podstatné rozdíly v oblasti hmotného práva a není možné tyto rozdíly přehlížet ani v dohledné době nahradit, jedná se o zakořeněnou a specifickou právní úpravu. Není tedy možné upravit jednotné řešení úpadku s universální působností pro všechny členské státy Evropské unie a nahradit tak právní úpravu řešení úpadku v jednotlivých členských státech.

Nařízení na tuto skutečnost tedy reaguje tak, že upravuje jedno hlavní (primární) úpadkové řízení a vedle něj umožňuje existenci vedlejších (sekundárních) úpadkových řízení. Vedlejší úpadková řízení tak mohou probíhat souběžně s hlavním úpadkovým řízením.

Hlavní úpadkové řízení může být dle čl. 1 Nařízení zahájeno u příslušného soudu státu, na jehož území jsou soustředěny hlavní zájmy dlužníka.

Hlavní úpadkové řízení má dle čl. 12 Preambule Nařízení obecnou platnost a vztahuje se na veškerý majetek dlužníka.

Klíčovým pojmem pro rozhodnutí o tom kde je možné zahájit hlavní úpadkové řízení je „místo, kde jsou soustředěny hlavní zájmy dlužníka“. Lhostejno, zda dlužníkem je právnická či fyzická osoba. Nařízení jen uvádí, že za místo hlavních zájmů dlužníka, se v případě právnické osoby považuje místo, kde má sídlo, není-li prokázán opak. Preambule Nařízení potom v čl. 13 uvádí, že takovým místem by mělo být místem, kde dlužník obvykle spravuje své zájmy, a je proto zjistitelné třetími osobami. Jedná se tedy pouze o jediné kritérium, dle kterého má být určeno, kde bude zahájeno hlavní úpadkové řízení a v realitě možností chování ekonomických subjektů v prostoru Evropské unie to leckdy nebude snadné a jednoznačné. Například v případě velkých a strukturově složitých nadnárodních společností. Proto je také důležitá komunitární judikatura, která může dále pomoci při posuzování a výkladu pojmu místo hlavních zájmů dlužníka.

Zajímavým a instruktivním rozhodnutím je rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 2. května 2006, ve věci C 341/04, ve které se mimo jiné řešila právě otázka výkladu pojmu – „místo, kde jsou soustředěny hlavní zájmy dlužníka“.

Evropský soudní dvůr v této věci dospěl k závěru, že „Pojem místa, kde jsou soustředěny hlavní zájmy, je specifickým pojmem nařízení. Má tedy samostatný význam a je třeba jej vykládat jednotně a nezávisle na vnitrostátních právních předpisech. Dosah tohoto pojmu osvětluje třináctý bod odůvodnění nařízení, který uvádí, že „místo, kde jsou soustředěny hlavní zájmy, by mělo odpovídat místu, ze kterého dlužník obvykle své zájmy spravuje, a je proto zjistitelné třetími osobami.

Z této definice vyplývá, že místo, kde jsou soustředěny hlavní zájmy, musí být určeno podle kritérií, která jsou objektivní a současně zjistitelná třetími osobami. Tato objektivita a možnosti zjištění třetími osobami jsou nezbytné k zajištění právní jistoty a předvídatelnosti ohledně určení soudu příslušného k zahájení hlavního úpadkového řízení. Tato právní jistota a předvídatelnost jsou významné tím spíš, že z určení příslušného soudu plyne podle čl. 4 odst. 1 Nařízení rozhodné právo.

Z toho vyplývá, že k určení místa, kde jsou soustředěny hlavní zájmy společnosti, která je dlužníkem, může být vyvratitelná domněnka stanovená zákonodárcem Společenství ve prospěch sídla této společnosti vyvrácena pouze tehdy, jestliže skutečnosti, jež jsou objektivní a zjistitelné třetími osobami, umožní prokázat existenci skutečné situace odlišné od té, kterou má odrážet umístění do místa předmětného sídla. Tak by tomu mohlo být zejména v případě společnosti typu „poštovní schránky“, která nevykonává žádnou činnost na území členského státu, kde se nachází její sídlo.

Vykonává-li naopak společnost svou činnost na území členského státu, kde se nachází její sídlo, pouhá skutečnost, že mateřská společnost se sídlem v jiném členském státě může kontrolovat nebo kontroluje její rozhodnutí v hospodářské oblasti, nestačí k vyvrácení domněnky stanovené nařízením.

Je-li dlužníkem dceřiná společnost, jejíž sídlo a sídlo její mateřské společnosti se nacházejí ve dvou různých členských státech, domněnka stanovená v čl. 3 odst. 1 druhé větě Nařízení, podle které jsou hlavní zájmy této dceřiné společnosti soustředěny v členském státě, kde se nachází její sídlo, může být vyvrácena pouze tehdy, jestliže skutečnosti, jež jsou objektivní a zjistitelné třetími osobami, umožní prokázat existenci skutečné situace odlišné od té, kterou má odrážet umístění do místa předmětného sídla.

Tak by tomu mohlo být zejména v případě společnosti, která by nevykonávala žádnou činnost na území členského státu, kde se nachází její sídlo. Vykonává-li naopak společnost svou činnost na území členského státu, kde se nachází její sídlo, pouhá skutečnost, že mateřská společnost se sídlem v jiném členském státě může kontrolovat nebo kontroluje její rozhodnutí v hospodářské oblasti, nestačí k vyvrácení domněnky stanovené nařízením“.[67]

Z tohoto výše uvedeného rozhodnutí Evropského soudního dvora vyplývá, že určit místo hlavního zájmu dlužníka nemusí být vždy jednoduché, jak by se na první pohled mohlo zdát. U dlužníků právnických osob je potřeba si uvědomit, že určující kritérium zapsaného sídlo je domněnka vyvratitelná. U dlužníků fyzických osob bude rozhodným kritériem místo pobytu, kde se tato osoba obvykle zdržuje či profesní domicil.

Domnívám se také, že různorodost právních úprav jednotlivých členských států Evropské unie může u osob, které již předpokládají svou brzkou úpadkovou situaci, hrát roli určitý kalkul a vyhlédnout si takové místo hlavních zájmů, které bude pro ně příznivé.

Vedlejší úpadkové řízení umožňuje Nařízení zahájit za určitých podmínek. Jsou-li hlavní zájmy dlužníka soustředěny na území některého členského státu Evropské unie, dle čl. 3 odst. 2 Nařízení může být vedlejší řízení zahájeno také i v jiném členském státě, v němž má dlužník svou provozovnu.

Provozovna je dle čl. 2 písm. h) Nařízení „jakékoli provozní místo, kde dlužník vykonává nikoli přechodnou hospodářskou činnost za pomoci lidských a materiálních zdrojů“.

Vedlejší úpadkové řízení má dle čl. 19 Preambule Nařízení jednak důvod v ochraně místních zájmů a dále také v účinné a řádné správě dlužníkova majetku. Správa majetku pouze v případě, že by mohlo být vedeno jen jedno řízení a majetek dlužníka by byl v několika členských státech Evropské unie, by byla velmi obtížná.

Také dle čl. 20 Preambule Nařízení „hlavní úpadkové řízení a vedlejší řízení však mohou k účinnému zpeněžení celkového majetku přispět pouze v případě koordinace

[67] Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 2. 5. 2006, ve věci C 341/04.

všech současně probíhajících řízení. Základní podmínkou je nutnost úzké spolupráce různých správců podstaty, zejména při výměně dostatečného množství informací“.

Účinky vedlejšího řízení jsou omezeny jen na majetek, který se nachází na území členského státu, na kterém vedlejší řízení probíhá a toto řízení musí mít likvidační povahu, v našich podmínkách to znamená způsob řešení dlužníkova úpadku konkursem.

Z povahy věci a z Nařízení vyplývá, že vedlejší (sekundární) úpadkové řízení může být zahájeno, jen bylo-li již zahájeno hlavní (primární) úpadkové řízení. Vedlejší úpadkové řízení může být výjimečně zahájeno před zahájením hlavního úpadkového řízení dle čl. 3 odst. 4 Nařízení jen tehdy:

Pokud hlavní úpadkové řízení nemůže být zahájeno z důvodů stanovených právem členského státu, na jehož území jsou soustředěny hlavní zájmy dlužníka, nebo

zahájení vedlejšího úpadkového řízení navrhuje věřitel, který má bydliště, obvyklé místo pobytu nebo sídlo v členském státě, na jehož území se nachází dlužníkova provozovna, nebo jehož pohledávka vznikla na základě činnosti této provozovny.

6.2 Rozhodné právo – lex concursus

Nařízení ve svém článku 4 odst. 1 určuje, že rozhodným právem bude právo toho členského státu Evropské unie, na jehož základě bylo zahájeno hlavní nebo vedlejší úpadkové řízení, jde o pravidlo lex concursus. Nařízení tak nahrazuje v oblasti své působnosti pravidla kolizních norem jednotlivých členských států Evropské unie. V našich podmínkách je tak vyloučeno použití zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním[68].

Dle čl. 4 odstavec 2 Nařízení "Právo státu, který řízení zahájil, určuje podmínky pro zahájení tohoto řízení, jeho vedení a skončení. Určuje zejména:

a) proti kterým typům dlužníků může být úpadkové řízení zahájeno;

[68] Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, v platném znění.

b) majetek, který tvoří část majetkové podstaty, a způsob nakládání s majetkem, který dlužník nabyl po zahájení úpadkového řízení;

c) oprávnění dlužníka a správce podstaty;

d) podmínky, za kterých může dojít k započtení pohledávek;

e) účinky úpadkového řízení na probíhající smlouvy, jejichž smluvní stranou je dlužník;

f) účinky úpadkového řízení na řízení zahájená jednotlivými věřiteli, s výjimkou probíhajících soudních řízení;

g) pohledávky, které mají být přihlášeny proti dlužníkovu majetku a způsob nakládání s pohledávkami, které vznikly po zahájení úpadkového řízení;

h) pravidla pro přihlašování, prověřování a přiznávání pohledávek;

i) pravidla pro provedení rozvrhu výtěžku ze zpeněžení dlužníkova majetku, pořadí pohledávek a práv věřitelů, kteří byli částečně uspokojeni po zahájení úpadkového řízení na základě věcného práva nebo započtením pohledávek;

j) podmínky a účinky skončení úpadkového řízení, zejména vyrovnáním;

k) práva věřitelů po skončení úpadkového řízení;

l) kdo má nést náklady a výdaje vzniklé v úpadkovém řízení;

m) pravidla týkající se neplatnosti, odporovatelnosti nebo neúčinnosti právních úkonů poškozujících všechny věřitele“.

Jedná se o demonstrativní výčet okruhu právních vztahů, které se budou řídit právem určeným dle lex concursus.

Výjimky z určení rozhodného práva určeného dle lex concursus upravuje Nařízení v čl. 5 až čl. 15.

Pro vztahy k majetku dlužníka (majetkové podstatě), v oblasti působnosti Nařízení, bude ale zásadně platit, že bylo-li zahájeno úpadkové řízení v jednom členském státě

Evropské unie, vztahuje se na všechen majetek dlužníka, i když není na území tohoto členského státu.

Právním řádem státu, který řízení zahájil, se bude řídit rozsah vymezení majetkové podstaty, způsob nakládání s majetkovou podstatou a zpeněžení majetkové podstaty. Hlavní úpadkové řízení má tedy univerzální účinky. Výjimku ve vztahu k majetkové podstatě zejména tvoří:

a) výhrada vlastnictví upravená v čl. 7 Nařízení, a to za podmínky, že se věc nachází na území jiného členského státu Evropské unie, a dále

b) smlouvy týkající se nemovitostí upravené v čl. 8 Nařízení, kdy smlouvy přiznávající právo na nabytí nebo užívání nemovitostí se řídí výhradně právem členského státu, na jehož území se nemovitost nachází,

c) účinky na práva podléhající zápisu upravené v čl. 11 Nařízení, práva dlužníka k věcem (majetku), která podléhají zápisu do veřejného rejstříku, se řídí výhradně právem členského státu, pod jehož pravomoc rejstřík spadá.

V okamžiku kdy ale bude zahájeno v jiném členském státě další úpadkové řízení, tedy vedlejší úpadkové řízení, bude se vedlejší řízení řídit v souladu s čl. 28 Nařízení právem členského státu, na jehož území bylo zahájeno. Účinky se tedy omezují na majetek dlužníka nacházející se na území tohoto členského státu. Vedlejší úpadkové řízení má tedy teritoriální účinky.

V případě, že dojde ke konfliktu pravomocí, tedy k situaci, kdy budou probíhat dvě úpadková řízení v různých členských státech Evropské unie, bude platit, že hlavní úpadkové řízení je vedeno ve státě, kde bylo úpadkové řízení zahájeno první.

6.2.1 Uznávání úpadkového řízení

Rozhodnutí o zahájení hlavního úpadkového řízení, je uznáváno dle čl. 16 odst. 1 Nařízení ve všech ostatních členských státech Evropské unie v okamžiku, kdy nabude účinku ve státě, který řízení zahájil. Jedná se tedy o automatické uznání takového rozhodnutí, bez nutnosti jakýchkoli formálních úkonů či procedur a bude účinné ve všech státech Evropské unie. To bude platit i v případě, kdy úpadkové

řízení nemůže být v jiném členském státě Evropské unie proti dlužníku daného typu zahájeno.

Samozřejmě je nezbytné pro zdárný průběh úpadkového řízení s mezinárodním evropským prvkem, aby byla účinná i další rozhodnutí ve státech Evropské unie. Proto také Nařízení upravuje uznávání a vykonatelnost jiných rozhodnutí. Dle čl. 25 Nařízení budou také další rozhodnutí, která následují po rozhodnutí o zahájení úpadkového řízení, a která se týkají průběhu a skončení úpadkového řízení se rovněž uznávají bez dalších formálních náležitostí. V praxi a ve vztahu k majetkové podstatě to budou zejména rozhodnutí, která omezují nakládání s majetkovou podstatou.

Výjimku z pravidla automatické účinnosti upravuje tzv. výhrada veřejného pořádku upravená v čl. 16 Nařízení tak, že „kterýkoli členský stát může odmítnout uznat úpadkové řízení zahájené v jiném členském státě nebo výkon rozhodnutí učiněných v souvislosti s takovým řízením, pokud by byly účinky tohoto uznání nebo výkonu ve zjevném rozporu s veřejným pořádkem tohoto státu, zejména s jeho základními zásadami nebo s ústavními právy a svobodami jednotlivce“.

Vymezení pojmu „rozhodnutí o zahájení úpadkového řízení“ nemusí být tak snadné, jak by se mohlo zprvu zdát. Bylo již uvedeno, že insolvenční řízení se dle insolvenčního zákona zahajuje na návrh. O zahájení insolvenčního řízení insolvenční soud dle § 101 odst. 1 insolvenčního zákona vyrozumí vyhláškou, kterou zveřejní v insolvenčním rejstříku. Vyhláška o zahájení insolvenčního řízení není ale rozhodnutím o zahájení úpadkového řízení ve významu, jaký mu dává Nařízení.

Evropský soudní dvůr se výkladem pojmu „rozhodnutí o zahájení úpadkového řízení“ také již zabýval a v již zmíněném rozhodnutí ze dne 2. května 2006, ve věci C 341/04 se vyjádřil tak, že „podmínky a formální náležitosti vyžadované k zahájení úpadkového řízení spadají do vnitrostátního práva a do značné míry se stát od státu liší. V některých členských státech se řízení zahajuje velmi krátce po podání návrhu, přičemž nezbytná ověřování se provádějí později. V jiných členských státech je třeba před zahájením řízení učinit některá podstatná zjištění, která mohou vyžadovat

poměrně značný čas. V některých vnitrostátních úpravách může být řízení zahájeno „dočasně“ po dobu několika měsíců“[69].

Proto Evropský soudní dvůr vymezil a pojem „rozhodnutí o zahájení úpadkového řízení“ jako „rozhodnutí, které právní úprava členského státu, na jehož území se nachází soud, který jej vydal, označuje z formálního hlediska za rozhodnutí o zahájení řízení, nýbrž také rozhodnutí vydané na základě návrhu na zahájení řízení uvedeného v příloze A nařízení, vycházející z úpadku dlužníka, jestliže takové rozhodnutí zahrnuje zbavení dlužníka práva nakládat se svým majetkem a jmenování správce podstaty uvedeného v příloze C daného nařízení. Takové zbavení práva nakládat se svým majetkem znamená, že dlužník pozbude oprávnění vykonávat správu svého majetku. V takovém případě totiž nabyly účinku dva charakteristické následky úpadkového řízení, a sice jmenování správce podstaty uvedeného v příloze C a zbavení dlužníka práva nakládat se svým majetkem, a byly splněny veškeré prvky, které tvoří definici takového řízení upraveného v čl. 1 odst. 1 nařízení“.

Bude se tedy, ve smyslu výše uvedeného, jednat o takové rozhodnutí, které:

a) zbaví či omezí dlužníka oprávnění nakládat se svým majetkem (dispoziční oprávnění k majetkové podstatě) a

b) ustanoví do řízení správce podstaty (insolvenčního správce).

Tímto rozhodnutím bude v rámci insolvenčního zákona především rozhodnutí o úpadku dlužníka dle § 136 insolvenčního zákona.

6.2.2 Pravomoci správce podstaty – insolvenčního správce

Správce podstaty vymezuje Nařízení ve svém čl. 2 písm. b) jako „osobu nebo subjekt, jejichž funkcí je spravovat nebo prodat majetek, který byl dlužníkovi zabaven, nebo dohlížet na správu jeho záležitostí“. V rámci insolvenčního zákona je tímto subjektem insolvenční správce.

Správce podstaty ustanovený v hlavním úpadkovém řízení dle čl. 18 odst. 1 Nařízení „může vykonávat veškeré pravomoci, které mu jsou svěřeny podle práva státu, který

[69] Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 2. 5. 2006, ve věci C 341/04.

řízení zahájil, v jiném členském státě, dokud v tomto státě není zahájeno jiné úpadkové řízení nebo učiněno ochranné opatření bránící jejich výkonu na základě návrhu na zahájení úpadkového řízení v tomto státě. S výhradou článků 5 (věcná práva třetích osob) a 7 (výhrada vlastnictví) může správce podstaty zejména přemístit majetek dlužníka z území členského státu, ve kterém se nachází“.

Insolvenční správce tedy může, mimo výjimek uvedených v čl. 5 a 7 Nařízení, přesunout dlužníkův majetek z členského státu Evropské unie, na jehož území se nachází na území státu, kde probíhá hlavní úpadkové řízení.

Správce podstaty ustanovený ve vedlejším úpadkovém řízení dle čl. 18 odst. 2 Nařízení „může v jiném členském státě soudní nebo mimosoudní cestou žádat, aby byl po zahájení úpadkového řízení movitý majetek přemístěn z území členského státu, který řízení zahájil, na území jiného státu. Může také v zájmu věřitelů podávat žaloby na neplatnost právního úkonu“.

Dále správce podstaty ať byl ustanoven v hlavním či vedlejším úpadkovém řízení dle čl. 18 odst. 3 Nařízení „při výkonu svých pravomocí musí správce podstaty jednat v souladu s právem členského státu, na jehož území zamýšlí jednat, zejména pokud jde o zpeněžení majetkové podstaty. Tyto pravomoci nesmějí zahrnovat donucovací opatření nebo právo rozhodovat v soudních řízeních nebo sporech“.

Nařízení upravuje také ochranné opatření k majetku dlužníka. Dle čl. 38 Nařízení pokud ustanoví soud příslušný k zahájení hlavního úpadkového řízení (rozhodnutí o zahájení úpadkového řízení nebylo dosud vydáno) dočasného správce k zajištění ochrany majetku dlužníka (předběžný správce), je tento správce oprávněn požadovat jakákoli opatření k zajištění a ochraně jakéhokoli majetku dlužníka nacházejícího se na území jiného členského státu (předběžné opatření).

Aby správce mohl činit výše uvedené úkony, musí své postavení prokázat. K tomu správce podstaty dle čl. 19 Nařízení bude muset předložit ověřenou kopii originálu rozhodnutí o jeho jmenování či jiné osvědčení vydané příslušným soudem či orgánem. Může být také vyžadován překlad do úředního jazyka nebo do jednoho z úředních jazyků členského státu Evropské unie, ale žádné ověření nebo jiné formální náležitosti by neměli být vyžadovány. Dle § 428 insolvenčního zákona „Insolvenční správce ustanovený do funkce rozhodnutím příslušného soudu některého z členských

států Evropské unie s výjimkou Dánska se na území České republiky prokazuje úředně ověřenou kopií rozhodnutí o svém ustanovení; je-li o to požádán, je povinen předložit úředně ověřený překlad této kopie do českého jazyka“.

Insolvenční zákon tedy, nad rámec Nařízení, určuje, že na požádání musí správce podstaty předložit úředně ověřený překlad. Dle mého názoru tedy správce podstaty nemusí předkládat úředně ověřený překlad, ale bude-li o to požádán, v zájmu rychlosti úpadkového řízení tak pravděpodobně učiní.

6.2.3 Informování věřitelů a přihlašování jejich pohledávek

Nařízení také upravuje ve svém čl. 39 právo věřitelů, kteří mají své obvyklé místo pobytu, bydliště nebo sídlo v jiném členském státě Evropské unie než ve státě Evropské unie, který zahájil řízení, přihlásit si své pohledávky do tohoto úpadkového řízení.

K tomu Nařízení v čl. 40 stanovuje povinnost soudu nebo správce podstaty informovat výše uvedené známé věřitele o zahájení úpadkového řízení. Ti tak učiní individuálním oznámením, které musí zejména obsahovat lhůty k přihlášení pohledávek, sankce za nedodržení těchto lhůt, subjekt nebo orgán, u kterého se přihlašují pohledávky a jiná stanovená opatření. Toto oznámení musí rovněž informovat o tom, zda věřitelé, jejichž pohledávky jsou přednostní nebo zajištěné věcným právem, musí své pohledávky přihlásit.

V rámci insolvenčního zákona je povinnost informovat známé věřitele dle § 430 odst. 1 uložena insolvenčnímu soudu. Tuto povinnost insolvenční soud splní tím, že známým věřitelům kteří mají své obvyklé místo pobytu, bydliště nebo sídlo v některém z členských států Evropské unie (s výjimkou Dánska) zvlášť doručí:

a) rozhodnutí, kterým se oznamuje zahájení insolvenčního řízení,

b) rozhodnutí o úpadku nebo jeho zkrácené znění a

c) výzvu k podávání přihlášek pohledávek.

V praxi bývá nejčastěji problém s tím, že insolvenční soud může v zásadě získat informace o dlužníkových věřitelích, kteří mají své obvyklé místo pobytu, bydliště nebo sídlo v některém z členských států Evropské unie jen:

a) ze seznamu věřitelů, který předkládá insolvenčnímu soudu dlužník a často tak neučiní nebo

b) ze zprávy insolvenčního správce na základě přezkoumání účetnictví dlužníka, které není také mnohdy dlužníkem insolvenčnímu správci předáno.

Proto se může často stát, a často také stává, že věřitelé dlužníka, kteří mají své obvyklé místo pobytu, bydliště nebo sídlo v některém z členských států Evropské unie nejsou pro insolvenční soud známými věřiteli a insolvenční soud je o insolvenčním řízení neinformuje.

7 ÚVAHY DE LEGE FERENDA

Doposud jsme se zabývali problematikou majetkové podstaty z hlediska platné a účinné právní úpravy obsažené v insolvenčním zákoně. Nyní považuji za vhodné alespoň krátké zamyšlení nad tím, jaká by měla být právní úprava této problematiky do budoucna.

Předně je třeba říci, že s rokem 2014 by měl nabýt účinnosti **nový občanský zákoník** a také **tzv. revizní novela insolvenčního zákona**.

Ve vztahu na nový občanský zákoník bych chtěl upozornit na dvě výrazné změny, resp. pojmy, které dozajista budou mít vliv na vymezení matkové podstaty dlužníka v rámci insolvenčního řízení. Jednou z těchto změn je nové – široké pojetí a chápání věci a dalším pojmem je obvyklé vybavení rodinné domácnosti.

První změnou je nové pojetí chápání věci. „Jedním ze základních stavebních kamenů věcných práv je definování pojmu věci v právním smyslu. Vymezení věci je záležitostí nesmírně obtížnou.

Evropské občanské zákoníky se vydávají jednou ze dvou možných cest: Buď jako věci označují pouze hmotné předměty (např. Německo či Polsko), nebo tuto množinu rozšiřují rovněž o nehmotné předměty, resp. práva (např. Rakousko, Francie atd.).

Náš současný občanský zákoník výslovnou definici věci nemá, nicméně právní teorie pod tímto termínem rozumí hmotné předměty, které jsou ovladatelné a slouží potřebám lidí.

Skutečnost, že nehmotné věci (např. patent či zaknihovaná akcie) nejsou fyzicky ovladatelným předmětem, nebrání tomu, aby někomu patřily, aby s nimi nakládal jako vlastník, tzn., aby je užíval, bránil se zásahům ze strany třetích osob, nebo aby je na někoho dalšího převedl.

Majitel (vlastník) pohledávky může svou pohledávku užívat, požívat její užitky (úroky), může ji zatížit zástavním právem nebo převést na jiného. Jeho postavení se tudíž příliš neliší od postavení vlastníka hmotné věci (např. motorového vozidla).

Každé z obou pojetí má jisté výhody a rovněž nevýhody. Tvůrci nového občanského zákoníku se však rozhodli stávající přístup opustit a vrátit se k rakouskému (a u nás dříve platnému) širokému pojetí věci v právním smyslu.

Ustanovení § 489 NOZ výslovně stanoví (ve spojení s § 979 NOZ), že vedle věcí ve smyslu hmotných předmětů, lze vlastnit či mít jiné věcné právo i k věci nehmotné či právu, jehož povaha to připouští (práva, která lze trvale či opětovně vykonávat).

Široké pojetí věci však napraví současný neúnosný stav, podle něhož se předměty občanskoprávních vztahů rozlišují na věci, práva a jiné majetkové hodnoty. Kromě uvedené tripartice jsou ve zvláštní kategorii – ač k tomu není žádný rozumný teoretický ani praktický důvod – vyčleněny byty a nebytové prostory.

Široká koncepce umožňuje použít ustanovení o věcech v právním smyslu rovněž na takové nehmotné statky, jako jsou např. energie, objekty průmyslového a duševního vlastnictví (patenty či ochranné známky), nebo řada investičních nástrojů bez hmotné podstaty.“[70]

Osobně nesdílím názor, že současné pojetí věci je neúnosná. Domnívám se, že takto široké pojetí věci se bude muset zažít a usadit. Nicméně pro potřeby insolvenčního řízení a vymezení majetkové podstaty je to významná změna.

Druhou významnou změnou ve vztahu k majetkové podstatě bude vytvoření nového právního institutu – obvyklé vybavení rodinné domácnosti. Tento institut bude chránit existenci rodinného majetku. Obvyklé vybavení rodinné domácnosti bude tvořit soubor movitých věcí, které slouží běžně nezbytným životním potřebám rodiny a jejích členů, přitom nebude rozhodné, zda jednotlivé věci náleží oběma manželům nebo výlučně jednomu z nich. Nebudou se tedy zkoumat vlastnické vztahy ale funkce majetku

Tento institut významně ovlivní potřebu zabývat se majetkem ve společném jmění manželů, resp. tato potřeba v podstatě zanikne tam, kde žádný jiný majetek, než ten v obvyklém vybavení rodinné domácnosti, nebude. Tento institut ovlivní zejména společné oddlužení manželů.

[70] Nový občanský zákoník. [cit. 10. října 2013] Dostupné na WWW: http://obcanskyzakonik.justice.cz/vecna-prava/konkretni-zmeny/zmena-chapani-pojmu-veci/

Další významnou událostí bude, že od 1. ledna 2014 by měla nastat účinnost tzv. revizní novely insolvenčního zákona. Cílem této revizní novely je komplexně reagovat na dosavadní aplikační zkušenosti s insolvenční zákonem, ale také sjednotit terminologii s novým občanským zákoníkem.

Ve vztahu k majetkové podstatě tak jak se jí zabývá tato práce, se jedná o změny v detailu, které spíše upřesňují ustálenou judikaturu a výklad. Jedná se zejména o zákonná upřesnění pravidel týkající správy majetku, který slouží k zajištění pohledávky tak, že primárně bude moci udělovat pokyny týkající se toto majetku zajištěný věřitel. Jedná se vlastně o zapracování konstantní judikatury, aby nedocházelo ke zbytečným rozporům mezi zajištěným věřitelem a ostatními věřiteli, resp. s věřitelským orgánem. Tato úprava je konkretizací zásady rovnosti věřitelů.

Datum 1. ledna 2014 je z hlediska našeho právního řádu významným datem, ale ve vztahu k tématu této práce se jedná jen o dílčí změny, které zásadně nic nezmění na její aktuálnosti.

8 ZÁVĚR

Tato práce se zabývá a je zaměřena na vymezení základního pojmu insolvenčního zákona, a to pojmu majetková podstata. V úvodu této práce je rovněž vymezen cíl, který směřuje k zodpovězení otázky „Jaké konkrétní problémy existují při zjišťování majetkové podstaty“.

Aby tato otázka mohla být řádně zodpovězena, bylo potřeba nejprve otázku problematiky majetkové podstaty zasadit do rámce právní úpravy, kterou tvoří zejména insolvenční zákon s relativně krátkou účinností. Dále byly popsány a vymezeny instituty insolvenčního zákona, tak, aby bylo možné získat celkový přehled o problematice související s majetkovou podstatou dlužníka. Podklady pro posuzování a popis právní úpravy byly zejména čerpány z konkrétních ustanovení insolvenčního zákona, důvodové zprávy k insolvenčnímu zákonu, zákona o konkursu a vyrovnání, odborné literatury, rozhodnutí soudů, ale také na základě praktických zkušeností a poznatků, získaných u Městského soudu v Praze, kde jsem zaměstnán jako asistent soudce v insolvenčním oddělení.

V první řadě bych rád ocenil úpravu majetkové podstaty v insolvenčním zákoně, která je oproti úpravě v zákoně o konkursu a vyrovnání přehlednější a ucelenější. Insolvenční zákon se samostatně a obecně věnuje problematice majetkové podstaty v části první hlavě šesté.

Dle mého názoru, majetková podstata dlužníka je insolvenčním zákonem, co do rozsahu, vymezena v celku dobře. Rozsah majetkové podstaty, tj. co do majetkové podstaty má náležet, určuje demonstrativním výčtem zejména ustanovení § 206 insolvenčního zákona. Problematika určení rozsahu majetkové podstaty tj. zařadit konkrétní majetek do majetkové podstaty nezpůsobuje v praxi téměř žádné komplikace. Nicméně velkým problémem současné právní úpravy zj. ve vztahu k výkonu funkce insolvenčního správce, činí dohledání konkrétního majetku dlužníka, který tvoří majetkovou podstatu, resp. zjišťování majetkové podstaty.

V návaznosti na výše uvedenou problematiku zjišťování majetkové podstaty dlužníka má insolvenční soud zákonné oprávnění dle ustanovení § 128 odst. 3 insolvenčního zákona vyžadovat po dlužníku seznam majetku, seznam závazků a seznam zaměstnanců s náležitostmi dle § 104 insolvenčního zákona. V tomto případě

zastávám názor plynoucí z mých praktických zkušeností z aplikační praxe, že insolvenční soud by toto zákonné oprávnění měl využívat zásadně ve všech případech, do jisté míry automaticky, neboť svým včasným zahájením zjišťování věcného rámce tj. rozsahu majetkové podstaty může napomoci insolvenčnímu správci při jeho dalším zjišťování majetkové podstaty dlužníka. Nic nebrání tomu, aby tyto seznamy byly v insolvenčním rejstříku anonymizovány, případně aby dlužník doložil svůj majetek bez zákonných náležitostí.

Dle mého názoru, hlavní podmínkou pro zjišťování majetkové podstaty je řádná součinnost dlužníka a zkušenosti insolvenčního správce s jejím zjišťováním. Dále si myslím, že na majetkovou podstatu, resp. na její snižování má vliv nepřiměřené dlouhé vedení insolvenčního řízení a také například možnost započtení.

S trochou nadsázky lze tvrdit, že insolvenční úprava je vybudována na představě slušných, poctivých, ale nešťastných dlužníků, možná trochu i smolařů, kteří chtějí svou situaci aktivně řešit a vyřešit ke spokojenosti své a zejména svých věřitelů, za určité pomoci insolvenčního soudu a insolvenčního správce.

Výše popsaní dlužníci zajisté existují, zejména v rámci oddlužení pak značně převládají. Typickým dlužníkem v oddlužení je fyzická osoba s množstvím spotřebitelských úvěrů, které není schopna řádně splácet a dostává se tak pod velký tlak věřitelů. Hlavním zájmem těchto dlužníků je vyřešit nastalou úpadkovou situaci. Předpokladem úspěšného řešení této situace je naplnění požadavků insolvenčního zákona, na konci insolvenčního řízení mohou pak dlužníci být zbaveni dluhů a znovu se mohou zapojit do běžného života. I když i v rámci oddlužení se najde řada případů a pokusů ze strany dlužníků, jak snížit uspokojení věřitelů z majetkové podstaty. Především se jedná o dlužníkem uměle vytvořené závazky, tím fakticky dojde k nižšímu uspokojení skutečných věřitelů dlužníka. V těchto případech dlužník spolupracuje a poskytuje insolvenčnímu správci součinnost dle insolvenčního zákona, avšak s nekalými úmysly. Tyto nekalé praktiky při zjišťování majetkové podstaty dlužníka jsou zpravidla insolvenčním správcem rozpoznány a následně takovou přihlášku pohledávky insolvenční správce popře.

V rámci konkursu je situace o poznání složitější a náročnější, neboť typickým dlužníkem je zde právnická osoba, která ukončením konkursu obvykle zaniká.

Z tohoto důvodu se hovoří o likvidační formě řešení úpadku. Dlužník, resp. osoby jednající za takového dlužníka vědí, že nemají co ztratit. V rámci konkursu již nemají dispoziční oprávnění a s lehkým srdcem všechny problémy nechávají na insolvenčním správci. Tyto osoby často nespolupracují, neposkytují potřebnou součinnost a insolvenční správce musí sám majetek náležející do majetkové podstaty složitě zjišťovat a dohledávat. Tato zjišťovací činnost je velmi časově náročná a bez potřebných dokumentů vysoce neefektivní. Insolvenční správce je tak při zjišťování majetkové podstaty v podstatě pouze odkázán na databáze a rejstříky, kde by mohl být majetek evidován a dále pak na zjišťování bankovních účtů dlužníka.

Domnívám se, že činnost insolvenčního správce při zjišťování majetkové podstaty je jednou ze zásadních a nejnáročnějších činností v rámci insolvenčního řízení, vedoucí k řádnému naplnění jeho účelu a klade na osobu insolvenčního správce značné nároky.

V současné době jsme také v situaci, kdy se insolvenční správci rekrutují z mladých právníků a ekonomů s tím, že praktické zkušenosti při dohledávání dlužníkova majetku teprve získávají a zkušení konkursní správci většinou nechtějí absolvovat náročné přezkoušení a raději tuto činnost přestávají vykonávat. S ohledem na tuto situaci, pak jejich praktické zkušenosti a dovednosti nejsou předány v dostatečném rozsahu jejich mladším kolegům. A proto v této souvislosti nedochází ke kontinuitě mezi aplikací zákona o konkursu a vyrovnání a insolvenčním zákonem. Bude tedy ještě nějakou dobu trvat, než noví insolvenční správci získají praktické zkušenosti a dovednosti se zjišťováním majetkové podstaty.

V souvislosti s novým občanským zákoníkem je zajímavé sledovat, jak se vyvíjí a dotváří insolvenční zákon na základě judikatury. Obdobný proces lze s jistotou očekávat také u nového občanského zákoníku, i když v nesrovnatelně větší míře.

Insolvenční zákon, jak již bylo také uvedeno, je inspirován zejména americkou právní úpravou, mimochodem, proto také tolik formulářů. K 31. březnu 2011 přibyl další formulář, a to v souvislosti s nálezem Ústavního soudu ze dne 13. 7. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 14/10, který uvádí, že: „Základním účelem úpadkového práva upraveného insolvenčním zákonem, je řešení majetkových vztahů dlužníka, který je v úpadku, a uspokojení pohledávek věřitelů z jedné majetkové podstaty dlužníka. Rozhodnutí

insolvenčního správce o tom, že přihlášenou pohledávku uznává nebo popírá (příp. v jakém rozsahu), určuje závazně právo věřitele na jeho poměrné uspokojení v rámci insolvenčního řízení (včetně všech dalších důsledků spojených s výsledkem přezkumu), a současně se závazně rozhoduje o právu všech ostatních věřitelů na jejich poměrné uspokojení. Nesprávné přihlášení, resp. uznání (nepopření) insolvenčním správcem té které pohledávky (její pravosti, výše, pořadí) jednoho věřitele může mít proto za důsledek (mimo jiné) uspokojení pohledávky druhého věřitele v menší míře, než by tomu bylo za předpokladu správného zjištění předmětné pohledávky, může tedy důsledně vzato značit dotčení majetkových práv věřitele.

Ustanovení § 192 odst. 1 insolvenčního zákona vylučuje možnost jednoho věřitele zpochybnit pohledávky jiných věřitelů, a to prostřednictvím jakéhokoli procesního prostředku.

Má-li každý dle čl. 36 odst. 1 Listiny právo domáhat se ochrany svých práv u soudu či jiného orgánu, přičemž podmínky a pravidla realizace tohoto práva stanoví zákon, pak takový zákon, vydaný na základě ústavního zmocnění, nemůže nárok každého domáhat se ochrany svých práv u soudu či jiného orgánu v té které situaci zcela negovat, a tím tedy ústavně zaručené základní právo popřít. Článkem 36 odst. 1 Listiny je každému ústavně garantována možnost domáhat se ochrany svého práva u soudu či jiného orgánu pro všechny situace.

Zákonodárce tím, že v § 192 odst. 1 insolvenčního zákona omezil, dokonce anulovat právo věřitele domáhat se ochrany svých práv u soudu či jiného orgánu, základní právo dle čl. 36 odst. 1 Listiny v těchto případech popřel.“[71]

Na tento nález Ústavního soudu existují z řad odborné veřejnosti názory souhlasné: „Ústavní soud svým derogačním zásahem v rámci nálezu sp. zn. Pl. ÚS 14/10 otevřel cestu k nápravě českého insolvenčního procesu.“[72]

Avšak z řad odborné veřejnosti je slyšet i nesouhlas s tímto nálezem: „Tvorba insolvenčního zákona byla ovlivněna mnoha faktory a sledovala celou řadu cílů.

[71] Nález Ústavního soudu ze dne 13. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 14/10.
[72] Blíže Jasenský, M. Odepření popěrného práva insolvenčním věřitelům je protiústavní. Bulletin advokacie. 2010, č. 9, s. 42.

Byla vedena také snahou o zrychlení insolventního řízení a jeho odblokování od množství incidenčních sporů. Jedním ze zvolených nástrojů bylo zrušení práva věřitele popírat pohledávky jiného věřitele, a to mj. i proto, že není důvodu, aby soukromý věřitel niveloval práva jiného soukromého věřitele. Tento zákonný předpoklad se však nesetkal s pochopením Ústavního soudu ČR, který bez hlubší argumentace a podle mého bez skutečného pochopení principů insolvenčního práva toto shledal neústavním…“[73]

Podstatné však je, že na tento nález Ústavního soudu reagovala novela insolvenčního zákona, která zavedla popěrné právo věřitelů, které bude uplatněno právě na předepsaném formuláři. V souvislosti s tímto krokem nebude jistě dlouho trvat a nějaký věřitel bude namítat, že nemá právo podat odpůrčí žalobu tak, jak mu to dříve umožňoval zákon o konkursu a vyrovnání. A bude zajímavé sledovat, jak se k tomuto problému postaví Ústavní soud.

Osobně se domnívám, že výše uvedený nález Ústavního soudu a na něj reagující novela insolvenčního zákona budou mít skutečně za následek prodloužení insolvenčního řízení, tím ale také zvýšení nákladů a to zejména ve vztahu na správu a udržování majetkové podstaty. Bude-li chtít navíc některý věřitel tzv. blokovat či mařit insolvenční řízení, bude mít k tomu nyní zákonný nástroj.

Jako další problém týkající se majetkové podstaty spatřuji v možnosti započtení pohledávek věřitelů vůči dlužníku v průběhu insolvenčního řízení. Vycházím-li z účelu insolvenčního řízení, tedy zásadně poměrnému uspokojení věřitelů, pokládám započtení pohledávek mezi věřitelem a dlužníkem v rámci insolvenčního řízení za výjimku, která jde přímo proti základnímu účelu insolvenčního zákona a ve svém důsledku vyvádí majetek z majetkové podstaty dlužníka. Dle mého názoru zákon o konkursu a vyrovnání zcela správně striktně zakázal započtení v průběhu konkursního řízení.

„Započtení vede k zániku pohledávky, který nemůže zásadně druhá strana ovlivnit. Tento předpoklad však narušuje podstatu insolvenčního práva coby kolektivního řešení dluhů, protože dochází na jedné straně k jednostrannému odčerpání hotovosti z podniku a na straně druhé k popření jednoho z účinků insolvenčního řízení, totiž

[73] Blíže Havel, B. Novela insolventního zákona ve věci popírání pohledávek. Právní rozhledy. 2010, č. 21, s. II.

možnosti uplatnit pohledávku za dlužníkem jen přihláškou [§ 109 odst. 1 písm. a) InsZ]; i proto bylo započtení za účinnosti KV zakázáno. Insolvenční zákon je však také (a zejména) ovládán zásadou ochrany dobré víry věřitele [§ 5 písm. c) InsZ] a ten, kdo v předinsolvenční minulosti nabyl nějakého postavení, má být zásadně chráněn. Současně insolvenční zákon odlišil fázi řízení o úpadku a fázi řízení o způsobu jeho řešení, čímž současně odlišil různé zájmy, které je nutno v těchto odlišných situacích brát v úvahu. Zatímco v první fázi řízení se zjišťuje úpadek a není důvod věřitele v možnostech započítávání zásadně omezovat, ve druhé fázi řízení již záleží, jaký byl zvolen způsob řešení úpadku a podle toho lze s možným započtením nakládat.“[74]

Na základě výše uvedeného a praktických zkušeností mám za to, že by právní úprava insolvenčního zákona ve vztahu k úpravě majetkové podstatě dlužníka měla de lege ferenda směřovat k výrazně tvrdší právní úpravě donucovacích institutů k poskytnutí součinnosti dlužníka při zjišťování majetkové podstaty a následné hojné aplikaci těchto institutů.

Výše uvedený nález ústavního soudu[75] zmíním ještě také jako určité osvědčení toho, že insolvenční řízení upravené insolvenčním zákonem se teprve vyvíjí a právní úprava se ještě nestačila náležitě usadit.

Snad se tedy najde také i efektivní nástroj, jak dlužníky přimět k řádné součinnosti ve spojitosti se zjišťováním majetkové podstaty. Možná se to zdá jako přehnané, ale snad by mohlo být v krajním případě, při jasně stanovených zákonných podmínkách, přistoupeno i k nějaké formě dlužnické vazby, kde by mohli dlužníci v klidu třeba měsíc přemýšlet o tom, kam se zatoulala účetní dokumentace či kde je zaparkován drahý automobil známé značky, tak jak je tento postup upraven například v holandském úpadkovém právu. Dle mého názoru řádný hospodář musí skutečně mít k dispozici účetní dokumentaci, vědět kde se nachází jeho majetek a musí být schopen tyto informace v rámci insolvenčního řízení náležitě předat.

[74] Havel, B. Předpoklady (jednostranného) započtení nejen podle insolvenčního zákona. iPrávník [online]. 2010 [cit. 12. října 2013]. Dostupné na WWW: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/obchodni-pravo/pd_11/art_7579/detail.aspx

[75] Nález Ústavního soudu ze dne 13. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 14/10.

Dále se domnívám, že by do budoucna mělo dojít k absolutnímu zákazu započtení pohledávek dlužníka a věřitele v rámci insolvenčního řízení po rozhodnutí o úpadku. Také se domnívám, že by tento institut měl být zásadně zakázán i v řízení před rozhodnutím o úpadku. Přeci jen se jedná, dle mého názoru, o určité akceptovatelné riziko neplnění závazku, zejména mezi podnikateli. Toto riziko, že dlužník nesplní svůj závazek, přeci vždy v právních vztazích bude existovat, a to bez ohledu na zahájení insolvenčního řízení, resp. úpadek dlužníka. Už se zahájením insolvenčního řízení by tedy mělo být zakázáno započtení a to za účelem ochrany majetkové podstaty. Výjimku si dovedu představit u ponechání možnosti státu, resp. jeho orgánů, započíst si pohledávku za dlužníkem a to kdykoli v průběhu insolvenčního řízení.

Mám za to, že nález Ústavního soudu ze dne 13. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 14/10 může mít nepříznivý vliv na délku insolvenčního řízení. Domnívám se, že pokud bude docházet ke změnám v pojetí insolvenčního řízení, měly být tyto změny vést k tomu, aby bylo insolvenční řízení co možná nejrychleji ukončeno. Samotné pojetí insolvenčního řízení totiž již samo osobě je velkým, státem schváleným, zásahem do práv věřitelů, když v podstatě věřitelům vnucuje kolektivní vymáhání jejich pohledávek za dlužníkem, místo možnosti individuálního vymáhání. Proto bychom se skutečně měli v prvé řadě více zabývat rychlostí a efektivností insolvenčního řízení, než poměrem omezení práv jednotlivých účastníků řízení.

Nicméně, základní problém při zjišťování majetkové podstaty spatřuji v jednání samotného dlužníka. Hlavní vliv na úplné zjištění majetkové podstaty má totiž řádná součinnost dlužníka s insolvenčním soudem a insolvenčním správcem. Bez řádné součinnosti dlužníka nemá insolvenční správce reálnou šanci zjistit majetek, který náleží do majetkové podstaty. Ve vztahu k problematice zjištění majetkové podstaty dlužníka, tedy klíčové otázce této práce, je skutečně nezbytné, aby dlužník poskytoval řádnou součinnost.

Závěrem lze shrnout, že současná právní úprava je vůči dlužníku, který neplní své povinnosti, nepřiměřeně shovívavá. Proto se domnívám, že by úpadkové právo mělo více motivovat dlužníka, aby sám podal včas insolvenční návrh, dobrovolně předal veškerou účetní dokumentaci a v průběhu insolvenčního řízení poskytoval řádnou součinnost. Zásadně by proto nemělo docházet k situacím, kdy dlužník podá

insolvenční návrh s tvrzením, že nemá žádný majetek a nemá žádné peníze na zaplacení zálohy na náklady insolvenčního řízení, to již se skutečně jedná o pozdě podaný insolvenční návrh a právní úprava by měla tyto situace svými pravidly eliminovat. Proto v případě, že dlužník řádnou součinnost neposkytuje, musí přijít na řadu důsledně vymáhaná opatření, například v podobě zákazu další podnikatelské činnosti dlužníka či osob, které za dlužníka jednají, a také jejich osobní majetková odpovědnost. V krajním případně by mělo dojít i k uplatnění trestněprávní odpovědnost dlužníka.

S ohledem na výše učiněné poznatky se domnívám, že pro úplné zjištění majetkové podstaty a naplnění smyslu insolvenčního řízení je naprosto nezbytná řádná součinnost dlužníka a aktivní a odborné jednání insolvenčního správce, jinak by totiž insolvenční řízení začalo postrádat smyslu.

9 RESUMÉ

This thesis mainly discusses about the assets (insolvency assets) in insolvency proceedings under the Insolvency Act of 2006.

In the Czech Republic there are two legally different types of insolvency proceedings in existence. It means that two different laws are effective.

The first type of proceedings follows the older Act on Bankruptcy and Composition. Petitions according to this act were accepted and registered by courts until 31st December 2007, but it is logical that many proceedings are still pending.

The other type of proceedings in the Czech Republic is that regulated by new Insolvency Act of 2006 which became effective on 1st January 2008. Petitions under the new act started to be filed after 1st January 2008.

The new Insolvency Act has established a new branch of law – insolvency law whose main purpose is to provide comprehensive regulation of insolvency and to reflect on European insolvency law and the global economic environment.

An exclusive jurisdiction over the insolvency proceedings is vested in the regional court of the region where the debtor`s registered office or residence is located.

The Insolvency Act 2006 governs integrated insolvency proceedings, it means that at the first stage the existence of insolvency of a particular debtor is examined and if all statutory requirements have been met the court issues the decision on insolvency. Then the second decision is issued which determines the manner of solution of insolvency, and this decision may not be issued later than within three months after the first insolvency decision.

The debtor´s situation may be solved in three different ways: traditional bankruptcy, reorganization and discharge.

The main topic of this thesis is the assets, but the first chapters of this thesis are also interested mainly in two important terms, Insolvency register and Insolvency administrator.

Communication between the court and parties to insolvency proceedings is public through the electronic Internet application called the Insolvency Register. Decisions

of courts and all filings by parties are posted there as well. It means that insolvency proceedings in the Czech Republic are maintained both electronically through the internet and in a traditional paper form. The Insolvency Register is used also for the purposes of service of documents.

In terms of this thesis is particularly important that the insolvency register is available for inspection essential documents such as a list of debtor's assets, including his claims, stating his debtors and inventory of the debtor's assets.

Insolvency administrator is a key figure in the insolvency proceeding in terms of identifying the debtor's assets.

As already mentioned, the main focus of this thesis is given to the debtor's assets. The third chapter of this thesis deals with the concept and scope of the assets. The assets under the Insolvency Act are mainly funds, movable, immovable and other rights and other assets if they have appreciable value of money. The assets held for satisfy the debtor's creditors. An important task of the insolvency administrator is determination of the assets. Determination of the estate since it ensures the insolvency administrator. The starting point for determining the assets is a list of assets which the debtor is obliged to submit the proposal together with the bankruptcy or insolvency by the court decision. The debtor is also obliged to provide the insolvency administrator of the estate in determining the all-round cooperation and follow the instructions of the insolvency administrator. The debtor unfortunately often do not provide all-round cooperation, in this cases, insolvency law do not have many possibilities how to force the debtor to cooperate. List of the assets is a charter, which entered into property belonging to the estate. Once the entry in the list, it can be registered to dispose of property values only in the manner provided by the Insolvency Act. Censuses are conducted consistently and complements insolvency administrator during the insolvency proceedings, according to the instructions of the insolvency court and with the concurrence of the creditors' committee.

The fourth part of this thesis is focused on the management of the estate of a disposition authorization for property essentially in relation to different ways of resolving the debtor's bankruptcy. This chapter also deals with the administration of the estate. The next important function of the insolvency administrator is also the administration of the estate. It is an activity that aims to prevent impairment of

assets. Primary responsibilities insolvency administrator is to deal with the assets of the due diligence. This chapter also deals with the definition of who is entitled to dispose with assets in the course of insolvency proceedings, if it is still a debtor or the insolvency administrator. In the course of the insolvency proceedings, the debtor as the owner of the property belonging to the assets in its dispositional authority on this property is limited. Range restrictions vary according to the stage of insolvency proceedings, the course, according to the method of resolving insolvency and property assets belonging to the assets.

The fifth chapter is devoted to invalidity and unenforceability of legal acts. It is protective and punitive measures are intended to prevent reduction in the estate of the debtor.

The sixth chapter is devoted to the international element in the insolvency proceedings. Insolvency proceedings will certainly be in the future also increasingly important international aspects, therefore, this thesis also deals with insolvency proceedings in particular with the European international element. For insolvency proceedings with European international element is adjusted scope, international jurisdiction, applicable law and the mutual recognition of judgments contained in Council Regulation (EC) No 1346/2000 of 29 May 2000 on insolvency proceedings (hereinafter referred to as the Regulations), which for the Member States of the European Union (except Denmark) directly binding.

The seventh chapter deals with considerations de lege ferenda with regard to the new Civil Code and the revision amendment to the Insolvency Act.

The conclusion focuses on the evaluation of the Czech legal framework. This thesis compares the original Act on Bankruptcy and Composition with the new Insolvency Act. The most important and most challenging activities insolvency administrator is factual findings assets. Legislation should more encourage the debtor to provide cooperation in insolvency proceedings.

The insolvency law should more motivate the debtor to an insolvency petition filed on time, gave all accounting documents and tell everything about the assets. Otherwise must follows the criminal liability of the debtor.

10 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

10.1 Monografie:

BĚLOHLÁVEK, A. J Evropské a mezinárodní insolvenční právo : komentář. 1. vyd. Praha : C.H. Beck, 2007. s.1550. ISBN 978-80-7179-591-9

JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. 1. vyd. Praha : Leges, 2009. s. 896. ISBN 978-80-87212-24-0

Knapp, V., Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné 1, 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 524, ISBN 80-7357-127-7

RICHTER, T. Insolvenční právo. 1. vyd. Praha : ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 472. ISBN 978-80-7357-329-4

ŠKÁROVÁ, M. a kol. Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou. 4. aktualizované vyd. Praha : Linde Praha, 2009, s. 1263. ISBN 978-80-7201-769-0

WINTEROVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní. 5. aktualizované vyd. Praha : Linde Praha, s. 743. ISBN 978-80-7201-726-3

ZELENKA, J. a kol. Insolvenční zákon : (zák. č. 182/2006 Sb.) s komentářem, důvodovou zprávou a nařízením Rady ES 1346/2000. 1. vyd. Praha : Linde Praha, 2007, s. 867. ISBN 978-80-7201-657-0

Štenglová, I. a kol. Obchodní zákoník : komentář. 12. vyd. Praha : C.H.Beck. 2009, s 1375. ISBN 978-80-7400-055-3

10.2 Důvodová zpráva k insolvenčnímu zákonu

Důvodová zpráva k návrhu zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), PSP, 2005, tisk 1120/0.

10.3 Časopisecké zdroje:

HAVEL, B. Oddlužení – zbraň nebo hrozba? Právní rozhledy. 2007, č. 2, s. 50-55.

Havel, B. Novela insolventního zákona ve věci popírání pohledávek. Právní rozhledy. 2010, č. 21, s. II.

HOLEŠÍNSKÝ, P., STRNAD, M. Nové způsoby řešení úpadku dle insolvenčního zákona. Právní rozhledy. 2008, č. 1, s. 7-16.

Jasenský, M. Odepření popěrného práva insolvenčním věřitelům je protiústavní. Bulletin advokacie. 2010, č. 9, s. 42.

POHL, T. Odpovědnost za škodu podle insolvenčního zákona. Bulletin advokacie. 2010, č. 7-8, s. 33-42.

ROD, J. Moratorium jako jeden ze způsobů jak se vyhnout úpadku v podnikání. Účetní a daně. 2008, č.4, s. 22-28.

ZOULÍK, F. Vývoj insolvenčních řízení. Právní fórum. 2009, č. 4, s. 153-160.

10.4 Judikatura:

Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 30. 9. 2008, sp. zn. KSBR 40 INS 2487/2008, 2 VSOL 119/2008.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 18. 11. 2010 sp.zn. Ncp 2311/2010.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 15. Září 2011 sp.zn. 38 ICm 1348/2010, 102 VSPH 90/2011 (KSPH 38 INS 3926/2009).

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 3. 2010, sp. zn. 1 VSPH 133/2010, KSLB 76 INS 8417/2009.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 21. 9. 2010, sp. zn. 2 VSPH 747/2010, KSHK 40 INS 5996/2010.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 14. 6. 2012 sp. zn. VSPH 82/2012-45, 36 ICm 1696/2011 102 VSPH 82/2012 (KSPH 36 INS 9884/2010).

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2010, sp. zn. KSUL 77 INS 4542/2008, 29 NSČR 17/2009.

Usnesení Nejvyššího soudu, ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. KSPA 48 INS 6473/2009, 29 NSČR 32/2010.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 1. 2010, sp. zn. KSHK 42 INS 1063/2008, 29 NSČR 37/2009.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 2. 2010, sp. zn. MSPH 96 INS 5317/2008, 3 VSPH 17/2010.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 11. 1998, sp. zn. 31 Cdo 542/98.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 9. 2008, sp. zn. 29 Cdo 3137/2007.

Nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01.

Nález Ústavního soudu ze dne 13. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 14/10.

Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 2. 5. 2006, ve věci C 341/04.

10.5 Elektronické prameny:

Prudilová Koníčková, Zdeňka. Majetková podstata a její vymezení dle Insolvenčního zákona. Právnické fórum [online]. 2010, 8. červenec [cit. 12. září 2010]. Dostupné na WWW:

http://www.pravnickeforum.cz/z-pravni-praxe/detail/articleid-461-majetkova-podstata-a-jeji-vymezeni-dle-insolvencniho-zakona/

Expertní skupina pro insolvenční právo. [cit. 12. ledna 2011, upraveno] Dostupné na WWW:

http://insolvencni-zakon.justice.cz/expertni-skupina-s22/expertni- skupina.html

Výkladové stanovisko č. 1 ze zasedání expertní pracovní skupiny pro insolvenční právo ze dne 10. ledna 2008. K otázce dispozičních oprávnění k majetkové podstatě v mezidobí od rozhodnutí o úpadku do rozhodnutí o způsobu řešení úpadku [cit. 10. prosince 2010]. Dostupné na WWW:

http://insolvencni-zakon.justice.cz/expertni-skupina-s22/vykladova-stanoviska-expertni-skupiny/vykladove-stanovisko-1.html

Výkladové stanovisko č. 3 ze zasedání Expertní pracovní skupiny pro insolvenční právo ze dne 1. června 2010. K otázce vlivu ustanovení insolvenčního správce, příp. správce konkursní podstaty, a přechodu dispozičních oprávnění k majetku dlužníka na insolvenčního správce na postavení statutárního orgánu, případně jiných osob jako subjektů oprávněných k přístupu do datové schránky právnické osoby. [cit. 10. prosince 2010]. Dostupné na WWW:

http://insolvencni-zakon.justice.cz/expertni-skupina-s22/vykladova-stanoviska-expertni-skupiny/vykladove-stanovisko-3.html

UNCITRAL - Komise OSN pro mezinárodní obchodní právo. [cit. 11. listopadu 2010] Dostupné na WWW:

http://insolvencni-zakon.justice.cz/mezinarodni-insolvence/uncitral.html

Havel, B. Předpoklady (jednostranného) započtení nejen podle insolvenčního zákona. iPrávník [online]. 2010 [cit. 12. října 2013]. Dostupné na WWW:

http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/obchodni-pravo/pd_11/art_7579/detail.aspx

10.6 Použité internetové odkazy:

http://insolvencni-zakon.justice.cz/

Oficiální internetové stránky Ministerstva spravedlnosti České republiky k insolvenčnímu zákonu.

www.justice.cz

Oficiální internetové stránky Ministerstva spravedlnosti České republiky.

www.isir.justice.cz

Oficiální stránky insolvenčního rejstříku. Jedná se o internetové stránky, kde lze nahlížet a získat informace z insolvenčního rejstříku.

10.7 Další Internetové odkazy:

www.konkurs-vyrovnání.cz

Název stránek může mást, ale jedná se o specializované internetové stránky zabývající se úpadkovým právem.

www.konkursni-noviny.cz

Internetové stránky věnující se tématu insolvenčního řízení.

www.kskri.cz

Internetové stránky Komory specialistů pro krizové řízení a insolvenci v ČR.

www.asis.cz/

Internetové stránky Asociace insolvenčních správců.

11 KLÍČOVÁ SLOVA V ČESKÉM A ANGLICKÉM JAZYCE

Klíčová slova	**Key Words**
Insolvenční zákon	The Insolvency act
Insolvenční řízení	Insolvency procedure
Majetková podstata	Assets